

**UCHWAŁA NR LVI/488/2023
RADY GMINY INOWROCŁAW**

z dnia 26 stycznia 2023 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Inowrocław
na lata 2023 – 2026**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) Rada Gminy Inowrocław, uchwała co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Inowrocław na lata 2023 - 2026 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Inowrocław.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni po ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko- Pomorskiego.

Przewodniczący Rady
Gminy Inowrocław

Krzysztof Kołtuński

Załącznik do uchwały Nr LVI/488/2023
Rady Gminy Inowrocław
z dnia 26 stycznia 2023 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

Gmina Inowrocław, 2023 r.

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	14
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	14
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu	17
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	18
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Inowrocław)	19
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	23
5.2.1. Charakterystyka gminy Inowrocław	23
5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy	23
5.2.3. Krajobraz kulturowy	31
5.2.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy	48
5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Kujawsko – Pomorskiego.....	49
5.2.5. Zestawienie obiektów z terenu gminy Inowrocław wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	52
5.2.6. Obiekty stanowiące własność gminy	53
5.2.7. Zabytki ruchome.....	54
5.2.8. Zabytki archeologiczne	55
5.2.9. Dziedzictwo niematerialne	57
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	59
7. Założenia programowe	62
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	69
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	70
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	71
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	77
Załącznik nr I – Wykaz obiektów Gminnej Ewidencji Zabytków	78
Załącznik nr II – Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków	85
Spis tabel	111
Spis fotografii	111

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Wójt sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840)

Ustawa jest kluczowym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in. pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, etc.

Ustawa definiuje pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,

- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5).

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Do rejestru można wpisać także otoczenie, nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na ww. listę wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,

- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro – na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa

się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu. Na listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Park kulturowy

Park Kulturowy jest tworzony w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Formę ochrony stanowi także gminna ewidencja zabytków, w której powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. (art. 22. ust. 5).

Ustawa określa także obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22. ust. 4),
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87),
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19),
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 212 poz. 2553)

Istotne dla prowadzonych przez gminę zadań są zapisy w art. 19 ustawy:

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie. Nowelizacja ustawy z dnia 22 czerwca 2017 roku wprowadziła zapis, mający na celu ochronę obiektów zabytkowych, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna: „od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku”. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie. (art. 10 a).

W ramach nowelizacji ustawy samorządy wszystkich szczebli otrzymały możliwość udzielania dotacji na prace przy zabytkach nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, lecz również znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. (art. 81 ust.1).

Zgodnie z zapisami znowelizowanej ustawy wprowadzone zostały administracyjne kary pieniężne:

Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości - podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40)

Zapis w ustawie informuje, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy.

W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503 z późn. zm.)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.)

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.

W kontekście ochrony zabytków istotnym przepisem prawa budowlanego jest możliwość skorzystania z odstępstw od sprecyzowanych w ustawie przepisów techniczno-budowlanych, dotyczących projektowania, budowania, użytkowania i utrzymywania obiektów budowlanych. Odstępstwo można uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę lub decyzji o zmianie sposobu użytkowania obiektu. Organ wydający pozwolenie na budowę występuje w tej sprawie do ministra, który ustanowił przepisy techniczno-budowlane (art. 9). Należy też zwrócić uwagę, że w myśl prawa budowlanego, budowy i roboty budowlane niewymagające pozwolenia na budowę, jeżeli są wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę, a jeżeli są wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków - wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 29 ust. 4). Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2).

W odniesieniu do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3). Ponadto umieszczanie tablic i urządzeń reklamowych na obiektach wpisanych do rejestru

zabytków wymaga pozwolenia na budowę (art. 29 ust. 2 pkt 6), a instalowanie krat na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga zgłoszenia (art. 30 ust. 1 pkt 3a).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 z późn. zm.)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164 z późn. zm.)

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Akty wykonawcze:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1901),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r. poz. 1470).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 81).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Inowrocław na lata 2023 – 2026, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 (Uchwała Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.)

Główny cel główny Programu 2019–2022 brzmi:

„Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”

Cel Programu będzie realizowany przez następujące cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działania:

1. Upowszechnienie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.)

Znaczenie dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest istotne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Koncepcja kładzie nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. Uwzględnia także problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Diagnoza w zakresie objętym programowaniem strategicznym opiera się na trzech obszarach:

- obszar 1: współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 kultura wskazano m.in. na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych (tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze krajowym nie wykazuje objawów zniszczenia). Jednocześnie wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego, które zarówno w Polsce, jak i na świecie, odgrywają również coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu świadomości historycznej i tożsamości narodowej.

Jako cel główny SRKS wskazała wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Cel główny SRKS realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne:
  - Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
  - Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich:
  - Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
  - Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury,
  - Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
  - Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
  - Wzmacnianie promocji kultury polskiej za granicą.
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.
  - Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
  - Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych,
  - Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Inowrocław na lata 2023-2026 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim i regionalnym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko - pomorskiego

---

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego został przyjęty Uchwałą nr VIII/135/19 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24 czerwca 2019 r. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa stanowi podstawowe narzędzie dla kształtowania przez samorząd wojewódzki regionalnej polityki przestrzennej. Jego głównym celem jest zbudowanie struktur funkcjonalno-przestrzennych wzmacniających pozycję regionu oraz zapewniających wysoką jakość warunków życia jego mieszkańcom.

Celami szczegółowymi, wspierającymi cel główny są:

- Wysoka jakość przestrzeni dla mieszkańców;
- Przestrzeń atrakcyjna dla gospodarki;
- Właściwie ukształtowane systemy transportowe i infrastrukturalne;
- Chronione zasoby i wysoka jakość środowiska;
- Bezpieczeństwo oraz zminimalizowane zagrożenia i konflikty przestrzenne;
- Wykorzystane potencjały w obszarach funkcjonalnych.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2020 (brak aktualizacji)

Dokument został przyjęty uchwałą Nr XXXI/518/17 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24 kwietnia 2017 r. Jego realizacja przyczyni się do poprawy stanu zachowania zabytków i wzmocnienia tożsamości lokalnej oraz rozwoju społeczeństwa Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

W Programie wyznaczano następujące cele operacyjne:

- 1) zachowanie dziedzictwa materialnego;
- 2) zachowanie dziedzictwa niematerialnego;
- 3) wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 4) wzrost konkurencyjności regionu

Do realizacji powyższych celów województwo kujawsko-pomorskie określiło następujące kierunki działań:

Zachowanie dziedzictwa materialnego

1. Kierunek działań: Ochrona ustawowa
2. Kierunek działań: Prace konserwatorskie i restauratorskie
3. Kierunek działań: Edukacja
4. Kierunek działań: Ład przestrzenny
5. Kierunek działań: Dokumentacja i popularyzacja

Zachowanie dziedzictwa niematerialnego

1. Kierunek działań: Ochrona
2. Kierunek działań: Edukacja
3. Kierunek działań: Zachowanie
4. Kierunek działań: Dokumentacja i badania

Wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego

1. Kierunek działań: Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony
2. Kierunek działań: Edukacja

Wzrost konkurencyjności regionu

1. Kierunek działań: Ochrona
2. Kierunek działań: Promocja
3. Kierunek działań: Edukacja
4. Kierunek działań: Zagospodarowanie

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Inowrocław)

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Inowrocław na lata 2023-2026, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Inowrocław

---

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Inowrocław, przyjęte w formie ujednoczonej uchwały nr XVI/143/2016 Rady Gminy Inowrocław z dnia 6 maja 2016 r.

W rozdziale – „Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”, uwzględnia się problematykę dotyczącą ochrony zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się w Gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. Ustalono także formy ochrony zabytków, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują ograniczenia, zakazy i nakazy mające na celu ochronę zasobów kulturowych znajdujących się na terenie Gminy. Zostały one określone ustaleniami w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Jako grupę obiektów podlegających ochronie wymieniono: zabytki nieruchome, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne oraz nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej. Wymienione zostały obiekty wpisane do rejestru zabytków, oraz wykaz obiektów szczególnie cennych ze względów kulturowych, wraz z czasem powstania i krótkim opisem wsi, w której się znajduje dany obiekt.

W Studium wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej, proponowane do uwzględnienia przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

Strefa „A” – pełnej ochrony konserwatorskiej dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków,

Strefa „B” – ochrony konserwatorskiej struktur przestrzennych o wartościach kulturowych,

Strefa „W” – strefa ochrony archeologicznej obejmująca rozpoznane i potencjalne obszary występowania stanowisk archeologicznych.

Strefa „A” – strefa pełnej ochrony konserwatorskiej, obejmująca obszary szczególnie wartościowe, do bezwzględного zachowania.

Wytyczne konserwatorskie dla strefy „A”:

- 1) zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych zabudowy kształtujących sylwetę zespołu wiejskiego;
- 2) zachowanie rozplanowania ulic i placów z zachowaniem ich szerokości, przekroju, nawierzchni z utrzymaniem historycznych linii zabudowy oraz wysokości i proporcji budynków, geometrii dachów, materiałów wykończeniowych;
- 3) zachowanie historycznego podziału działek lub nawiązanie do dawnych podziałów;
- 4) zachowanie zabudowy historycznej, jej konserwacja i rewaloryzacja;
- 5) zachowanie, konserwacja i rewaloryzacja historycznej zieleni;
- 6) dostosowanie nowej zabudowy do historycznej, nawiązaniem form współczesnych do lokalnej, wartościowej tradycji architektonicznej;
- 7) dążenie do likwidacji obiektów dysharmonizujących.

Na obszarze strefy „A” wymagane jest:

- 1) uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkiej działalności inwestycyjnej, podziałów geodezyjnych, zmian sposobu użytkowania, prac ziemnych, remontów, modernizacji, adaptacji, uzupełnień zabudowy, zdobienia brył architektonicznych, wprowadzania małych form architektonicznych, wprowadzania elementów reklamy wizualnej;
- 2) prowadzenie – na koszt inwestora, badań archeologicznych wyprzedzających wszelką działalność budowlaną.

W ramach strefy „A” Wojewódzki Konserwator Zabytków może warunkować swoją akceptację wymogiem wykonania dodatkowych badań, dokumentacji, analiz itp. na koszt inwestora.

Strefa „B” – strefa ochrony konserwatorskiej, obejmująca obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru w skali nowej zabudowy. Strefa „B” jest równoznaczna ze strefą „OW” – obserwacji archeologicznej.

Wytyczne konserwatorskie dla strefy „B”:

- 1) zachowanie historycznego układu ulic, linii zabudowy, proporcji i wysokości zabudowy;
- 2) zachowanie historycznego podziału działek;
- 3) zachowanie zabudowy historycznej, jej konserwacja i rewaloryzacja;
- 4) zachowanie, konserwacja i rewaloryzacja historycznej zieleni, parków i cmentarzy;
- 5) dostosowanie nowej zabudowy do historycznej;
- 6) usuwanie obiektów dysharmonizujących.

Na obszarze strefy „B” wymagane jest: uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków: remontów, modernizacji, adaptacji, zmian sposobu użytkowania obiektów zabytkowych, uzupełnień zabudowy, wprowadzania małych form architektonicznych, wprowadzenia nowych inwestycji, prac ziemnych.

Strefa „W” – strefa ochrony archeologicznej obejmująca obszary występowania stanowisk archeologicznych rozpoznanych i potencjalnych.

Na obszarze strefy „W” dopuszcza się działalność inwestycyjną pod warunkiem przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych na koszt inwestora.

Na obszarze strefy „W” wymagane jest:

- 1) wszelkie prace ziemne prowadzone w granicach strefy wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
- 2) szczegółowy zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych określony zostaje na etapie uzgodnienia projektu budowlanego i wydania decyzji;
- 3) egzemplarz dokumentacji badań archeologicznych podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków.

Zgodnie z ogólnie obowiązującymi przepisami prawa wymaga się, aby każdy kto: przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest zobowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o jego znalezieniu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, wójta gminy.

Na obszarze gminy Inowrocław większość obiektów zabytkowych znajdujących się w Gminnej ewidencji zabytków objęta jest strefami ochrony konserwatorskiej.

Obiekty zabytkowe, znajdujące się poza wyznaczonymi strefami, objęte są ochroną w ramach wpisu do Gminnej ewidencji zabytków i podlegają następującym wytycznym;

- 1) wymagane jest uzgadnianie z urzędami konserwatorskimi prac remontowych, adaptacyjnych i rozbiórkowych.

Strategia Rozwoju Gminy Inowrocław na lata 2021-2030

W Strategii wyznaczono wizję rozwoju gminy Inowrocław w perspektywie do 2030 roku:

W ROKU 2030 GMINA INOWROCŁAW JEST ATRAKCYJNYM MIEJSCEM DLA MIESZKAŃCÓW I INWESTORÓW, ZAPEWNIAJĄCYM DOSTĘP DO SPRAWNEJ I BEZPIECZNEJ INFRASTRUKTURY, CIEKAWĘ OFERTY ZATRUDNIENIOWEJ ORAZ DBAJĄCYM O SWOJE ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I KULTUROWE.

Misja gminy Inowrocław w perspektywie do 2030 roku brzmi następująco:

ZASPOKAJANIE POTRZEB WSZYSTKICH MIESZKAŃCÓW, W TYM OSÓB MŁODYCH I STARSZYCH, TWORZENIE DOGODNYCH WARUNKÓW DLA ROZWOJU POWSTAWANIA NOWYCH MIEJSC PRACY, ZAPEWNIENIE

DOSTĘPU DO WYSOKIEJ JAKOŚCI INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ I REKREACYJNO-WYPOCZYNKOWEJ
ORAZ DBANIE O SWOJE WALORY PRZYRODNICZE I KULTUROWE.

Poniżej przedstawiono założenia Strategii spójne z przedmiotowym opracowaniem:

- Kierunek działań Kultywowanie tożsamości lokalnej i dziedzictwa kulturowego Kujaw Zachodnich przez mieszkańców gminy
- Kierunek działań: Kultywowanie tożsamości lokalnej i dziedzictwa kulturowego Kujaw Zachodnich przez mieszkańców gminy

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy Inowrocław

Gmina Inowrocław jest gminą wiejską, położona w południowo-zachodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie inowrocławskim, w obrębie zachodniej części Kujaw. Gmina Inowrocław stanowi bezpośrednio otoczenie dla miejskiej gminy Inowrocław, od zewnętrznych granic graniczy z gminami:

- od północy – Złotniki Kujawskie, Rojewo (powiat inowrocławski);
- od południa – Kruszwica (powiat Inowrocławski) i Strzelno (powiat mogileński);
- od wschodu – Gniewkowo, Dąbrowa Biskupia (powiat inowrocławski);
- od zachodu – Pakość, Janikowo (powiat inowrocławski).

W skład Gminy wchodzi następujące miejscowości: Balczewo, Balin, Batkowo, Borkowo, Cieślin, Czyste, Dulsk, Dziennice, Gnojno, Góra, Jacewo, Jaksice, Jaksiczki, Jaronty, Karczyn Wieś, Kłopot, Komaszycy, Krusza Duchowna, Krusza Podlotowa, Krusza Zamkowa, Kruśliwiec, Latkowo, Łąkocin, Łojewo, Marcinkowo, Marulewy, Miechowice, Mimowola, Olszewice, Oporówek, Orłowo, Ostrowo Krzyckie, Piotrkowice, Pławin, Pławinek, Popowice, Radłówek, Sikorowo, Sławęcín, Sławęcinek, Słońsko, Sójkowo, Stefanowo, Strzemkowo, Trzaski, Turlejewo, Tupadły, Turzany, Witowy, Żalinowo.

5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy

Terytorium gminy Inowrocław, w kształcie ustalonym w 1973 roku, od wczesnego średniowiecza wchodziło w skład jednolitych organizmów politycznych, takich jak państwo wczesnopiastowskie, dzielnicowe księstwo mazowieckie (do 1231 r.), dzielnicowe księstwo kujawskie, a następnie inowrocławskie (1231–1327), Królestwo Polskie (1327–1772), Królestwo Prus (1772–1807, 1815–1871), Księstwo Warszawskie (1807–1815), Cesarstwo Niemieckie (1871–1919), wreszcie odrodzone państwo polskie (od 1919 r.). Ta sama uwaga dotyczy też generalnie jednostek polskiego i zaborczego zarządu terytorialnego: kasztelanii, województw, powiatów, departamentów, regencji, prowincji oraz okupacyjnego Kraju Warty (1939–1945). Jedyną różnicę wprowadził onegdaj powiat strzeleński, istniejący od 1886 do 1932 roku, który z dotychczasowego powiatu inowrocławskiego przejął 6 wsi na lewym brzegu Noteci (Piotrkowice, Żalinowo, Tupadły oraz trzy Krusze: Podlotową, Duchowną i Zamkową). W 1932 roku znalazły się one w powiecie mogileńskim, a w roku 1954 powróciły do inowrocławskiego.

Poniżej przedstawiono opis poszczególnych miejscowości gminy Inowrocław w porządku alfabetycznym:

Balczewo. Pierwsza wzmianka w 1368 r. Wieś pierwotnie rycerska (szlachecka) w parafii Parchanie.

W 1846 r. należała do niejakiego Bussego, miała wówczas 8 domów i 65 mieszkańców. W końcu XIX w.

areal wsi wynosił 2307 mórg; funkcjonował tu folwark z cegielną, a 148 mieszkańców zajmowało 8 domów. Na początku XX w. wieś z rąk prywatnych wykupiła niemiecka Komisja Kolonizacyjna i rozparcelowała między osadników, głównie niemieckich. W 1921 r. tamtejsza gmina rządowa obejmowała Balczewo leśniczówkę, Balczewo osadę i Balczewo wieś. Miała wtedy łącznie 27 domów i 204 mieszkańców.

Balin. Pierwsza wzmianka w 1496 r. Wieś od początku rycerska (szlachecka) w parafii Inowrocław. W 1846 r. jej właścicielem był niejaki Gąsiorowski; miała wtedy 3 domy i 20 mieszkańców. W końcu XIX w. areal wsi wynosił 564 morgi, a 68 mieszkańców zajmowało 4 domy. W 1921 r. obszar dworski Balin miał 3 domy i 84 mieszkańców.

Batkowo. Pierwsza wzmianka w 1282 r. Najpóźniej w 1505 r., jeśli nie już w XIII w., własność miasta Inowrocławia w parafii inowrocławskiej. Batkowo należało do Inowrocławia jeszcze w 1846 r. kiedy miało 23 domy i 170 mieszkańców. W końcu XIX w. była tu już wieś rządowa, z 230 mieszkańcami zajmującymi 31 domów. W 1921 r. gmina Batkowo miała już tylko 10 domów i 65 mieszkańców.

Borkowo. Wieś rządowa w parafii Jaksice, założona w końcu XIX w. na gruncie Jaksic jako osobny folwark, istniejący jeszcze w 1921 r. We wsi wczesnośredniowieczne grodzisko pierścieniowate.

Cieślin. Pierwsza wzmianka w 1250 r. Pierwotnie własność biskupstwa wrocławskiego, później księżęca w parafii Kościelec. W 1293 r. książę Władysław Łokietek przekazał Cieślin tytułem zamiany dóbr klasztorowi cystersów w wielkopolskim Łądzie. W 1583 r. własność szlachecka. W 1846 r. właścicielem wsi był niejaki Siciński; miała ona wtedy 9 domów i 119 mieszkańców. W końcu XIX w. majątek należący do Franciszka Brzeskiego dzielił się na część dzierżawioną chłopom (3 domy i 30 mieszkańców) i część folwarczną, liczącą 1536 mórg (9 domów i 176 mieszkańców). W 1921 r. obszar dworski Cieślin miał 10 domów i 212 mieszkańców.

Czyste. Pierwsza wzmianka w 1421 r. Wieś od początku rycerska (szlachecka) w parafii Liszkowo. W 1846 r. należała do niejakiego Krygera, miała wtedy 9 domów i 117 mieszkańców. W końcu XIX w. areal wsi wynosił 1072 morgi, a 117 mieszkańców zajmowało 8 domów. W 1921 r. obszar dworski Czyste miał 9 domów i 154 mieszkańców.

Dulsk. Pierwsza wzmianka w 1315 r. Pierwotnie własność księżęca i królewska w parafii Góra. W 1500 r. król Jan Olbracht, zaciągając dług 1800 florenów, zapisał go na dochodach z wielu miejscowości, w tym z Dulaska. W 1846 r. wieś dzieliła się na dwie części: rządową (7 domów i 53 mieszkańców) oraz prywatną, należącą do niejakiej Centkowskiej (3 domy i 62 mieszkańców). W końcu XIX w. właścicielem całej wsi, o areale 1302 mórg, był niejaki Kozłowski; miała ona wtedy 5 domów i 116 mieszkańców. W 1921 r. obszar dworski Dulsk miał 7 domów i 171 mieszkańców.

Dziennice. Pierwsza wzmianka w 1220 r. W tymże roku książę mazowiecki Konrad tytułem zamiany dóbr przejął tę wieś od klasztoru norbertanek w Strzelnie. Później, zapewne w drodze książęcego lub królewskiego nadania, Dziennice w parafii Góra przeszły na własność rycerską (szlachecką), co zostało poświadczane w 1583 r. W 1846 r. należały do Natalii Kościelskiej, miały wówczas 7 domów i 92 mieszkańców. Kolejnym dziedzicem wsi był generał Kołaczkowski. W końcu XIX w. tutejszy majątek, o areale 1200 mórg, miał 4 domy i 79 mieszkańców. W 1921 r. obszar dworski Dziennice liczył 4 domy i 121 mieszkańców.

Gnojno. Pierwsza wzmianka w 1465 r. Wieś od początku rycerska (szlachecka) w parafii Inowrocław. Już w XVI w. funkcjonował tu folwark. W 1846 r. Gnojno należało do niejakiego Karłowskiego, miało wtedy 8 domów i 86 mieszkańców. W końcu XIX w. kolejny właściciel, Józef Trzebiński, gospodarował arealem 1501 mórg (8 domów i 147 mieszkańców). W 1921 r. obszar dworski Gnojno miał 9 domów i 201 mieszkańców.

Góra. Pierwsza wzmianka w 1250 r., kiedy wieś wymieniono wśród dóbr kolegiaty kruszwickiej. Tutejszy kościół parafialny powstał przed 1325 r. Najpóźniej w XVI w. Góra znalazła się w rękach szlacheckich. W końcu XIX w. wieś dzieliła się na dwie części: rządową (14 domów i 114 mieszkańców) oraz prywatną, o areale 1242 mórg, złożoną z folwarku i probostwa (7 domów i 110 mieszkańców). W 1921 r. obszar dworski Góra miał 11 domów i 185 mieszkańców.

Jacewo. Pierwsza wzmianka w 1505 r., kiedy wieś w parafii inowrocławskiej wymieniono jako własność miasta Inowrocławia. Do tego miasta Jacewo należało jeszcze w 1846 r. (miało wtedy 26 domów i 201 mieszkańców). W końcu XIX w. była tu już wieś rządowa, złożona z osady, wsi i folwarku o areale folwarcznym 590 mórg, mająca łącznie 40 domów i 329 mieszkańców. W 1921 r. gmina Jacewo liczyła już 61 domów i 531 mieszkańców.

Jaksice. Pierwsza wzmianka o wsi w 1326 r., przy czym miejscowy kościół parafialny powstał przed 1325 r., co oznacza, że i wieś powstała przed tą datą. Stanowiła zrazu własność książęcą, potem królewską w starostwie inowrocławskim. Jeszcze w 1846 r. była wsią rządową, miała wtedy 37 domów i 303 mieszkańców. W końcu XIX w. na gruntach Jaksic egzystowała wieś rządowa, obejmująca Jaksice wieś, folwark w Jaksiczkach (o powierzchni 538 mórg) i folwark w Borkowie. Obok niej, w Jaksicach Wielkich, funkcjonowała osada prywatna z folwarkiem o areale 1700 mórg. W całych Jaksicach było wtedy 50 domów i 725 mieszkańców. W 1921 r. gmina rządowa Jaksice obejmowała Borkowo folwark, stację kolejową, Jaksice wieś i Stefanowo pustkowie (łącznie 65 domów i 954 mieszkańców). Z kolei obszar dworski Jaksice obejmował wtedy Jaksice folwark i Jaksiczki folwark (łącznie 9 domów i 188 mieszkańców).

Jaksiczki. Wieś wyrosła na gruncie Jaksic zapewne krótko przed 1846 r., kiedy to stanowiła rządowy folwark z 23 mieszkańcami zajmującymi 1 dom. W końcu XIX w. folwark ów miał powierzchnię 538 mórg.

Na początku XX w. trafił w ręce prywatne i wraz z folwarkiem Jaksice tworzył w 1921 r. obszar dworski Jaksice.

Jaronty. Wieś szlachecka w parafii Góra, wzmiankowana po raz pierwszy w 1583 r. W 1846 r. należała do Jana Kozłowskiego, miała wtedy 6 domów i 54 mieszkańców. W końcu XIX w. jej areal wynosił 934 morgi. W 1921 r. obszar dworski Jaronty liczył 8 domów i 125 mieszkańców.

Karczyn Wieś. Wieś szlachecka w parafii Góra, wzmiankowana po raz pierwszy w 1583 r. W 1846 r. należała do Gustawa Kościelskiego, miała wtedy 7 domów i 91 mieszkańców. W końcu XIX w. wydzielono w niej wieś rządową z 10 domami i 105 mieszkańcami. Część prywatna, należąca do Józefa Kościelskiego, o areale 3516 mórg, stanowiła folwark, który miał 10 domów i 182 mieszkańców. W 1921 r. gmina rządowa Karczyn liczyła 16 domów i 99 mieszkańców. W tym samym roku obszar dworski Karczyn, złożony z folwarków w Karczynie i Arturowie, miał 12 domów i 249 mieszkańców.

Kłopot. Wieś prywatna w parafii Orłowo powstała w latach 1796–1802. W 1846 r. jej właścicielem był niejaki Ottenroth. Miała wtedy 23 domy i 77 mieszkańców. W końcu XIX miejscowy folwark, liczący 3 domy i 123 mieszkańców, należał do majątku w Orłowie. W 1921 r. obszar dworski Kłopot miał 7 domów i 162 mieszkańców.

Komaszyce. Wieś szlachecka w parafii Góra, wzmiankowana po raz pierwszy w 1583 r. W 1846 r. należała do niejakiego Wolskiego, miała wtedy 9 domów i 61 mieszkańców. W końcu XIX w. tutejszy majątek o areale 1023 mórg był w rękach Józefy Mlickiej; miał wówczas 8 domów i 103 mieszkańców. W 1921 r. obszar dworski Komaszyce liczył 6 domów i 140 mieszkańców.

Krusza Duchowna. Pierwsza wzmianka w 1356 r., kiedy to wieś należała do kolegiaty kruszwickiej. W XVI w., a zapewne już wcześniej, w parafii Ludzisko. Po I rozbiórce Polski Krusza Duchowna stała się pruską wsią rządową. W 1846 r. miała 15 domów i 107 mieszkańców, a w końcu XIX w. – 20 domów i 257 mieszkańców, wśród których przeważali ewangelicy niemieccy.

Krusza Podlotowa. Wieś szlachecka w parafii Ludzisko, wzmiankowana po raz pierwszy w 1583 r. W 1846 r. należała do niejakiego Janischa, miała wtedy 6 domów i 74 mieszkańców. W końcu XIX w. tutejszy majątek, własność Mariana Grabskiego, liczył 840 mórg, miał 3 domy i 95 mieszkańców. We wsi eksploatowano pokłady torfu.

Krusza Zamkowa. Wieś szlachecka w parafii Ludzisko, wzmiankowana po raz pierwszy w 1450 r. (w 1583 r. określona jako Krusza Ząbkowa, być może taka właśnie była jej pierwotna nazwa). W 1846 r. należała do Jana Nehringa, miała wtedy 13 domów i 154 mieszkańców. W końcu XIX w. tutejszy majątek o areale 1571 mórg liczył 13 domów i 207 mieszkańców. We wsi grodzisko wczesnośredniowieczne i postawiony na nim później rycerski gródek stożkowaty.

Kruśliwiec. Wieś w parafii inowrocławskiej wzmiankowana po raz pierwszy w 1846 r., kiedy stanowiła własność miasta Inowrocławia. Była wtedy miejskim folwarkiem z 1 domem i 18 mieszkańcami. W końcu XIX w. znajdowała się już w rękach prywatnych. Miała 377 mórg, 3 domy i 56 mieszkańców. W 1921 r. obszar dworski Kruśliwiec liczył 5 domów i 69 mieszkańców.

Latkowo. Wieś szlachecka w parafii Szadłowice, wzmiankowana po raz pierwszy w 1583 r. W 1846 r. należała do niejakiego Bussego, miała wtedy 8 domów i 70 mieszkańców. W końcu XIX w. tutejszy majątek o areale 1970 mórg miał 9 domów i 229 mieszkańców, a ponadto cegielnię, fabrykę cykorii i hodowlę koni rasowych. W 1921 r. obszar dworski Latkowo liczył 5 domów i 173 mieszkańców.

Łąkocin. Wieś szlachecka w parafii Góra, wzmiankowana po raz pierwszy w 1540. W 1846 r. należała do Anny Zawadzkiej, miała wtedy 9 domów i 112 mieszkańców. W 1921 r. obszar dworski Łąkocin liczył 11 domów i 240 mieszkańców.

Łojewo. Pierwsze wzmianki w 1193 i 1215 r., dokumentujące początek kilkuwiekowej przynależności tej wsi w parafii Góra do klasztoru norbertanek w Strzelnie. Po I rozbiore Polski Łojewo stało się pruską wsią rządową. W 1846 r. miało 24 domy i 220 mieszkańców. W końcu XIX w. ze wsi rządowej, gdzie znajdowało się 20 domów z 217 mieszkańcami, wyodrębniono część prywatną, o areale 2192 mórg, z dwoma folwarkami: w Łojewie i w Wydrzychowie lub Królewskim Ostrowie. Łącznie w obu folwarkach było 9 domów i 152 mieszkańców. W 1921 r. gmina rządowa Łojewo liczyła 22 domy i 318 mieszkańców, a dwufolwarczny obszar dworski Łojewo – 8 domów i 178 mieszkańców.

Marcinkowo. Wieś szlachecka w parafii inowrocławskiej, wzmiankowana po raz pierwszy w 1489 r. W 1846 r. należała do niejakiego Kamińskiego, miała wtedy 8 domów i 65 mieszkańców. W końcu XIX w. tutejszy majątek o areale 1261 mórg miał 7 domów i 112 mieszkańców. Na początku XX w. Marcinkowo zostało wykupione z rąk prywatnych przez niemiecką Komisję Kolonizacyjną i rozparcelowane między osadników, głównie niemieckich. W 1921 r. miejscowa gmina liczyła 27 domów i 179 mieszkańców.

Marulewy. Wieś w parafii inowrocławskiej, wzmiankowana po raz pierwszy w 1268 r., stanowiąca własność miasta Inowrocławia. W posiadaniu tego miasta jeszcze w 1846 r., kiedy funkcjonował tu folwark z 5 domami i 48 mieszkańcami. W końcu XIX w. Marulewy, o areale 800 mórg, były już w rękach prywatnych. Miały wtedy 4 domy i 77 mieszkańców. W 1921 r. obszar dworski Marulewy liczył 6 domów i 131 mieszkańców.

Miechowice. Wieś w parafii inowrocławskiej, wzmiankowana po raz pierwszy w 1540 r., stanowiąca własność miasta Inowrocławia. W posiadaniu tego miasta jeszcze w 1846 r., kiedy Miechowice miały 6 domów i 38 mieszkańców. W końcu XIX w. były już w rękach prywatnych. Tutejszy majątek, o areale 790 mórg, liczył wtedy 7 domów i 93 mieszkańców. Na początku XX w. niemiecka Komisja Kolonizacyjna

wykupiła i rozparcelowała ów majątek między osadników, w większości niemieckich. W 1921 r. gmina Miechowice miała 19 domów i 163 mieszkańców.

Mimowola. Wieś pierwotnie szlachecka w parafii Kościelec, wzmiankowana po raz pierwszy w 1846 r., kiedy należała do Rozalii Łączyńskiej. Miała wtedy 6 domów i 35 mieszkańców. W końcu XIX w., po rozparcelowaniu, wieś rządowa z 7 domami i 59 mieszkańcami. W 1921 r. gmina Mimowola liczyła 7 domów i 49 mieszkańców.

Olszewice. Wieś szlachecka w parafii Parchanie, wzmiankowana po raz pierwszy w 1496 r. W końcu XIX w. o areale 250,80 ha. Miała wtedy 5 domów i 115 mieszkańców. W 1921 r. obszar dworski Olszewice liczył 5 domów i 130 mieszkańców.

Oporówek. Wieś szlachecka w parafii Liszkowo, wzmiankowana po raz pierwszy w 1583 r. W 1846 r. należała do niejakiego Gąsiorowskiego, miała wtedy 6 domów i 35 mieszkańców. W końcu XIX w. własność Bronisława Gąsiorowskiego o areale 249,47 ha, z 4 domami i 57 mieszkańcami. W 1921 r. obszar dworski Oporówek miał 4 domy i 114 mieszkańców.

Orłowo. Pierwsza wzmianka w 1227 r. W latach 1228–1422 własność zakonu krzyżackiego, okresowo nawet siedziba krzyżackiego komturstwa, następnie własność królewska w starostwie inowrocławskim. Miejscowy kościół parafialny, poświęcony w 1489 r., ufundowano zapewne w XIV w. Po I rozbiórce Polski Orłowo trafiło w ręce prywatne. W 1846 r. jego właścicielem był niejaki Ottenroth. Miało wtedy 37 domów i 206 mieszkańców. W końcu XIX w. Orłowo składało się z dwóch części własnościowych: wsi rządowej (12 domów i 118 mieszkańców) oraz majątku prywatnego o areale 572,67 ha, z cegielnią i młeczarnią (19 domów i 354 mieszkańców). W skład majątku wchodził wówczas folwark Kłopot. W 1921 r. gmina rządowa Orłowo miała 10 domów i 74 mieszkańców, a obszar dworski Orłowo – 22 domy i 457 mieszkańców.

Ostrowo Krzyckie. Nazwa ta pojawiła się dopiero w 1921 r. Wcześniej pisano o Ostrowie Szarlejskim, a w średniowieczu wprost o Szarleju (pierwsza wzmianka w 1355 r.), odnosząc tę nazwę do grodu stożkowatego (pozostało po nim okazałe grodzisko), stanowiącego jedną z siedzib księcia gniewkowskiego Władysława Białego. Gród i przyległa do niego osada (w parafii Góra) leżały na półwyspie między jeziorem Szarlej a Notecią. W epoce nowożytnej szlachecką osadę Szarlej przeniesiono na prawy brzeg jeziora. W końcu XIX w. na Ostrowie Szarlejskim znajdowały się 2 domy, w których mieszkało 33 mieszkańców. W 1921 r. w skład obszaru dworskiego Szarlej wchodziły folwarki w Szarleju i Ostrowie Krzyckim, a cały obszar miał 12 domów i 356 mieszkańców.

Piotrkowice. Wieś szlachecka (pierwotnie także pod drugą nazwą Stankowice) w parafii Ludzisko, wzmiankowana po raz pierwszy w 1450 r. W 1846 r. należała do Waleriana Rutkowskiego, miała wtedy

12 domów i 81 mieszkańców. W końcu XIX w. w Piotrkowicach o areale 501,35 ha (10 domów, 158 mieszkańców) wydobywano torf i hodowano bydło na nabiół.

Pławin. Wieś rycerska (szlachecka) w parafii Kościelec, wzmiankowana po raz pierwszy w 1261 r. W 1846 r. należała do niejakiego Krygera, miała wtedy 7 domów i 68 mieszkańców. W końcu XIX w. była własnością Edmunda Mittelstaedta, liczyła 305,90 ha (4 domy i 113 mieszkańców). Właściciel specjalizował się w hodowli owiec i bydła oraz uprawie buraków. W 1921 r. obszar dworski Pławin miał 4 domy i 154 mieszkańców.

Pławinek. Wieś szlachecka (pierwotnie także pod nazwą Pomianowice) w parafii Góra, wzmiankowana po raz pierwszy w 1583 r. W 1846 r. należała do niejakiej Zawadzkiej, miała wtedy 8 domów i 42 mieszkańców. W końcu XIX w. majątek o areale 427,45 ha (10 domów, 147 mieszkańców) był własnością Kazimiery Łyskowskiej. Specjalizowano się w hodowli bydła holenderskiego. W 1921 r. obszar dworski Pławinek liczył 11 domów i 161 mieszkańców.

Popowice. Wieś wzmiankowana po raz pierwszy około 1520 r., należąca od dawna do XX wieku do parafii w Inowrocławiu jako własność tamtejszego kościoła parafialnego pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny. W 1846 r. Popowice miały 4 domy i 51 mieszkańców. W końcu XIX w. liczyły 310,56 ha (8 domów i 129 mieszkańców). W 1921 r. tamtejszy obszar dworski miał 9 domów i 168 mieszkańców.

Radłówek. Wieś szlachecka w parafii Tuczo, wzmiankowana po raz pierwszy około 1520 r. W 1583 r. była własnością Jana Krotoskiego, kasztelana inowrocławskiego. W końcu XIX w. dzierżyli ją Brzescy. Liczyła wtedy 286,19 ha, miała 6 domów i 133 mieszkańców. W 1921 r. obszar dworski Radłówek liczył 6 domów i 160 mieszkańców.

Sikorowo. Wieś w parafii Góra należąca przez kilka wieków do włocławskiej kapituły katedralnej, wzmiankowana po raz pierwszy w 1250 r. Po I rozbiórce Polski wcielona do inowrocławskiej domeny rządu pruskiego. W 1846 r. miała 23 domy i 166 mieszkańców. W końcu XIX w. liczyła 291 ha, z tego na folwark, dzierzawiony przez Józefa Mańskiego, przypadało 226 ha (we wsi chłopskiej 13 domów i 130 mieszkańców, na folwarku 6 domów i 109 mieszkańców). W 1921 r. gmina Sikorowo składała się z folwarku i wsi, miała łącznie 18 domów i 249 mieszkańców.

Sławęcín. Wieś rycerska (szlachecka) w parafii Kościelec, wzmiankowana po raz pierwszy w 1459 r. W 1846 r. należała do niejakiego Kahldena, miała wtedy 10 domów i 71 mieszkańców. W końcu XIX w. właścicielem był D. Klawiter. Wieś liczyła wówczas 234 ha (4 domy i 77 mieszkańców). Hodowano w niej bydło. W 1921 r. obszar dworski Sławęcín miał 8 domów i 133 mieszkańców.

Sławęcínek. Wieś królewska w starostwie inowrocławskim i parafii Kościelec, wzmiankowana po raz pierwszy w 1480 r. W 1565 r. wymieniono miejscowych kmieci i folwark. Po I rozbiórce Polski wieś

rządowa w domenie inowrocławskiej. W 1846 r. miała 6 domów i 45 mieszkańców. W końcu XIX w. liczyła 184 ha, z tego na folwark, dzierżawiony przez Manfreda Guradze, przypadało 100 ha (we wsi i na folwarku łącznie 7 domów i 96 mieszkańców). W latach 1921–1934 gmina Sławęcinek.

Słońsko. Wieś rycerska (szlachecka) pierwotnie w dwóch parafiach: Inowrocław i Parchanie (później Szadłowice), wzmiankowana po raz pierwszy w 1417 r. W 1846 r. należała do niejakiego Cordsa, miała wtedy 8 domów i 102 mieszkańców. W końcu XIX w. z majątku wydzielono wieś chłopską o areale 156 ha (9 domów i 88 mieszkańców). Dwór z parcelami, z którymi tworzył okręg dworski, liczył wówczas 809 ha i miał 45 domów oraz 457 mieszkańców. Na początku XX w. majątek został rozparcelowany, toteż w 1921 r. gmina Słońsko liczyła 93 domy i 765 mieszkańców.

Sójkowo. Pierwotnie wieś królewska w parafii Kościelec. W 1442 r. król Władysław Warneńczyk zastawił ją za 100 grzywien Janowi z Kościelca i jego spadkobiercom. W 1583 r. trzymał tę dzierżawę Andrzej Modlibóg, a w 1771 r. – Józef Wałecki. Po I zaborze Polski wieś przeszła w ręce prywatne. W 1846 r. dzierżył ją niejaki Kahlden, miała wtedy 7 domów i 76 mieszkańców. W końcu XIX w. należała do Brzeskich. Liczyła wówczas 237 ha (4 domy i 109 mieszkańców). W 1921 r. obszar dworski Sójkowo miał 6 domów i 155 mieszkańców.

Stefanowo. W 1921 r. pustkowie w gminie i parafii Jaksice. Później niewielka osada. Strzemkowo. Wieś rycerska (szlachecka) w parafii Inowrocław, wzmiankowana po raz pierwszy w 1435 r. W dobie nowożytnej należała do Niemojewskich i Karłowskich. Do tych drugich jeszcze w 1846 r., kiedy miała 9 domów i 91 mieszkańców. W końcu XIX w. właścicielem był Józef Trzebiński. Majątek podzielony był wówczas na niewielką wieś chłopską (29 ha, 1 dom i 7 mieszkańców) oraz dwór prywatny (260 ha, 7 domów i 124 mieszkańców), z cegielnią i owczarnią zarodową rasy Rambouillet. W latach 1921–1934 obszar dworski Strzemkowo. W parku dworskim grodzisko stożkowate.

Trzaski. Wieś rycerska (szlachecka) w parafii Góra, wzmiankowana po raz pierwszy w 1423 r. W 1846 r. należała do Gustava Nehringa, miała wtedy 6 domów i 47 mieszkańców. W końcu XIX w. liczyła 214,5 ha, 6 domów i 110 mieszkańców. W 1921 obszar dworski Trzaski miał 7 domów i 126 mieszkańców.

Tupadły. Pierwotnie wieś biskupstwa włocławskiego, wzmiankowana po raz pierwszy w 1250 r. Parafia Sławsk Wielki. Po I rozbiórce Polski Tupadły znalazły się w rękach prywatnych. W 1846 r. należały do Leopolda Nehringa, miały wtedy 8 domów i 101 mieszkańców. W końcu XIX w. liczyły 239,97 ha, 4 domy i 115 mieszkańców.

Turlejewo. Pierwotnie przysiółek Pławina, wydzielony z niego w 1834 r. Parafia Tuczo. W końcu XIX w. wieś prywatna o areale 124 ha, z 3 domami i 40 mieszkańcami. W tym czasie eksploatacja miejscowych złóż torfu i tucz bydła.

Turzany. Wieś w parafii inowrocławskiej, wzmiankowana po raz pierwszy w 1482 r., a w 1505 r. jako posiadłość miasta Inowrocławia. Własnością tego miasta była jeszcze w 1846 r., kiedy miała 25 domów i 183 mieszkańców. W końcu XIX w. już wieś rządowa o areale 350 ha (40 domów i 352 mieszkańców). W 1921 r. gmina Turzany liczyła 42 domy i 290 mieszkańców.

Witowy. Wieś szlachecka w parafii Góra, wzmiankowana po raz pierwszy w 1583 r. W 1846 r. należała do Władysława Kościelskiego, stanowiła folwark i miała wtedy 6 domów oraz 68 mieszkańców. W końcu XIX w. liczyła 280 ha, 4 domy i 104 mieszkańców. W 1921 r. obszar dworski Witowy miał 5 domów i 130 mieszkańców.

Żalinowo. Wieś pierwotnie prywatna w parafii Ludzisko, powstała około 1830 r. na gruntach Piotrkowic (nazwa, pisana w XIX w. także jako Żałowo, pochodzić może od dawnych megalitów przedhistorycznych, zwanych w gwarze kujawskiej żalkami). W 1846 r. właścicielem wsi był Walerian Rutkowski, miała ona wtedy 9 domów i 46 mieszkańców. W końcu XIX w. została rozparcelowana na działki chłopskie. Liczyła wówczas 143 ha, 12 domów i 118 mieszkańców. W latach 1921–1934 gmina Żalinowo.

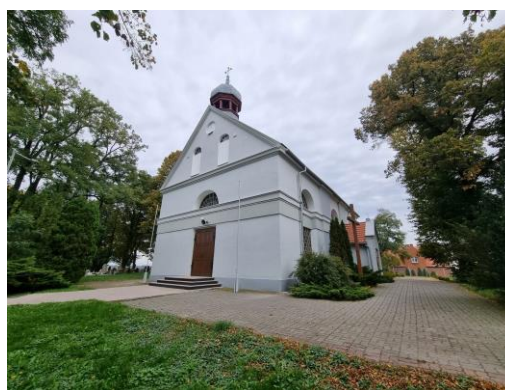
5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Architektura sakralna

Kościół parafialny pw. Św. Trójcy w Górze

Dawny kościół spłonął w czasie przemarszu wojsk napoleońskich. Obecny, klasycystyczny ufundował w 1829 r. szambelan Józef Kościelski. Jest to jednonawowa, niewielka, orientowana budowla, nakryta dwuspadowym dachem, zwieńczonym obitą blachą wieloboczną latarnią. Elewacje podzielone profilowanymi gzymsami i półkolistymi otworami okiennymi z wysokim, trójkątnym szczytem od frontu. Wnętrze naryte drewnianymi, odcinkowymi sklepieniami, wspartymi na drewnianych słupach, sugerujących pseudobazylikowy układ całości. Wyposażenie świątyni jest głównie rokokowe z XVIII w. Osobliwością jest krucyfiks wykonany z 31 tureckich kul. Kościół usytuowany na wzgórzu otacza cmentarz z zachowanymi nagrobkami z XIX w. Stan techniczny obiektu – dobry.

Fotografia 1. Widok na kościół pw. Św. Trójcy w Górze.

Kościół parafialny pw. Św. Elżbiety w Orłowie

Parafię utworzono i uposażono z inicjatywy krzyżackiej na przełomie w XIV i XV . Pierwszy kościół został zbudowany z drewna. Obecny ceglany kościół św. Elżbiety wzniesiono około 1858 r. w stylu historyzmu z elementami neoromańskimi i neogotyckimi. Jest to obiekt nieorientowany, frontem zwrócony w stronę drogi ku wschodowi. Jednonawową bryłę poprzedza wysoka wieża, zwieńczona wielobocznym hełmem, mieszcząca w przyziemiu półkolistą arkadę wejścia do kruchty, flankowaną aneksami. Od zachodu znajduje się niższe, trójbocznie zamknięte, oszkarpowane prezbiterium z zakrystią od południa. Kościół, posadowiony na kamienno-ceglanym fundamencie, wymurowano z żółtej cegły ceramicznej, licówki z pasami poprzecznych fryzów z cegły czerwonej (zendrówki). Otwory okienne zamknięte półkoliście w opaskach z czerwonej cegły, w nawie i prezbiterium w układzie biforyjnym z oculusem. Dachy kryte dachówką ceramiczną, karpiówką w koronkę. Wokół kościoła ogrodzenie z żeliwną bramą i furtka wpięta w dekoracyjne, masywne, ceglane słupy. Naprzeciw kościoła cmentarz parafialny. Stan zachowania kościoła dobry Stan techniczny obiektu – dobry.

Fotografia 2. Widok na kościół pw. św. Elżbiety.

Dwory, pałace

Na terenie gminy Inowrocław zachowało się w różnym stanie wiele zespołów pałacowo- i dworsko-parkowych.

Dwór w Cieślinie

Dwór wzniesiono w 1864 r. dla Franciszka Brzeskiego, rozbudowano w końcu XIX w. Dwór parterowy z mieszkalnym poddaszem, podpiwniczony, na rzucie prostokąta, kryty dachem dwuspadowym (dachówka), o boniowanych elewacjach, zaakcentowanych gzymsami i skromnym detalem architektonicznym. Na osi murowana weranda o ściankach ujętych parami półkolumn, poprzedzona schodami. Nad wejściem do dworu herb „Prawdzie” (Brzeskich). Z boku dworu znajduje się parterowa przybudówka z końca XIX w. Dwór otacza zadbane park krajobrazowy z XIX w. o powierzchni 4,6 ha. Założenie wpisano do rejestru zabytków pod nr.: A/1454 z 26.04.1984 r. Obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Stan zachowania dworu i parku - bardzo dobry.

Fotografia 3. Widok na dwór w Cieślinie.

Dwór w Czystem

Dwór powstał około połowy XIX w. z wykorzystaniem fragmentów wcześniejszego budynku; rozbudowano go w 1929 r. według projektu Polikarpa Łuczaka z Pakości. Dwór, mocno zdegradowany, o reliktowo zachowanych cechach klasycystycznych, piętrowy, na planie prostokąta, kryty czterospadowym dachem (eternit). Od frontu, kolumnowy, obecnie mocno zdegradowany portyk z czterema masywnymi kolumnami podtrzymującymi relikty balkonu. W elewacji tylnej znajduje się pięcioboczna weranda, a od zachodu klatka

Fotografia 4. Widok na dwór w Czystem.

schodowa. Od zachodu niższa oficyna z przybudówką dobudowana na początku XX w. Front poprzedzał kolisty podjazd z gazonem zdobionym świerkami, dziś to pole uprawne. Od północnego wschodu zachował się park krajobrazowy z 2. połowy XIX w. o powierzchni 6 ha, silnie zarośnięty. Założenie dworsko-parkowe wpisane do rejestru zabytków pod nr.: A/1203 z 26.04.1984 r.

Dwór w bardzo złym stanie zachowania, silnie zdegradowany i nie użytkowany z zaślepienymi, zamurowanymi otworami; obiekt w stanie silnej destrukcji. Wskazany bezwzględnie do pilnego, kompleksowego remontu konserwatorskiego.

Dwór w Gnojnie

Dwór wraz z założeniem parkowym powstał na pocz. XX w. dla Stanisława Jarmuła-Mlickiego.

Pierwotnie eklektyczny, obiekt o urozmaiconej bryle z wyższą częścią środkową, nakrytą dachem dwuspadowym, flankowaną przez niższe, piętrowe skrzydła kryte dachami płaskimi. Od strony parku ryzalit poprzedzony murowaną werandą z zejściem do parku z relikdami murowanej, płycinowej balustrady tarasu. W zachodniej części elewacji tylnej znajduje się zaokrąglony na narożach wykusz z gierowanymi, masywnymi gzymsami. W skrzydle zachodnim wydzielona klatka schodowa. Dwór otoczony od strony zachodniej i południowej parkiem krajobrazowym ze stawem pośrodku, a od północy zabudowaniami gospodarczymi. Założenie dworsko-parkowe wpisane do rejestru zabytków pod nr.: A/1455 z 26.04.1984 r. Obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Stan techniczny dworu bardzo zły, budynek nie użytkowany w stanie destrukcji, otwory w budynku zamurowane. Na dzień sporządzania dokumentu podjęto działania związane z renowacją obiektu.

Fotografia 5. Widok na dwór w Gnojnie.

Pałac w Kłopotcie

Pałac wzniesiony w 2. połowie XIX w., obecnie zamieszkały przez lokatorów. Pałac w swym charakterze nawiązuje do podmiejskich willi: piętrowy o bogatej artykulacji ścian, z detalem i podziałami architektonicznymi, wzbogacony w elewacji frontowej ryzalitem, wykuszem i wystawkami, przykryty dachem czterospadowym. Przed pałacem rozpościera się duży, półkolisty podjazd. Park krajobrazowy z połowy XIX w. o powierzchni 2,38 ha. Zabudowania folwarczne z XIX w. Założenie wpisane do rejestru zabytków pod nr.: A/1457 z 26.04.1984 r. Obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Stan zachowania obiektu – dostateczny. Wskazany do remontu połączonego z wymianą stolarki i wykonaniem nowej elewacji.

Fotografia 6. Widok na pałac w Kłopotcie.

Dwór w Kruśliwcu

Dwór powstał około 1900 r. dla Augusta Otto i jego żony Amalii Herminy z domu Koch. W 1991 r. zrujnowany dwór wraz z parkiem nabyli obecni właściciele. Dwór w stylu historyzmu, piętrowy z mieszkalnym poddaszem, wzniesiony na planie prostokąta, nakryty czterospadowym dachem, zwrócony frontem ku wschodowi. Elewacje są wzbogacone urozmaiconymi podziałami architektonicznymi i dekoracją sztukatorską. Elewację frontową opina masywna weranda z tarasem z dekoracyjną balustradą, poprzedzona ujętymi litą balustradą schodkami podejścia; w elewacji tylnej wydatny ryzalit. Wewnątrz zachowane fragmenty malowideł z pocz. XX w. Obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Założenie dworsko-parkowe wpisano do rejestru zabytków pod nr.: A/1456 z 26.04.1984 r. Stan zachowania dworu dobry.

Fotografia 7. Widok na dwór w Kruśliwcu.

Dwór w Latkowie

Dwór wzniesiono w 1. połowie XIX w., zapewne dla rodziny von Busse. W XIX w. majątek należał do Artura von Busse, potem Ernsta Hugona Busse i kolejnych spadkobierców. Po 1945 r. zaadaptowano go na mieszkania. Dwór pozbawiony cech stylowych jest budowlą parterową, z użytkowym poddaszem i piwnicami w typie suterren, nakrytą

Fotografia 8. Widok na dwór w Latkowie.

wysokim, dwuspadowym dachem (eternit). Elewację frontową poprzedza masywny, zwieńczony naczółkiem, ryzalit mieszczący, trójarkadowy prześwit ujęty pilastrami, poprzedzony schodami na poziom wysokiego parteru i tarasem po stronie zachodniej. Dwór usytuowano w południowo-wschodniej części parku, będącego elementem dawnego założenia dworsko-parkowego.

Założenie dworsko-parkowe wpisano do rejestru pod nr.: A/1165 z 15.06.1985 r.

Stan zachowania dworu zły, budynek pozbawiony został wszelkiego detalu architektonicznego. Wskazany do kompleksowego remontu z odtworzeniem pierwotnego stanu, podziałów i detalu oraz wymianą stolarki, tynków i przemalowaniem w kolorystyce ustalonej ze służbami konserwatorskimi.

Dwór w Łojewie

Dwór wzniesiono na przełomie XIX i XX w., rozbudowano w latach 70. XX w., na skarpie opadającej ku brzegom jeziora Małe Gopła. Dwór neoklasycystyczny, piętrowy, nakryty dachem czterospadowym. Elewacje rozczłonkowane pilastrami w tak zwanym wielkim porządku, zwieńczone bogato profilowanym gzymsem podokapowym. Fasada zaakcentowana ryzalitem środkowym, zwieńczonym trójkątnym, szczytem i poprzedzonym portykiem ujętym parą doryckich kolumn, dźwigających płytę tarasu. Zabudowania gospodarcze, w tym rządcówka i gołębnik, z przełomu XIX i XX w. stanie dobrym; ogrodzenie do konserwacji. Założenie dworsko-parkowe wpisano do rejestru zabytków pod nr.: A/1434 z 15.01.1985 r.

Fotografia 9. Widok na dwór w Łojewie.

Obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Ogólny stan techniczny obiektu – dobry. Sugerowane odnowienie elewacji obiektu (szczególnie w fasadzie).

Pałac w Marulewach

Pałac datowany na lata 30. XX w., położony jest na terenie dawnego założenia dworsko-ogrodowego. Klasyczny i harmonijny w formie pałac jest masywną, piętrową budowlą, założoną na planie regularnego prostokąta, nakrytą czterospadowym dachem, w którym od frontu trzy okna w typie wolego oka. Bryła uzupełniona od północy mieszkalną przybudówką z gospodarczym poddaszem. W elewacjach

Fotografia 10. Widok na pałac w Marulewach.

regularny rytm prostokątnych otworów okiennych w prostych oprawach. Obiekt znajduje się w rękach prywatnych.

Pałac otacza park krajobrazowy z końca XIX w. Założenie wpisane do rejestru zabytków pod nr.: A/1458 z 26.04.1984 r. Pałac w średnim stanie technicznym; wskazany do remontu.

Pałac w Olszewicach

Pałac wybudowano w 2. połowie XIX w. Późnoklasycystyczny obiekt od północnego wschodu otoczony jest parkiem krajobrazowym z XIX w. Budynek piętrowy, założony na planie prostokąta, nakryty jest dwuspadowym dachem z lukarnami umieszczonymi symetrycznie po bokach piętrowego ryzalitu, mieszczącego wejście do budynku ujęte kolumnkami i poprzedzone wysokimi schodami. Założenie pałacowo-parkowe wpisano do rejestru zabytków pod nr.: A/981 z 28.07.1987 r. Obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Pałac łącznie z ogrodzeniem i bramą wjazdową po kompleksowym remoncie w dobrym stanie.

Dwór w Orłowie

Dwór otoczony parkiem krajobrazowym powstał w 1872 r. wg proj. Martina Gropiusa i Heino Schmiedena.

Obiekt wzniesiony w formie podmiejskiej willi z elementami renesansu oraz gotyku. Budynek parterowy, z mezzaninem, o zróżnicowanej bryle, nakryty czterospadowym dachem.

Wzniesiony z cegły licówki, z ryzalitami we wszystkich elewacjach i piętrową facjatką, balkonem oraz arkadowym gankiem. Wejścia znajdują się w ryzalitach z trzech stron. Dwór na lekkim wzniesieniu poprzedzony brukowanym, kolistym podjazdem. W otoczeniu dworu park z 2. połowy XIX w. o powierzchni 2,66 ha. Zespół dworski wpisano do rejestru zabytków pod nr.: A/182 z 9.06.2004 r. Obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Zespół w dobrym stanie zachowania.

Fotografia 11. Widok na Dwór w Orłowie.

Dwór w Piotrowicach

Dwór powstał w końcu XIX w. na niewielkim wzniesieniu, na wschodnim brzegu jeziora Piotrowskiego. Obiekt neoklasycystyczny, piętrowy, na planie prostokąta, z użytkowym poddaszem, kryty czterospadowym dachem. W fasadzie znajduje się ryzalit zwieńczony trójkątnym frontonem z oculusem. Elewacje zachodnia i północna

Fotografia 12. Widok na dwór w Piotrowicach.

poprzedzone są prostokątnymi tarasami. Od bramy do dworu prowadzi kolista podjazd. Wokół dworu znajduje się park krajobrazowy, z oczkiem wodnym, z 2. połowy XIX w. Założenie dworsko-parkowe wpisano do rejestru zabytków pod nr.: A/1204 z 15.12.1982 r. Obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Stan zachowania obiektu dobry.

Dwór w Borkowie

Wzniesiony w 4. ćwierci XIX w., rozbudowany w latach 20. XX w. dla niemieckiej rodziny Utztów. W wyniku prac remontowych utracił cechy stylowe. W otoczeniu dworu znajduje się niewielki park o powierzchni około 0,9 ha z połowy XIX w.

Obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Budynek wskazany do remontu konserwatorskiego z odtworzeniem pierwotnego stanu elewacji, podziałów, detalu architektonicznego, stolarki i ceramicznego pokrycia dachu (usunięcie eternitu).

Fotografia 13. Widok na dwór w Borkowie.

Dwór w Górze

Wybudowany w latach 1875–1884 dla Hygina Znanieckiego i jego żony Anny Antoniny z Czaykowskich, rozbudowany w 1918 r. o skrzydło północne. Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Na wschód od dworu znajduje się park z 2. połowy XIX w. o powierzchni około 1 ha. Budynek wskazany do remontu konserwatorskiego z odtworzeniem pierwotnego stanu elewacji.

Fotografia 14. Widok na dwór w Górze.

Dwór w Jacewie

Wzniesiony w końcu XIX w. dla niemieckiej rodziny Rath. Parterowy, kryty dachem mansardowym z przeszkloną werandą, nad którą taras z żeliwną balustradą. Wystawka zwieńczona trójkątnym tympanonem. Elewacje pozbawione podziałów i pierwotnej oprawy architektonicznej. Wokół budynki dawnego zespołu dworskiego (rządcówka, spichlerz, młyn) i park o powierzchni około 0,5 ha z końca XIX w. Dwór wyremontowany w ostatnich latach. Obiekt znajduje się w rękach prywatnych. Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Fotografia 15. Widok na dwór w Jacewie.

Dwór w Jaksicach

Zbudowany na przełomie XIX i XX w. dla rodziny von Borck, później mocno przebudowany. Budynek piętrowy z mezzaninem, kryty dachem płaskim. Do przeszklonej werandy od frontu prowadzi kamienne podejście. Elewacje pozbawione pierwotnych podziałów i dekoracji sztukatorskiej. Relikty silnie zdegradowanego parku z XIX w. w postaci kilku drzew.

Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Stan techniczny obiektu – dobry. Budynek wskazany do kompleksowego remontu konserwatorskiego.

Fotografia 16. Widok na dwór w Jaksicach.

Dwór w Komaszycach

Dwór wzniesiony w 2. połowie XIX w. dla rodziny hrabiów Wolskich herbu Rola. Parterowy, z mieszkalnym poddaszem, kryty dachem łamanym. W elewacji dawny kolumnowy portyk zastąpiła dziś weranda z balkonem. Nad nią wystawka nakryta naczółkiem. Wokół relikty dawnego parku dworskiego.

Budynek wskazany do remontu konserwatorskiego (szczególnie elewacja) z wymianą i odtworzeniem pierwotnej stolarki. Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Fotografia 17. Widok na dwór w Komaszycach.

Dwór w Kruszy Podlotowej

Dwór wzniesiony w 1886 r., dla Mariana Grabskiego. Obiekt piętrowy, kryty dachem czterospadowym bezstylowy. W 1969 r. rozebrano skrzydło boczne, portyk i skuto oprawę architektoniczno-sztukatorską. Park niezachowany.

Stan techniczny obiektu – dostateczny. Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Fotografia 18. Widok na dwór w Kruszy Podlotowej.

Dwór w Kruszy Zamkowej

Wzniesiony około 1870 r. dla rodziny Nehringów. Dwór pozbawiony cech stylowych, piętrowy, o gładkich ścianach, z reliktem gzymsu kordonowego i trójkątnym szczytem, w którym oculus. W otoczeniu dworu, park z około połowy XIX w., z drzewostanem i relikdami cmentarza niemieckich właścicieli dworu.

Fotografia 19. Widok na dwór w Kruszy Zamkowej.

Stan zachowania budynku – dostateczny. Budynek wskazany do kompleksowego remontu konserwatorskiego z odtworzeniem pierwotnego stanu elewacji, podziałów, detalu architektonicznego i stolarki.

Dwór w Pławinie

Powstał na przełomie XIX i XX w. dla rodziny Schreiberów. Piętrowy z skrzydłami po bokach, poprzedzony, murowanym gankiem, nad którym taras. Mocno przebudowany po 1945 r. utracił cechy stylowe. We wnętrzach zachowana oryginalna stolarka schodów.

Fotografia 20. Dwór w Pławinie.

Zachowany park z czasów powstania dworu o powierzchni około 1,5 ha ze starodrzewem. Stan zachowania budynku – dostateczny. Budynek wskazany do kompleksowego remontu konserwatorskiego z odtworzeniem pierwotnego stanu elewacji, podziałów i detalu architektonicznego. Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Dwór w Pławinku

Wybudowany w 2. połowie XIX w. dla rodziny Łyskowskich. Dwór w stylu polskim, parterowy, poprzedzony gankiem wspartym na czterech kolumnach, zwieńczonym trójkątnym szczytem. Budynek w bardzo złym stanie technicznym. Od południowego zachodu park krajobrazowy o powierzchni 1,5 ha ze stawem. Obiekt znajduje się w rękach prywatnych.

Fotografia 21. Dwór w Pławinku.

Stan techniczny obiektu – zły. Budynek wskazany do kompleksowego remontu konserwatorskiego z odtworzeniem pierwotnego stanu elewacji, podziałów, detalu architektonicznego, stolarki oraz ceramicznego pokrycia dachu. Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Dwór w Sikorowie

Wzniesiony dla rodziny Mańskich w końcu XIX w., rozbudowany o skrzydła w latach 20. XX w. Budynek piętrowy z ryzalitem środkowym zwieńczonym trójkątnym szczytem z oculusem w polu. W wyniku licznych przebudów i remontów utracił obecnie cechy stylowe. Park z XIX w. zachowany szczątkowo z pojedynczym drzewostanem; staw zasypany (obecnie działki pracownicze).

Stan techniczny obiektu – dobry. Sugerowane prace konserwatorskie budynku z odtworzeniem pierwotnego stanu elewacji arkadowym portykiem i detalem architektonicznym oraz rewitalizacja parku.

Fotografia 22. Widok na dwór w Sikorowie.

Dwór w Sławęcinku

Zbudowany na początku XX w. dla niemieckiej rodziny Kohnertów. Parterowy budynek z mieszkalnym poddaszem i ryzalitem od strony parku, zwieńczonym trójkątnym tympanonem. Ściany bogato dekorowane z podziałami architektonicznymi, opięte dekoracyjnym boniowaniem z pilastrami i kartuszem w naczółku ryzalitu. Po 1945 upaństwowiony, obecnie stanowi własność prywatną. Park z początku XX o powierzchni 0,64 ha z zachowanymi alejkami.

Fotografia 23. Widok na dwór w Sławęcinku.

Stan techniczny obiektu – dobry. Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Dwór w Słońsku

Wzniesiony w 1863 r. dla rodziny Corsów. Piętrowy z poddaszem, nakryty dachem płaskim o nieznacznie ryzalitowanych elewacjach. Obecnie pozbawiony pierwotnych podziałów architektonicznych, detali i dekoracji, utracił cechy stylowe. Po 1945 r. szkoła podstawowa, a obecnie budynek mieszkalny.

Park z około połowy XIX. o powierzchni około 0,5 ha. Stan techniczny obiektu – dostateczny. Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Fotografia 24. Widok na dwór w Słońsku.

Dwór w Sójkowie

Dwór wzniesiono w 2. połowie XIX w. Po rozwiązaniu PGR-ów w 1996 r. w budynku utworzono mieszkania. Dwór jest parterową budowlą z masywnym, piętrowym ryzalitem, nakrytą dwuspadowym dachem, z wystawką ryzalitu nakrytą dachem naczółkowym. Ryzalit w przyziemiu z wejściem do wnętrza poprzedzonym tarasem i masywnymi schodami. Od strony wschodniej budynek poszerzony jest o przybudówkę i pozbawiony pierwotnych podziałów i detalu architektonicznego z wymienioną stolarką okienną na współczesne okna z PCV. Wokół dworu pozostałości parku z 2. poł. XIX w. o powierzchni około 2 ha. Obecnie wewnątrz parku zaniedbane z pojedynczymi drzewami i szpalerami drzew na jego obrzeżach. Z kilku rosnących wcześniej w parku pomników przyrody zachował się wiąz szypułkowy. Stan techniczny obiektu – dobry. Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Fotografia 25. Widok na dwór w Sójkowie.

Dwór w Trzaskach

Dwór wzniesiony na początku XX w. dla rodziny Wiegandów. Jest piętrową, masywną budowlą, o gładkich ścianach bez podziałów architektonicznych, krytą dachem dwuspadowym. W wyniku przebudów pozbawiony wyraźnych cech stylowych. W otoczeniu dworu zachowane budynki gospodarskie z przełomu XIX i XX w. Park o powierzchni około 1,7 ha mocno przekształcony z pojedynczym starodrzewem.

Stan zachowania – zły. Wskazane odtworzenie pierwotnej struktury budynku z podziałami architektonicznymi i stolarką, nawiązującą do historycznych konstrukcji stolarek. Budynek objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Fotografia 26. Widok na dwór w Trzaskach.

Parki

Parki dworskie wpisane do rejestru zabytków znajdują się w następujących miejscowościach: Cieślin, Czyste, Gnojno, Kłopot, Kruśliwiec, Latkowo, Łąkocin, Łojewo, Marulewy, Olszewice, Orłowo i Piotrkowice. Parki te podlegają ochronie prawnej na mocy przepisów o ochronie dóbr kultury. Ponadto parki dworskie zlokalizowane są w następujących wsiach: Balin, Borkowo, Góra, Jaksice, Komasyce, Krusza Podlotowa, Krusza Zamkowa, Ostrowo Krzyckie, Pławin, Pławinek, Popowice, Sikorowo, Sławęcín, Sławęcinek, Słońsko, Sójkowo, Strzemkowo i Trzaski.

— Cieślin

Park krajobrazowy z XIX w. o powierzchni 4,6 ha. W zachodniej części parku znajduje się aleja lipowa, od wschodu aleja grabowa oraz 30 gatunków starodrzewia (buk pospolity, kasztanowce białe, klony zwyczajne, klony jawory, lipy drobnolistne, platany klonolistne, topole białe, brzozy brodawkowate, wiązy górskie i polne. Drzewa pomnikowe to platany, klon jawor, topola biała oraz lipa drobnolistna.

— Czyste

Park z 2. połowy XIX w. o powierzchni 6 ha. Rośnie tu cenny starodrzew, m.in. lipy drobnolistne, wiązy polne, jesiony wyniosłe, topole czarne, oraz kasztanowce białe. Podszyt tworzą bzy lilaki, śnieguliczka białojagodowa, karagana syberyjska oraz bez czarny. Park zaniedbany o zatartym układzie przestrzennym.

— Gnojno

Park krajobrazowy z XIX w. o powierzchni 6,6 ha ze stawem otoczonym drzewami. W układzie kompozycyjnym zachowały się dwie alejki dojazdowe oraz ścieżki biegnące wzdłuż północnego brzegu stawu. Starodrzew tworzy alejki cisowo-głogową i robiniową. Pozostałe drzewa to klony zwyczajne, klony jawory oraz wiązy szypułkowe. Z iglaków występują cisy, żywotniki zachodnie, strzeliste świerki kłujące oraz jodła kalifornijska.

— Kłopot

Park krajobrazowy z połowy XIX w. o powierzchni 2,38 ha. Na osi pałacu polana przy której rosną dwa dorodne wiązy szypułkowe oraz wiekowa lipa drobnolistna. Drzewostan parkowy to głównie robinie akacjowe, dęby szypułkowe, jesiony wyniosłe, wierzby białe, wiązy pospolite, topole szare, klony pospolite, brzozy brodawkowate i inne. Pomniki przyrody reprezentuje dąb szypułkowy, wiąz szypułkowy oraz dwa platany klonolistne. W parku był punkt widokowy, którego pozostałość stanowi pagórek w jego południowo-zachodnim narożu.

— Kruśliwiec

Park z około 1920 r. o powierzchni 1,8 ha. Zadbany, z czystymi alejkami i cennym starodrzewem, który reprezentowany jest przez dęby szypułkowe, lipy drobnolistne, klony pospolite, lipy szerokolistne oraz topole, które tworzą swobodne układy. Wokół wewnątrz parkowych „zielone altany”.

— Latkowo

Park krajobrazowy z połowy XIX w., niegdyś o powierzchni około 15 ha z zachowanym starodrzewem i dwoma stawami. Wśród drzewostanu wiązy szypułkowe, klony jesionolistne, klony jawory i jesiony wyniosłe, a z iglaków świerki pospolite oraz sosny czarne.

— Łąkocin

Park krajobrazowy z połowy XIX w., obecnie zaniedbany. Częściowo zachowany dawny układ alejek z drzewostanem skoncentrowanym wokół centrum parku oraz wzdłuż jego obrzeży. Dominują w nim w nim lipy drobnolistne, ale występuje także iglicznia pospolita, platan klonolistny, dąb szypułkowy oraz modrzewie europejskie, świerki srebrzyste, choiny kanadyjskie i sosny wejmutki.

— Łojewo

Park krajobrazowy z początku XX w. powstał na bazie istniejącego już, starszego drzewostanu. W parku najczęściej spotkamy rosnące tu dęby szypułkowe, lipy drobnolistne, kasztanowce białe i klony pospolite.

— Marulewy

Park z końca XIX w. o powierzchni 1,26 ha. Do najstarszych drzew należą lipy drobnolistne, dęby szypułkowe i topole białe. Oprócz tego spotkamy tu robinie akacjowe, a także gatunki obcego pochodzenia: azjatyckie orzechy włoskie, jabłonie niskie, róże pomarszczone, tawuły Van Houtte'a, czy też ałycze, zwane również wiśniami śliwkowymi. Znajdziemy tu też odmiany z rodowodem amerykańskim, takie jak daglezja sina, świerk kłujący, platan klonolistny oraz choina kanadyjska.

— Olszewice

Park z XIX w. o powierzchni 7,88 ha. Przykład wzorowej rewitalizacji, dokonanej po 1993 r. z uwzględnieniem historycznych oraz kompozycyjnych rozwiązań ogrodowych stosowanych w XIX w. Rośnie tu kilkaset starych drzew, dokonano też szereg nowych nasadzeń, zarówno drzew, jak i krzewów, w tym bylin kwitnących od wiosny do jesieni. Parkowy drzewostan tworzą głównie dęby szypułkowe, topole białe, olchy czarne, klony pospolite, brzozy brodawkowate oraz wiązy górskie i szypułkowe. Do najwartościowszych okazów należy gledicja trójcierniowa, pięć dębów szypułkowych oraz pomnikowe lipy i wiązy.

— Orłowo

Park z 2. połowy XIX w. o powierzchni 2,66 ha. Wśród drzewostanu dominują dęby szypułkowe, wiązy szypułkowe, lipy drobnolistne, oraz jesiony wyniosłe. Park jest zadbane, dokonano tu nowych nasadzeń oraz wybudowano elementy architektury ogrodowej, m.in. monopter na parkowym wzniesieniu.

— Piotrkowice

Park krajobrazowy z 2. połowy XIX w. o powierzchni około 1,5 ha. Przed frontową elewacją dworu znajduje się rozległa polana, na której dokonano nowych nasadzeń drzew i krzewów ozdobnych. Starodrzew, którego wiek dochodzi do 150 lat, zgrupowany jest w pobliżu Jeziora Piotrkowickiego i wokół parkowych wnętrz, głównie w północnej i zachodniej części parku. Układ parku tworzy powiązania widokowe z otaczającym go krajobrazem, jest czytelny, a sam park zadbane. Rosną tu głównie lipy, jesiony, wierzby oraz klony zwyczajne i jawory, z których dwa osiągnęły rozmiary pomnikowe. Pomnikiem przyrody jest również lipa drobnolistna o obwodzie w pierśnicy 530 cm.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Wznoszenie kapliczek, figur i krzyży przy drogach lub w przydomowych ogródkach jest zwyczajem bardzo starym i szeroko praktykowanym. Na terenie gminy Inowrocław spotykamy różnorodne obiekty w tej grupie zabytków.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne z reguły ogradzane są dekoracyjnymi płótkami oraz obsadzone roślinnością niską, nie tylko identyfikują mieszkańców pod względem wyznaniowym, ale stanowią też malowniczy akcent w miejscowym krajobrazie.

- Występują między innymi w miejscowościach: Balin – kapliczka z figurą Matki Boskiej (zburzona i odtworzona w związku z przebudową obwodnicy) w 2014 r.
- Batkowo – kapliczka z figurą Matki Boskiej
- Czyste – kapliczka z figurą Matki Boskiej
- Dulsk – kapliczka z figurą Matki Boskiej
- Dziennice krzyż drewniany, 1952 r.
- Gnojno – krzyż drewniany
- Gnojno – rzeźba św. Antoniego
- Góra – kapliczka na cmentarzu z figurą Matki Boskiej, 1855 r.

- Góra – rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego
- Góra – kolumna z figurą Matki Boskiej
- Jacewo – rzeźba św. Antoniego
- Jacewo, ul. Kwiatowa 15/17 – kapliczka z figurką Matki Boskiej z dzieciątkiem Jezus
- Jacewo, ul. Dalkowska 30 – kapliczka
- Jaronty – kapliczka
- Jaksice – rzeźba Matki Boskiej z 1948 r. na miejscu pomnika Powstańców Wielkopolskich
- Jaksice – kapliczka z figurą Matki Boskiej, 2010 r.
- Jaksice – krzyż drewniany (droga do Pławna)
- Jaksice – krzyż drewniany (przy torach)
- Jaksiczki – krzyż drewniany
- Karczyn Wieś – figura Matki Boskiej
- Kłopot – figura Matki Boskiej
- Kłopot – krzyż drewniany
- Komaszycy – kapliczka z figurą Matki Boskiej
- Komaszycy-Turzany – krzyż drewniany, 1965 r.
- Kruśliwiec – kapliczka z figurą Matki Boskiej, 1948 r.
- Krusza Duchowna – rzeźba Matki Boskiej
- Latkowo – kapliczka przydrożna z figurą Matki Boskiej z początku XX w.
- Łąkocin – rzeźba Chrystusa na kolumnie, odnowiona w 1945 r.
- Łojewo – figura Matki Boskiej na wysokim cokole
- Łojewo – rzeźba Chrystusa na cokole
- Łojewo – krzyż drewniany, l.30 XX w.
- Marcinkowo – krzyż drewniany
- Marulewy – kapliczka z figurą Matki Boskiej, 2010 r.
- Miechowice – rzeźba Matki Boskiej na kolumnie
- Olszewice – krzyż drewniany

- Oporówek – krzyż drewniany, 1967 r.
- Orłowo – krzyż drewniany na cmentarzu
- Orłowo – kapliczka z figurą Matki Boskiej, 1946 r., („dziękczynna” rodziny Zielińskich)
- Pławinek – rzeźba św. Kazimierza na kolumnie, 1881 r.
- Radłówek – kapliczka z figurą Matki Boskiej z 1945, przebudowana w 2016 r.
- Sikorowo – rzeźba Matki Boskiej
- Sławęcín – rzeźba matki Boskiej na kolumnie z 1947 r., przeniesiona w 2013 r. do kaplicy
- Sławęcín – kapliczka z figurą Matki Boskiej (nowa)
- Sławęcinek – krzyż drewniany
- Słońsko – krzyż metalowy
- Słońsko – kapliczka z figurą Matki Boskiej, koniec XIX w.
- Sójkowo – kapliczka z figurą Matki Boskiej
- Sójkowo – kapliczka z figurą Matki Boskiej z 2017 r.
- Strzemkowo – figura Chrystusa (nisza, w kaplicy p.w. św. Antoniego), około połowy XIX w.
- Strzemkowo – krzyż drewniany
- Trzaski – kapliczka
- Tupadły – figura Chrystusa na cokole
- Tupadły – krzyż drewniany
- Turlejewo – kapliczka z figurą Matki Boskiej z 1949 r., odbudowana w 2015 r.
- Turzany – figura Matki Boskiej z 2004 r. na miejscu trzech kapliczek
- Żalinowo – kapliczka z figurą Matki Boskiej Wniebowziętej, 1987 r.

Cmentarze

Na terenie gminy Inowrocław odnaleźć można zarówno cmentarze rzymsko – katolickie jak i ewangelickie, wymienione poniżej.

- Góra – cmentarz rzymsko-katolicki

Cmentarz przykościelny o powierzchni około 1,03 ha, położony na stoku wzgórza, na gruncie cmentarza średniowiecznego. Zachowane nagrobki pochodzą z 1. i 2. połowy XIX w. Najstarszy nagrobek z 1810 r.

Na cmentarzu także nagrobek kolumnowy pisarza Stanisława Przybyszewskiego, urodzonego w Łojewie, wykonany w 1931 r. Ponadto grobowiec w kształcie piramidy rodziny Czaykowskich i Znanięckich z 1828 r. W ostatnich latach część nagrobków poddano konserwacji (nagrobki Kościelskich, Kozłowskich, Michaliny z Konopnickich Poświk, Kazimiery z Jaczyńskich Łyskowskiej, Adasia Fragsteina Niemsdorffa,, piramida Czaykowskich i Znanięckich).

— Balczewo – cmentarz ewangelicki

Nieczynny o powierzchni 0,28 ha, najstarszy nagrobek z 1923 r.

— Jacewo – cmentarz ewangelicki

Nieczynny, położony za wsią.

— Jaksice – cmentarz rzymsko-katolicki,

— Komaszycy -Turzany – cmentarz poepidemiczny,

— Krusza Zamkowa – cmentarz rodowy

Położony w parku z granitowym krzyżem i dwiema płytami nagrobnymi.

— Orłowo – cmentarz rzymsko-katolicki

Czynny, założony w latach 1923/27, najstarszy nagrobek z 1937 r.

— Orłowo – cmentarz rodowy

— Strzemkowo – cmentarz rodowy

Zabytki techniki

Obiekty techniki i kultury materialnej, znajdujące się na terenie gminy Inowrocław, a będące przejawem działalności gospodarczej, prowadzonej w różnych okresach historycznych, zlokalizowane są przede wszystkim w obrębie zespołów dworskich (to m.in. budynki gospodarcze, kuźnie, gorzelnie, młyny).

Chronionymi obiektami są również linie kolejowe wraz z całą infrastrukturą komunikacyjną i trakcyjną oraz system historycznych traktów drogowych, ukształtowanych na przestrzeni stuleci, czytelnych w krajobrazie dzięki zachowanym zadrzewieniom czy specyficznej nawierzchni (bruki). Ważną rolę odegrały też budynki użyteczności publicznej, często o specyficznej formie architektonicznej (m.in. szkoły, poczty). W Gminie zachowały się budynki dawnych kuźni w miejscowościach Balczewo, Cieślin, Jacewo, Krusza Duchowna, Marcinkowo, Marulewy, Popowice (w złym stanie) i Tupadły; budynki dawnych młynów w Jacewie i Kruszy Duchownej oraz mleczarni w Łąkocinach.

W Balczewie, Dulsku, Jaksicach, Górze, Orłowie, Pławinie, Sławęcinku, Tupadłach istnieją do dziś budynki dawnych szkół, często w zespołach z zachowanymi budynkami gospodarczymi; w Jaksicach zachował się budynek dawnej poczty.

W wielu wsiach, jak Batkowo, Krusza Zamkowa, Ostrowo Krzyckie, Pławin, zachowały się odcinki dróg z dawnym, zabytkowym brukiem. Tutaj wyróżnia się wieś Marcinkowo, która posiada prawie wszystkie dawne drogi wewnętrzne z nawierzchnią brukowaną. Drogi te stanowią wartościowe dziedzictwo dawnej techniki, wskazane do zachowania.

5.2.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy

Omówiony w podrozdziale 5.2.3.1 krajobraz kulturowy pozwala na wyłonienie najcenniejszych dla tego obszaru obiektów zabytkowych i indywidualnych cech krajobrazu wyróżniających ją na tle innych w regionie.

Zabytki o najwyższej wartości ze względów historycznych, artystycznych i kulturowych, jednocześnie są chronione poprzez wpis do rejestru zabytków. Najwartościowszą grupę zabytków architektury Gminy tworzy zespół założeń pałacowo i dworsko-parkowych wpisanych do rejestru zabytków.

Najlepiej zachowane jest założenie pałacowo-parkowe w Olszewicach oraz założenia dworsko-parkowe w Cieślinie, Kruśliwcu, Łojewie, Orłowie i Piotrkowicach w większości przejęte przez prywatnych właścicieli którzy podjęli się remontów, rewitalizacji i odtworzenia pierwotnego stanu obiektów.

Wyjątkowymi obiektami sakralnymi w Gminie jest kościół parafialny w Orłowie oraz cmentarz przykościelny w Górze, gdzie w ostatnich latach dokonano konserwacji wielu wyjątkowych w formie nagrobków (np. piramida z 1828 r. – nagrobek Piotra i Anny Czaykowskich i Antoniego i Eleonory Zawadzkich. Najstarszy podchodzi z 1810 r., cenny jest też nagrobek Stanisława Przybyszewskiego z 1931 r.

Opieka i pomoc gminy winna być ukierunkowana na wspieranie wszystkich działań związanych z konserwacją i promocją tych obiektów.

5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Kujawsko – Pomorskiego

Z terenu gminy Inowrocław do rejestru zabytków nieruchomych wpisanych jest 13 założeń dworsko i pałacowo-parkowych (w tym dwa wydzielone parki), dwa obiekty sakralne z cmentarzami przykościelnymi i cztery stanowiska archeologiczne.

Zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków w gminie Inowrocław.

Miejscowość	Obiekt	Nr wpisu do rejestru zabytków
Cieślin	Założenie dworsko-parkowe	A/1454 z 26.04.1984 r.
Czyste	Założenie dworsko-parkowe	A/1203 z 26.04.1984 r.
Gnojno	Założenie dworsko-parkowe	A/1455 z 26.04.1984 r.
Kłopot	Założenie dworsko-parkowe	A/1457 z 26.04.1984 r.
Kruśliwiec	Założenie dworsko-parkowe	A/1456 z 26.04.1984 r.
Łatkowo	Założenie dworsko-parkowe	A/1165 z 15.06.1985 r.
Łąkocin	Park dworski	A/206 z 16.03.1987 r.
Łojewo	Założenie dworsko-parkowe	A/1434 z 15.01.1985 r.
Marulewy	Założenie dworsko-parkowe	A/1458 z 26.04.1984 r.
Olszewice	Założenie pałacowo-parkowe: - Pałac - Park	A/981 z 28.07.1987 r. A/981 z 16.03.1987 r.
Orłowo	Zespół dworsko-parkowy: - Dwór - Park	A/182 z 9.06.2004 r.
Piotrkowice	Założenie dworsko-parkowe	A/1204 z 15.12.1982 r.
Obiekty sakralne		
Orłowo	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Elżbiety: - Kościół - Cmentarz przykościelny	A/842 z 16.09.1998 r.
Góra	Cmentarz przykościelny, rzymsko-katolicki parafialny z działką nr 36	A/1652 z 06.12.2013 r.
Stanowiska archeologiczne posiadające własną formę krajobrazową		
Borkowo	stanowisko nr 1	90/C z 12.11.1968 r.
Strzemkowo	stanowisko nr 3A	146/C z 18.09.1984 r.
Ostrowo Krzyckie	stanowisko nr 1	B-5 z 18.01.1934 r.
Marcinkowo	stanowisko nr 1	137/C z 15.01.1973 r.

Stan obiektów ujętych w rejestrze zabytków województwa kujawsko - pomorskiego znajdujących się na terenie gminy Inowrocław jest zróżnicowany. Obiekty sakralne znajdują się w dobrym stanie technicznym. Zły stan techniczny odnosi się do większości dworów oraz parków w rejestrze zabytków. Parki ujęte w rejestrze zabytków są zaniedbane i wymagają przeprowadzenia prac pielęgnacyjnych. Najgorszym stanem technicznym charakteryzuje się dwór oraz park w miejscowości Czyste.

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;

- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Prace mające charakter bieżącej konserwacji, np. odświeżanie ścian we wnętrzu obiektu bez zmiany ich kolorystyki i wymiany tynków, miejscowa wymiana instalacji np. gniazd elektrycznych, kranów itp., wymiana powojennego wystroju wnętrz bez naruszania zabytkowej substancji obiektu, nie wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego, jedynie zgłoszenia właściwemu konserwatorowi.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.5. Zestawienie obiektów z terenu gminy Inowrocław wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Ewidencja zabytków, w brzmieniu w/w Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 ze zm.), art. 21, jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednorodnych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Natomiast gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) danej gminy.

Za kryteria decydujące o wpisie obiektu do ewidencji przyjęto:

- stopień zachowania walorów zabytkowych;
- funkcję obiektu i wpływ jego formy na ogólny charakter zabudowy miejscowości;
- wartość historyczną, artystyczną i naukową.

W Gminnej ewidencji zabytków gminy Inowrocław wpisanych jest 264 obiektów nieruchomości, w tym 26 obiektów (pałace, dwory, parki oraz obiekty sakralne) wpisanych do rejestru zabytków na podstawie 14 decyzji. Są to dzieła architektury i budownictwa, takie jak obiekty sakralne, użyteczności publicznej (szkoły, zajazdy, poczty, dworce itp.), budowle rezydencjonalne, zabudowania folwarczne, parki, budynki mieszkalne wraz z zabudowaniami gospodarczo-inwentarskimi (obory, chlewnie, stodoły), budynki przemysłowe, zabytki techniki (np. kuźnie) oraz cmentarze.

5.2.6. Obiekty stanowiące własność gminy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym gminy.

Gmina jest właścicielem następujących obiektów zabytkowych:

- Szkoła w Balczewie,
- Park w Cieślinie,
- Dom w Cieślinie nr 13,
- Szkoła w Górze,
- Dwór w Jaksicach (przy ul. Dworcowej 10),
- Park w Jaksicach,
- Dwór w Komaszycach,
- Dwór w Kruszy Zamkowej,
- Chlew w Kruszy Zamkowej,
- Park w Kruszy Zamkowej,
- Szkoła w Orłowie,
- Park w Pławinie,
- Park w Sikorowie,
- Szkoła, ob. dom w Sławęcinku,
- Dwór w Słońsku,
- Park w Słońsku,
- Szkoła w Tupadłach.

Zdecydowana większość obiektów jest w miarę dobrym stopniu zachowania. Na terenie parków będących własnością gminy należy prowadzić bieżące prace porządkowe i pielęgnacyjne.

5.2.7. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ściennie, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowaskazy kamienne, nagrobki itp.).

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków ruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

W rejestrze zabytków ruchomych prowadzonym przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znajdują się następujące obiekty z terenu gminy Inowrocław:

Teren cmentarza rzymsko-katolickiego w Górze (Góra 22, 88-101 Góra):

- 1) Góra – nagrobek Stanisława Przybyszewskiego z 1931 r., RZ B/345/1 z 27.02.2014 r.;
- 2) Góra – nagrobek Piotra i Anny z Zawadzkich Czaykowskich (Czajkowskich) oraz Antoniego i Eleonory Zawadzkich z około 1828 r., RZ B/345/2 z 27.02.2014 r.;
- 3) Góra – nagrobek rodziny Znanieckich z 1881 r., RZ B/345/3 z 27.02.2014 r.;
- 4) Góra – grobowiec rodziny Kozłowskich, Heleny z Jaczyńskich Kozłowskiej, ks. Jerzego oraz Janusza i Janiny Kozłowskich z około 1924 r., RZ B/345/4 z 27.02.2014 r.;
- 5) Góra – nagrobek rodziny Kozłowskich z 1852 r. i z początku XX w., RZ B/345/5 z 27.02.2014 r.;
- 6) Góra – nagrobek Kazimiery z Jaczyńskich Łyskowskiej z około 1915 r., RZ B/345/6 z 27.02.2014 r.;

- 7) Góra – nagrobek Kunegundy i Józefa Kościelskich z 1867 r., RZ B/345/7 z 27.02.2014 r.;
- 8) Góra – grobowiec Adasia Fraqsteina Niemsdorfa i Augusta Rozlera z 1912 r., RZ B/345/8 z 27.02.2014 r.;
- 9) Góra – grobowiec (w formie steli z polem grobowym) Feliksa Wodzińskiego z 1871 r., RZ B/345/9 z 27.02.2014 r.;
- 10) Góra – krzyż nagrobny Michaliny z Konopnickich Poświk z 1843 r., RZ B/345/10 z 27.02.2014 r.

Kościół pw. Św. Elżbiety Węgierskiej w Orłowie (Orłowo 44, 88-100 Inowrocław):

- 1) prospekt organowy z 2. połowy XIX w., RZ B/105/1-2 z 17.12.2003 r.;
- 2) płaskorzeźba św. Anny Samotrzeć, RZ B/105/1-2 z 17.12.2003 r.

W dokumentacji Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Delegatura w Bydgoszczy znajdują się karty obiektów ruchomych:

- 1) Góra – kościół parafialny pw. Św. Trójcy – 29 kart;
- 2) Jaksice – kościół parafialny pw. Św. Marcina Biskupa – 5 kart;
- 3) Orłowo – kościół parafialny pw. Św. Elżbiety Węgierskiej – 4 karty.

Na terenie gminy Inowrocław brak obiektów ruchomych w zbiorach muzealnych.

5.2.8. Zabytki archeologiczne

Pierwszych przypadkowych odkryć archeologicznych na terenie gminy Inowrocław dokonano już w XIX wieku. W okresie międzywojennym w niektórych miejscowościach położonych na jej obszarze prowadzono badania powierzchniowe. Systematyczne prace archeologiczne na terenie Gminy rozpoczęła w 2. połowie lat 60. XX w. tzw. Ekspedycja Kujawska Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. W późniejszych latach obszar gminy Inowrocław objęto badaniami terenowymi w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Jest to projekt rozpoczęty w 1978 roku. Polega na poszukiwaniu oraz rejestrowaniu stanowisk archeologicznych w ramach tzw. kwadratów AZP. Zgodnie z przyjętym podziałem na teren gminy Inowrocław składają się obszary oznaczone numerami 43-39, 43-40, 44-39, 44-40, 44-41, 45-39, 45-40, 45-41, 46-40, 46-41.

Pierwsze pewne ślady obecności człowieka na opisywanym terenie pochodzą z czasów neolitu. Są one związane z kulturą ceramiki wstęgowej rytej. Jej przedstawiciele byli pierwszymi rolnikami zamieszkującymi obecne tereny Kujaw. Przybyli oni z południa poprzez tzw. Bramę Morawską. Ślady po kulturze ceramiki wstęgowej rytej były odnajdywane między innymi na stanowiskach w Łojewie,

Kruszy Zamkowej oraz Kruszy Podlotowej. W kolejnych wiekach na obszarze dzisiejszej gminy Inowrocław występowała grupa brzeskokujawska kultury lendzielskiej. Pozostałości po jej osadnictwie odnotowano między innymi w Kruszy Zamkowej. Znalezione tam ślady po tzw. domach trapezowatych oraz trzy groby. W IV tysiącleciu p.n.e. rejon dzisiejszego Inowrocławia został zdominowany przez kulturę pucharów lejkowatych. Jej nazwa wywodzi się od charakterystycznej formy naczyń. Była to kultura twórców słynnych kujawskich grobowców megalitycznych położonych w niedalekich Wietrzychowicach. Jej przedstawiciele stworzyli na obszarze dzisiejszej gminy Inowrocław stosunkowo gęstą sieć osadniczą. Na opisywanym terenie często odnajdywane były również ślady po kulturze amfor kulistych. W rejonie Inowrocławia spotykano także pozostałości po kulturach wczesnej epoki brązu, to jest kulturze iwieńskiej oraz kulturze trzcinieckiej. Są one jednak stosunkowo nieliczne. W środkowej epoce brązu na większości ziem dzisiejszej Polski zaczęła dominować kultura łużycka. Rozwijała się ona przez kolejne tysiąc lat. Jej ostatnie enklawy przetrwały do okresu środkowolateńskiego (300 – 100 p.n.e.). Na obszarze dzisiejszej gminy Inowrocław osadnictwo łużyckie koncentrowało się na dwóch obszarach w dolinie Noteci, pierwszym pomiędzy Batkowem i Łojewem oraz drugim pomiędzy Łojewem i Latkowem. U progu przełomu er na Kujawach wykształciła się tzw. grupa kruszańska kultury przeworskiej. Ukształtowała się ona pod dużym wpływem kultury lateńskiej reprezentowanej przez ludność celtycką. Nazwa grupy wywodzi się od stanowiska w Kruszy Zamkowej. W latach siedemdziesiątych XX wieku archeolodzy pod kierunkiem prof. Aleksandry Cofty-Broniewskiej odkryli tam ślady rozległej osady z pozostałościami po dużym budynku interpretowanym jako sanktuarium. Rozmiary oraz położenie stanowiska na szlaku bursztynowym skłoniły do sformułowania hipotezy, że są to pozostałości po emporium Askaukalis, pojawiającym się na mapie rzymskiego geografa Ptolemeusza z II wieku n.e. Osada w Kruszy Zamkowej funkcjonowała przez kilkaset lat. Około połowy V wieku n.e. kultura przeworska zanikła na skutek wydarzeń związanych z wielką wędrówką ludów. Następnie na ziemię tę napłynęła ludność słowiańska. Łącznie na terenie gminy Inowrocław zarejestrowano dotychczas 976 stanowisk archeologicznych. Cztery spośród nich są wpisane do rejestru zabytków. W grupie tej znajduje się między innymi w większości zniszczone wielokulturowe stanowisko nr 1 w Marcinkowie. Znalezione tam między innymi ślady po cmentarzysku (faza wczesna) oraz osadzie kultury łużyckiej.

Trzy pozostałe stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków to średniowieczne grodziska.

Znajdują się one w Borkowie, Ostrowie Krzyckim oraz Strzemkowie. Obiekt z Borkowa pochodzi z wczesnego średniowiecza (fazy B-C – 600-950 r.). Jest to częściowo zniszczone grodzisko pierścieniowate z półkolistym wałem, którego wysokość dochodzi do 2 metrów.

Grodzisko stożkowate w Ostrowie Krzyckim ma nieco młodszą metrykę. Funkcjonowało ono w okresie późnego średniowiecza (do XV w.). Obiekt ma 50 metrów średnicy. Jest otoczony dwoma wałami oraz dwiema fosami. W XIV wieku znajdowała się tu siedziba księcia gniewkowskiego Władysława Białego.

Teren ten stanowił część dóbr szarlejskich. W XIX wieku grodzisko pojawia się w twórczości młodego Jana Kasprowicza. Na historycznych mapach obiekt występuje pod nazwą Stare Okopy (Alte Schanze). Oprócz tego grodzisko bywa również określane jako Szwedzkie Okopy. Obecnie zabytek znajduje się na terenie podlegającym administracji wojskowej (poligon).

Najmniejszym spośród wymienionych obiektów jest późnośredniowieczne grodzisko stożkowate w Strzemkowie. Znajduje się ono na terenie dawnego parku dworskiego. Jest to czworoboczny kopiec, który u podstawy liczy sobie od 18 do 20 metrów. Jego wysokość sięga 2,5 metra. W literaturze obiekt ten jest niekiedy wymieniany jako „kopiec w parku dworskim”.

Szczegółowy wykaz 976 stanowisk archeologicznych, zgodny z wojewódzką ewidencją zabytków, prowadzoną przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu Delegatura w Bydgoszczy, został zamieszczony w załączniku nr 1 niniejszego opracowania.

5.2.9. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Dziedzictwo niematerialne na terenie gminy Inowrocław jest kultywowane i propagowane m.in. poprzez szlaki turystyczne związane z historią Polski, to jest odcinek Szlaku Piastowskiego, zwanego też Szlakiem Tysiąclecia Państwa Polskiego, i odcinek Szlaku Powstania Wielkopolskiego. Dochodzą do tego szlaki związane z wybitnymi postaciami: Szlak Jana Kasprowicza, Szlak Stanisława Przybyszewskiego i Szlak generała Władysława Sikorskiego. Istotnym elementem jednoczącym mieszkańców gminy Inowrocław są działania pobudzające wzrost świadomości rodzimych tradycji i obrzędowości. Do tradycji wielkanocnych odnosi się festyn organizowany przez Urząd Gminy Inowrocław pod nazwą „Tradycje wielkanocne na Kujawach”. Również sołectwo Jaksice od ponad 40 lat kultywuje ludowe tradycje. Pod koniec karnawału na ulice wychodzą „kozy zapustne”, a wśród przebierańców pojawiają się m.in. koza, bocian, diabeł, baby i dziad. Całości towarzyszy para młoda i wędrowna grupa grajków. Karnawał kończy wieczorna zabawa, zwana „podkoziołkiem”, w lokalnej świetlicy. Tradycja „kozy” ma także miejsce w Orłowie.

Na kujawskich jarmarkach stałym elementem jest tradycja Baranka Wielkanocnego wykonanego z cukru lub gliny oraz inne drobne, świąteczne elementy dekoracyjne. Popularne w Polsce pisanki na Kujawach określane są mianem „kraszanek”, a jajka zazwyczaj barwione są w jednym kolorze i zdobione bardzo skromnie.

Ważnym elementem niematerialnego dziedzictwa każdego regionu są tradycje kulinarne, a wyrazem ich kultywowania przez Gminę jest organizowane „Gminne święto dyni”, a także coroczny „Festyn Wielkanocny” przed gmachem Urzędu Gminy Inowrocław.

Lokalne, ludowe tradycje muzyczne kultywują dwa zespoły: „Kruszowianki” z sołectwa Krusza Duchowna i Krusza Zamkowa oraz „Kłopotianie” ze wsi Kłopot. Podczas występów oba zespoły prezentują lokalny folklor i charakterystyczne stroje ludowe. Uczestniczą one w Kujawskim Festiwalu Pieśni Ludowej.

Aktywnym ośrodkiem krzewiącym lokalną tradycję jest Centrum Dziedzictwa Kujaw Zachodnich w Łojewie. Wśród licznych działań związanych z historią i kulturą, na uwagę zasługują „Międzynarodowe Mistrzostwa Polski w Rzeźbieniu w Drewnie”, a same Łojevo określone zostało „Rzeźbiarską Stolicą Polski”. Całości licznych działań tamtejszego Centrum Dziedzictwa Kujaw Zachodnich towarzyszy stała ekspozycja różnych zabytków kultury ludowej, zgromadzonych w Izbie Kujawskiej oraz w Sali Przybyszewskiego. Ponadto w Centrum Dziedzictwa Kujaw Zachodnich organizuje się również spotkania z folklorem kujawskim, podczas których prezentowane są m.in. tradycje hafciarskie czy tradycyjne wieńce dożynkowe. Ważną imprezą plenerową jest również Święto Kujawskiego Słońca, która odbywa się cyklicznie w Łojewie nad Małym Gopłem. Nazwa święta nawiązuje do zakwitających na przełomie kwietnia i maja rzepaków nad wyraz licznych na kujawskim czarnoziemiu.

Do innych działań w Łojewie zaliczyć należy imprezy plenerowe organizowane przez Towarzystwo Rozwoju Łojewa nad brzegami jeziora Szarlej, to jest „Słowiańskie Grodzisko” połączone z tradycyjnymi obchodami święta plonów. Towarzystwo to, propagując historię, organizuje także pokazy "Kraina Słowian", odnoszące się do epoki pierwszych Piastów. W Gminie funkcjonuje też 27 świetlic wiejskich, gdzie kultywuje się i utrwała lokalna tradycja. Działają również liczne kluby, związki i stowarzyszenia, takie jak Towarzystwo Rozwoju Łojewa, Stowarzyszenie Rozwoju Jaksic, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Sławęcín i Sławęcinek.

Pamięć o zasłużonych postaciach, zarówno w skali kraju, jak i gminy Inowrocław wyraża się w dbałości o miejsca z nimi związanymi. Jedną z nich jest Stanisław Przybyszewski urodzony w Łojewie, a zmarły w Jarontach. Strzelisty obelisk upamiętniający miejsce jego wiecznego spoczynku znajduje się na cmentarzu w Górze. Jego twórczość przypominają spotkania w Sali Przybyszewskiego w Centrum Dziedzictwa Kujaw Zachodnich, organizowane jako „Imieniny u Stacha” oraz „Stanisławy”. Nagrody Stanisławy i Super Stanisławy są wyrazem najwyższego uznania społeczności Gminy Inowrocław za szczególne osiągnięcia lub całokształt pracy na rzecz mieszkańców Gminy.

Do zasłużonych i związanych z walką o polskość należy kilka osób, w tym Stanisław Brzeski, urodzony w Cieślinie, czy Antoni Grobelski, urodzony w Batkowie. Obaj byli wieloletnimi działaczami polskich organizacji i towarzystw. Na okres II wojny światowej przypada śmierć Konstantego Gutorskiego – powstańca wielkopolskiego, zmarłego w obozie w Oranienburgu-Sachsenhausen na terenie III Rzeszy. Natomiast na początku II wojny światowej, w 1939 r., Niemcy zamordowali Karola Kozłowskiego i Antoniego Ponińskiego – dziedzica Pławinka. Dbłość o niematerialne dziedzictwo na terenie gminy Inowrocław jest bardzo różnorodna i bogata, dzięki czemu wzrasta też jej turystyczna atrakcyjność.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy Inowrocław, a także szans i zagrożeń.

Mocne strony:

- 1) rozpoznana i bogata historia gminy;
- 2) bogaty zasób zabytków na terenie gminy, w tym wpisanych do rejestru zabytków;
- 3) dobry stan zachowania obiektów sakralnych;
- 4) liczne założenia pałacowo i dworsko – parkowe;
- 5) gminna ewidencja zabytków obejmująca zabytki nieruchome gminy oraz stanowiska archeologiczne, która jest aktualizowana;
- 6) zabytki techniki;
- 7) liczne miejsca pamięci (kapliczki, figury) sprzyjające rozwojowi turystyki;
- 8) rozpoznany i udokumentowany zasób cmentarzy gminnych;
- 9) obszary chronione oraz walory przyrodnicze na terenie gminy;
- 10) działania popularyzatorskie – projekty lokalne, np. „Terra Incognita” – popularyzacja dziedzictwa kulturowego, historii i archeologii (stanowiska archeologiczne w Strzemkowie, Borkowie, Ostrowie Krzyckim);
- 11) inicjatywy Gminy, np. Projekt Askaukalis – popularyzacja, wydawnictwa, konferencje i rekonstrukcja prastarej polskiej wsi – Kruszy Zamkowej;
- 12) odbywające się imprezy kulturalne;
- 13) silne poczucie tożsamości lokalnej mieszkańców;
- 14) skuteczna działalność władz lokalnych, instytucji i społeczeństwa na rzecz rozwoju i promocji Gminy;
- 15) obecność szlaków turystycznych;
- 16) systematycznie opracowywane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego;
- 17) opracowane i na bieżąco aktualizowane Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Słabe strony:

- 1) zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- 2) zły stan techniczny części obiektów zabytkowych, w tym obiektów ujętych w rejestrze zabytków (m.in. założeń pałacowych i dworskich z terenu gminy);
- 3) niedostatecznie wykorzystany potencjał gminy jako ośrodka turystycznego;
- 4) niedostatecznie rozwinięty system promocji gminy i jej zasobów;
- 5) brak odpowiedniego wyeksponowania obiektów zabytkowych;
- 6) brak tablic informacyjnych w pobliżu najcenniejszych obiektów z terenu gminy;
- 7) nieprawidłowe modernizacje obiektów zabytkowych (prowadzone często bez wymaganych zezwoleń) powodujące czasem bezpowrotną utratę wartości historycznych i kulturowych;
- 8) część zabytkowych zespołów przekształcona, z elementami nowej zabudowy, nie liczącej się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami;
- 9) niechęć mieszkańców do ochrony zabytków poprzez ujęcie obiektów w gminnej ewidencji zabytków;
- 10) niskie środki w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 11) niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego;
- 12) brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych;
- 13) słabo rozwinięta baza noclegowa dla obsługi ruchu turystycznego;
- 14) brak forum wymiany doświadczeń w zakresie działań ochronnych przy zabytkach.

Szanse:

- 1) dotacje gminne na zabiegi rewitalizacyjne;
- 2) podjęcie starań na rzecz odzyskania świetności zdegradowanych obiektów zabytkowych wysokiej klasy;
- 3) zwiększenie środków budżetowych gminy na działania związane z ochroną zabytków;
- 4) rewitalizacja zabytkowych parków;
- 5) wykorzystanie potencjału i ofert miasta Inowrocławia;
- 6) wyeksponowanie atutów gminy Inowrocław w promocji powiatu inowrocławskiego;
- 7) pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków;

- 8) dalszy rozwój agroturystyki i jej wsparcie merytoryczne poprzez opracowanie w formie elektronicznej biuletynów zawierających aktualne informacje o walorach krajobrazu kulturowego w bezpośrednim sąsiedztwie gospodarstwa agroturystycznego;
- 9) szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych gminy, przyciągająca turystów;
- 10) wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości;
- 11) wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne;
- 12) aktualizacja dokumentów strategicznych, które przyczynią się do poprawy warunków życia ludności i stanu dziedzictwa kulturowego;
- 13) współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk);
- 14) współpraca gminy i organizacji pozarządowych z miejscowymi szkołami w zakresie włączenia do programów nauczania lekcji o lokalnym krajobrazie kulturowym, organizowanie wycieczek, których trasy uwzględniałyby zasoby zabytków regionalnych;
- 15) korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich;
- 16) zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd.;
- 17) powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych;
- 18) zwiększenie dostępności komunikacyjnej gminy;
- 19) migracja ludności z miast do wsi, napływ ludności;

Zagrożenia

- 1) niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych;
- 2) niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych;
- 3) niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska;
- 4) migracje ludności;
- 5) częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 6) niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych.

7. Założenia programowe

Ustalone poniżej priorytety i wynikające z nich zadania wyznaczają politykę gminy w zakresie ochrony zabytków na lata 2023-2026 i stanowią kontynuację polityki programowej ustalonej w ramach Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Inowrocław na lata 2018 - 2021.

Głównym celem Gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Inowrocław na lata 2023-2026 jest dążenie do poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego z zachowaniem krajobrazu kulturowego Gminy oraz zainicjowanie procesów zmierzających do wzmocnienia świadomości społecznej mieszkańców i właścicieli obiektów zabytkowych o ważności tego dziedzictwa dla rozwoju Gminy. Do zadań samorządu lokalnego należy przyjęcie priorytetów w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami oraz monitorowanie ich postępu.

Po analizie stanu dziedzictwa kulturowego gminy Inowrocław przyjęto następujące priorytety:

Priorytet 1. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet 2. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy.

Priorytet 3. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

W ramach każdego z głównych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez przypisane im szczegółowe działania. W Programie określono zadania mające na celu polepszenie ogólnej sytuacji obiektów zabytkowych, jak i mieszkańców Gminy w nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego. Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Inowrocław jest kolejnym opracowaniem o takim charakterze, wykonanym dla obszaru Gminy. Założono, że w czasie trwania pierwszego etapu realizowane będą działania wstępne, mające charakter przygotowawczy. Aby określone działania mogły być zrealizowane potrzebna jest współpraca wielu podmiotów i zrównoważona współpraca między właścicielami obiektów zabytkowych a Gminą. Ważne jest również współdziałanie władz Gminy z jednostkami samorządu terytorialnego wyższego szczebla w odniesieniu do zabytków, ich pielęgnacji, ratowania oraz niezbędnego finansowania.

Planowany zakres kierunków i zadań, określonych w trzech priorytetach przedstawia tabela:

Priorytet I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
Kierunki działań	Zadania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<p>1) Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi i obszarów wskazanych do ochrony w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego Gminy;</p> <p>2) Przestrzeganie ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;</p> <p>3) Przeciwdziałanie samowolom budowlanym w obiektach zabytkowych oraz wprowadzenie systemu kontroli prac konserwatorsko-remontowych;</p> <p>4) Ochrona panoram widokowych oraz przedpoli widokowych dla wsi o dużych wartościach kulturowych;</p> <p>5) Szczególna ochrona środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych;</p> <p>6) Egzekwowanie przepisów regulujących działania na obiektach nie wpisanych do rejestru zabytków;</p> <p>7) Wspieranie powstawania i rozwoju w Gminie centrów kulturalnych;</p> <p>8) Umieszczenie na obiektach zabytkowych tabliczek „zabytek chroniony prawem” na obiektach wpisanych do rejestru zabytków.</p>
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy	<p>1) Wnioskowanie do Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych;</p> <p>2) Uzupełnianie oraz aktualizacja gminnej ewidencji zabytków (w tym wykreślenie z wykazu obiektów już nieistniejących lub mocno zdegradowanych, które utraciły wartość zabytkową).</p>
Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich	<p>1) Zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa i poprawa ładu przestrzennego wsi poprzez:</p> <p>a) ochronę historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych w zespołach zabytkowej zabudowy,</p> <p>b) wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją dawnego układu oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy.</p>

Priorytet II: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<p>1) Rozpoczęcie lub kontynuacja prac remontowo-konserwatorskich w obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Komaszycy – dwór nr 13, w stanie średnim, postulowany do remontu połączonego z wymianą współczesnej stolarki, tynków, przemalowaniem w uzgodnieniu ze służbami konserwatorskimi; budynek gospodarczy nr 14 – wskazany do remontu, — Krusza Podlotowa – dwór, wskazany do kompleksowego remontu konserwatorskiego z odtworzeniem pierwotnego stanu elewacji, podziałów, detalu architektonicznego, stolarki oraz ceramicznego pokrycia dachu, — Krusza Zamkowa – dwór nr 29, wskazany do kompleksowego remontu konserwatorskiego z odtworzeniem pierwotnego stanu elewacji, podziałów, detalu architektonicznego, wymianą stolarki; park wskazany do rewitalizacji; bezwzględne zachowanie oryginalnych bruków, — Latkowo – dwór nr 17 (obecnie punkt biblioteczny, świetlica wiejska i mieszkania), stan budynku zły, wskazany do kompleksowego remontu z odtworzeniem pierwotnego stanu elewacji, podziałów i detalu architektonicznego oraz z wymianą stolarki, tynków i przemalowaniem w uzgodnieniu ze służbami konserwatorskimi, — Pławin – dwór nr 17 – stan średni (pozbawiony detalu, podziałów, cech stylowych), wskazany do remontu z odtworzeniem pierwotnego stanu elewacji (podziały architektoniczne, detal, kolorystyka), — Słońsko – dwór nr 29 (obecnie świetlica wiejska i mieszkania), stan średni, pozbawiony detalu i podziałów architektonicznych, wskazany do remontu połączonego z wymianą stolarki, odnowieniem tynków i przemalowaniem fasady; <p>2) Rozpoczęcie lub kontynuacja prac remontowo-konserwatorskich w obiektach zabytkowych nie stanowiących własności Gminy:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Borkowo – dwór nr 8, stan zły, (dach eternit, spękania, brak detalu), do remontu – wymiana stolarki, tynków, przemalowanie,

	<ul style="list-style-type: none"> — Czyste – dwór nr 29, stan zły, nieużytkowany, do kompleksowego remontu konserwatorskiego, — Gnojno – dwór nr 1, destrukt nie użytkowany, teren wydzielony, do remontu; zachowany relikw ogrodenia, wskazane odtworzenie całości ogrodenia wokół założenia dworskiego; park – do rewitalizacji, — Góra – dwór nr 27, stan zły, eternit na dachu, elewacja z dużymi spękaniami i ubytkami tynków do kompleksowego remontu konserwatorskiego; teren współcześnie wydzielony, — Kłopot – dwór nr 32, w stanie średnim, wskazany do remontu połączonego z wymianą stolarki, odtworzeniem tynków i przemalowaniem elewacji, — Krusza Duchowna – młyn nr 5, oczyszczenie i uporządkowanie elewacji, — Pławinek – dwór nr 20, stan wewnątrz i elewacji bardzo zły: dach z eternitu, obiekt nieużytkowany wskazany do kompleksowego remontu wewnątrz i elewacji z wymianą stolarki, tynków, i przemalowaniem; zabudowania gospodarcze do remontu, — Strzemkowo – kaplica, stan zły, do remontu: tynki, przemalowanie, — Trzaski – dwór nr 1 pozbawiony detalu i podziałów, brama do dworu oraz budynki gospodarcze w stanie złym – do remontu; kapliczka w stanie złym – do remontu. <p>3) Adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych, będących w zasobach Gminy, z możliwością zmiany sposobu użytkowania (np. szkoły);</p> <p>4) Rozpoczęcie procesów rewaloryzacyjnych, dotyczących obszarów i zabytkowych obiektów przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji (np. młyny, kuźnie);</p> <p>5) Uporządkowanie nieczynnych i zaniedbanych cmentarzy ewangelickich, zarówno siłami własnymi Gminy, jak i wolontariatu. Umieszczenie tablic informujących o historii czynnych i nieczynnych cmentarzy;</p> <p>6) Stworzenie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach Gminy;</p> <p>7) Wskazanie właścicielom obiektów zabytkowych możliwości pozyskania dotacji czy refundacji z funduszy krajowych, wojewódzkich czy z Unii Europejskiej.</p>
--	--

<p>Podjęmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Popularyzacja miejsc o szczególnym znaczeniu historycznym, kulturowym, krajoznawczym i turystycznym dla Gminy; 2) Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy itp. finansowanych metodą „małych grantów”; 3) Rozpropagowanie idei wolontariatu, aktywizacja lokalnej społeczności w działaniach na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego; 4) Określenie zasad umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych oraz monitoring ich wdrażania; 5) Opracowanie zintegrowanego systemu informacji wizualnej o zasobach i wartości dziedzictwa kulturowego Gminy – informacje o znanych postaciach, miejscach, zabytkach i stanowiskach archeologicznych.
<p>Priorytet III: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości. Badania i dokumentacja</p>	
<p>Kierunki działań</p>	<p>Zadania</p>
<p>Prowadzenie i monitoring gminnej ewidencji zabytków</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Bieżąca aktualizacja Gminnej ewidencji zabytków w formie elektronicznej.
<p>Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym Gminy</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Udostępnienie informacji o zabytkach regionu na stronie internetowej Gminy; 2) Utworzenie portalu cyfrowego (bazy danych) poświęconego informacji i promocji zasobów kulturowych Gminy; 3) Opracowanie interaktywnej mapy zabytków Gminy jako atrakcyjnej graficznie formy promocji dziedzictwa kulturowego z lokalizacją obiektów zabytkowych; 4) Opracowanie dokumentacji historycznej o zabytkach Gminy.
<p>Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych do promocji dziedzictwa kulturowego</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Dostęp do Internetu (jako edukacyjnej bazy danych) w publicznych placówkach oświatowych, w świetlicach i innych; 2) Wspieranie tworzenia przez lokalną społeczność regionalnych portali tematycznych, hobbystycznych.
<p>Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych; 2) Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich;

	<p>3) Inicjowanie wydarzeń na terenie Gminy w ramach obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa;</p> <p>4) Wydawanie i wspieranie publikacji promujących dziedzictwo kulturowe Gminy – foldery promocyjne, przewodniki;</p> <p>5) Popularyzacja wartościowych realizacji konserwatorskich przy zabytkach oraz zagospodarowania obszarów cennych kulturowo i krajobrazowo;</p> <p>6) Opracowanie cyklu szkoleń, mających na celu promowanie rewaloryzacji i remontowania obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel;</p> <p>7) Upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie edukacji szkolnej – organizowanie i wspieranie zajęć o tej tematyce;</p> <p>8) Kultywowanie i popularyzacja wybitnych osobowości szczególnie zasłużonych dla Gminy: Stanisław Przybyszewski, Stanisław Brzeski, Konstanty Gutorski, Antoni Grobelski, Mieczysław Kosiak, Maksymilian i Tomasz Kozłowscy, Stanisław Malicki, Franciszek Szyper czy Adami Józef Znanięccy.</p>
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	<p>1) Kontynuacja prac nad tworzeniem szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego oraz ich promocja;</p> <p>2) Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej, obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego Gminy.</p>
Zwiększenie świadomości kulturowej społeczności lokalnej przez włączenie jej w różne formy aktywności	<p>1) Wykreowanie wizerunku Gminy, w oparciu o dziedzictwo kulturowe i lokalną tożsamość mieszkańców;</p> <p>2) Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego przez zaangażowanie placówek oświatowych (szkoły, biblioteki, domy kultury) oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów</p>
Wzbudzenie zainteresowania historią i kulturą materialną regionu, zapisaną w dziełach architektury, budownictwa, lokalnej tradycji	<p>1) Kontynuowanie organizowania imprez obejmujących szeroką tematykę historii i kultury regionu;</p> <p>2) Organizacja konkursów plastycznych, fotograficznych, plenerów malarskich i rzeźbiarskich promujących kulturę i tradycję lokalną;</p> <p>3) Promocja regionu poprzez działalność domów kultury, świetlic wiejskich, organizacji, stowarzyszeń i lokalnych inicjatyw (gmina Inowrocław jest członkiem Związku Gmin Wiejskich RP i Lokalnej Grupy Działania Czarnoziem na Soli).</p>
Wspieranie rozwoju lokalnych inicjatyw kulturotwórczych	<p>1) Wspieranie kulturotwórczych, lokalnych inicjatyw dotyczących podtrzymania miejscowych tradycji folklorystycznych i innych, np. organizowanych cyklicznie dożynek gminnych, festynów.</p>

w zakresie podtrzymania miejscowych tradycji folklorystycznych	
Podejmowanie działań Umożliwiających gromadzenie i eksponowanie pamiątek lokalnych	1) Wspieranie i rozwój izb tradycji – miejsc, gdzie można eksponować, przekazywane przez lokalną społeczność pamiątki związane z historią i dziedzictwem kulturowym.
Turystyczna promocja regionu	1) Promocja książek, publikacji dotyczących Gminy i jej zasobów kulturowych. Popularyzacja dziedzictwa kulturowego w małych formach wydawniczych: pocztówki, foldery; 2) Zamieszczenie w gminnym portalu cyfrowym w dziale informacji turystycznej map zabytków oraz opracowanie szlaku najważniejszych zabytków dla Gminy; 3) Promocja lokalnych festynów i wydarzeń jak: Festyn „Tradycje Wielkanocne na Kujawach”, „Imieniny u Stacha”, „Majówki” w Łojewie, Dożynki Sołeckie i inne; 4) Promocja Gminy na wydarzeniach i imprezach regionalnych i wojewódzkich, np. „Otwarcie Sezonu Turystycznego”: promocja walorów dziedzictwa i krajobrazowych. Kontynuacja inicjatyw mających na celu popularyzację w mediach walorów turystycznych Gminy, np. przez stowarzyszenia i lokalne grupy działające w Gminie.
Stworzenie infrastruktury turystycznej w ramach promocji regionu	1) Promocja wyznaczonych już szlaków turystycznych, i tworzenie nowych; 2) Stworzenie form małej architektury (ławki, altany) towarzyszącej trasom turystycznym; 3) Wspieranie „małej przedsiębiorczości” w Gminie, z aktywizowanie lokalnej społeczności, np. w tworzeniu różnych form usług – agroturystyka, gastronomia itd.;; 4) Stworzenie punktów informacji turystycznej w Gminie
Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami	1) Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością Gminy. 2) Opracowanie dla lokalnej społeczności kampanii informacyjnej odnośnie możliwości pozyskania środków na cele kulturowe, w tym rewaloryzację obiektów architektury. 3) Stworzenie systemu odpowiednich ulg i rekompensat finansowych dla właścicieli i dzierżawców obiektów zabytkowych, mających na celu podejmowanie przez nich działań rewaloryzacyjnych. 4) Wykorzystanie programów pomocowych. np. „Odnowa i Rozwój Wsi” i innych w ochronie dziedzictwa kulturowego Gminy. Oparcie się o środki unijne wzorem inwestycji w regionie.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Inowrocław na lata 2023-2026 będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Inowrocław na lata 2023-2026 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

W ocenie realizacji programu należy wskazać kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań.

W ramach priorytetu nr 1 „Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego” należy uwzględnić:

- 1) poziom objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (w %);
- 2) liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych;
- 3) liczba wniosków o uznanie obiektów i obszarów za pomniki historii;
- 4) zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.

W ramach priorytetu nr 2 „Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy” należy uwzględnić:

- 1) poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami (w %);
- 2) wartość finansową zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczbę (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów;
- 3) wartość finansową wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczbę obiektów poddanych tymże pracom;
- 4) zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi. W ramach priorytetu nr 3: „Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości” należy uwzględnić:
  - 1) liczbę opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego);
  - 2) liczbę zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy;
  - 3) liczbę utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych;
  - 4) liczbę opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników);
  - 5) liczbę utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej Liczba osób zwiedzających muzea, skanseny, izby regionalne itp.;
  - 6) liczbę szkoleń lub liczbę pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2022 r. poz. 840). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być przeznaczone na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do katalogu prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dodatkowo dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków mogą być udzielane przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty województwa) na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwale.

Zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o zabytków i opiece nad zabytkami, utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków – państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach. Karom pieniężnym podlegać mogą osoby, które bez uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub niezgodnie z zakresem określonym w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków) wykonują np.: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzą badania konserwatorskie archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru. Kary pieniężne, nakładane są przez organy ochrony zabytków.

Wpływami do Funduszu mogą też być zasądzenia przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Środki, zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w pierwszej kolejności przeznaczone są na ratowanie zabytków zagrożonych lub zniszczonych.

Najważniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Inowrocław na lata 2023-2026 przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 2. Możliwości pozyskania źródła dofinansowania działań ujętych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Inowrocław na lata 2023-2026.

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
<p>Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p>	<p>- Ochrona zabytków</p> <p>Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.</p> <p>Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne.</p> <p>O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.</p> <p>- Ochrona zabytków archeologicznych</p>

	<p>Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r.</p> <p>O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.</p> <p>– Kultura Ludowa i tradycyjna</p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie</p>
--	---

	<p>interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami.</p> <p>O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.</p> <p>- Wspieranie działań muzealnych</p> <p>Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.</p> <p>- Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju</p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającą w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyzmu; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej.</p>
--	--

	<p>– Kultura dostępna</p> <p>Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno - mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą [21].</p>
<p>Kujawsko – Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków</p>	<p>Kujawsko – Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków przeznacza środki na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa kujawsko – pomorskiego.</p> <p>Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie.</p> <p>Szczegółowe informacje dotyczące terminów składania wniosków; wyszczególnienie rodzaju dokumentacji, prac oraz materiałów, na które może zostać udzielona dotacja; wnioski oraz niezbędne dokumenty, które należy złożyć w celu ubiegania się o dotację dostępne są na stronie internetowej:</p> <p>http://www.torun.wkz.gov.pl/</p>
<p>Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny</p>	<p>Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej,</p>

	<p>kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki).</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny</p>
<p>Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnoprawnych</p>	<p>Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl projektu Dostępna przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.</p>
<p>Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027</p>	<p>Na dzień opracowania dokumentu trwają prace nad założeniami perspektywy finansowej na lata 2021-2027.</p>
<p>Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027</p>	<p>W lipcu 2021 roku rozpoczęły się konsultacje społeczne założeń programu na lata 2021-2027.</p> <p>Wyznaczono Priorytet VII: Kultura, w ramach którego określono cel szczegółowy 4.6: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych</p> <p>Wsparciem w ramach określonego priorytetu zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie będą mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.</p>

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Inowrocław na lata 2023-2026*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Gmina Inowrocław w ostatnich latach udzielała dotacji na rzecz działań związanych z pracami remontowymi zabytków:

- Na mocy Uchwały nr XXII/206/2020 Rady Gminy Inowrocław z dnia 23 września 2020 r. udzielono pomocy finansowej na kwotę 40 000 zł dla Miasta Inowrocławia z przeznaczeniem na Renowację oraz wymianę części zniszczonych drewnianych stopni schodów oraz poręczy w wieży kościoła pw. Zwiastowania NMP w Inowrocławiu ujętym w rejestrze zabytków kujawsko – pomorskiego,
- Na mocy Uchwały nr XXXIV/338/2021 Rady Gminy Inowrocław z dnia 23 września 2021 r. udzielono pomocy finansowej na kwotę 24 747,74 zł Fundacji Orion na rzecz prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych na rzecz założenia dworsko – parkowego w Orłowie,
- Na mocy Uchwały nr XLII/393/2022 Rady Gminy Inowrocław z dnia 11 kwietnia 2022 r. udzielono pomocy finansowej na kwotę 20 000,00 zł dla Miasta Inowrocławia z przeznaczeniem na Remont Elewacji wieży Kościoła przy ul. Poznańskiej 332 w Inowrocławiu,
- Na mocy Uchwały nr XLII/394/2022 z dnia 11 kwietnia 2022 r. udzielono pomocy finansowej na kwotę 20 000,00 zł dla Gminy Złotniki Kujawskie z przeznaczeniem na realizację inwestycji pn. „Konserwacja polichromii we wnętrzu kościoła parafialnego pw. śś. Apostołów Piotra i Pawła w Tucznie – etap IV”.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy oraz dużą ilość obiektów posiadających wartości zabytkowe Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy.

Załącznik nr I – Wykaz obiektów Gminnej Ewidencji Zabytków

Tabela 3. Wykaz obiektów w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Inowrocław.

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr rejestru
1.	Balczewo		Układ ruralistyczny w granicach strefy B	
2.	Balczewo	3	budynek mieszkalny	
3.	Balczewo	4	budynek mieszkalny	
4.	Balczewo	6	budynek mieszkalny	
5.	Balczewo	7 lub 9a	budynek mieszkalny	
6.	Balczewo	8	budynek mieszkalny	
7.	Balczewo	15	budynek mieszkalny	
8.	Balczewo	17	budynek mieszkalny	
9.	Balczewo	21	budynek mieszkalny	
10.	Balczewo	27	budynek mieszkalny	
11.	Balczewo	31 (30) ?	budynek mieszkalny	
12.	Balczewo	3	budynek gospodarczy	
13.	Balczewo	4	budynek gospodarczy	
14.	Balczewo	6	budynek gospodarczy	
15.	Balczewo	8	budynek gospodarczy	
16.	Balczewo		budynek gospodarczy	
17.	Balczewo		dawna kuźnia, budynek nieużytkowany	
18.	Balczewo		cmentarz ewangelicki	
19.	Balczewo		szkoła, obecnie budynek mieszkalny i świetlica	
20.	Balin		kapliczka	
21.	Batkowo		Układ ruralistyczny w granicach strefy B	
22.	Batkowo	27	dom	
23.	Batkowo	20 m na płd. od domu nr 27	kapliczka	
24.	Batkowo		bruk	
25.	Borkowo	8	dwór	
26.	Borkowo	50 m od płn.- wsch. naroża dworu	kapliczka	
27.	Borkowo	8	oficyna dworu	
28.	Borkowo	8	park	
29.	Cieślin		Cmentarz ewangelicki	
30.	Cieślin	13	dom	
31.	Cieślin	24	budynek gospodarczy	
32.	Cieślin	24	budynek gospodarczy I	
33.	Cieślin	24	budynek gospodarczy II	
34.	Cieślin	24	oficyna dworu	
35.	Cieślin	25	dwór	A/1454
36.	Cieślin	25	park	A/1454

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

37.	Czyste	29	dwór	A/1203
38.	Czyste	29	park	A/1203
39.	Czyste		Cmentarz poepidemiczny	
40.	Dulsk		szkoła, obecnie dom i świetlica	
41.	Dulsk	24	Dwojak ob. dom	
42.	Gnojno	2	czworak, obecnie budynek mieszkalny	
43.	Gnojno	3	czworak, obecnie budynek mieszkalny	
44.	Gnojno	1	dwór	A/1455
45.	Gnojno		kapliczka	
46.	Gnojno		park	A/1455
47.	Góra		Układ ruralistyczny w granicach strefy B	
48.	Góra	21	szkoła, obecnie budynek mieszkalny	
49.	Góra		cmentarz przykościelny rzymsko-katolicki parafialny	A/1652
50.	Góra	27	dwór	
51.	Góra		kapliczka na cmentarzu	
52.	Góra		figura Najświętszej Marii Panny	
53.	Góra		kościół pw. św. Trójcy	
54.	Góra		park	
55.	Góra		plebania	
56.	Jacewo	ul. Brzozowa 15	budynek mieszkalny, dawniej rządcówka	wyburzony
57.	Jacewo	ul. Brzozowa 15	budynek gospodarczy przy domu	
58.	Jacewo	ul. Brzozowa 15	brama słup. przy domu	
59.	Jacewo	ul. Brzozowa 17	dwór, obecnie budynek mieszkalny	
60.	Jacewo		park	
61.	Jacewo	33	budynek mieszkalny	wyburzony
62.	Jacewo	ul. Brzozowa 22	budynek mieszkalny	
63.	Jacewo	ul. Brzozowa 22	spichlerz	
64.	Jacewo	ul. Brzozowa 22	obora w zagrodzie	
65.	Jacewo		młyn	
66.	Jacewo	ul. Kwiatowa	figura NMP	
67.	Jacewo		cmentarz ewangelicki	
68.	Jaksice		Układ ruralistyczny w granicach strefy B	
69.	Jaksice		Cmentarz poepidemiczny	
70.	Jaksice	ul. Dworcowa 2	dom	
71.	Jaksice	ul. Dworcowa 6	sześciorak, obecnie dom	
72.	Jaksice	ul. Dworcowa 10	dwór	
73.	Jaksice	ul. Dworcowa 10	park	
74.	Jaksice	ul. Dworcowej i Szosy	kapliczka	
75.	Jaksice	ul. Spółdzielcza 10	dom	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

76.	Jaksice	ul. Sportowa 1	dom	
77.	Jaksice	ul. Sportowa 2	dom	
78.	Jaksice	ul. Szkolna	cmentarz rzymsko-katolicki	
79.	Jaksice	ul. Szkolna 1	budynek gospodarczy przy szkole	
80.	Jaksice	ul. Szkolna 1	szkoła	
81.	Jaksice	ul. Szkolna 4	dom	
82.	Jaksice	ul. Szkolna 13	dom	
83.	Jaksice	ul. Szkolna 15	dom	
84.	Jaksice	ul. Szkolna 17	dom	
85.	Jaksice	ul. Szkolna 21	dom	
86.	Jaksice	ul. Szkolna 23	dom	
87.	Jaksice	ul. Szosa Bydgoska 10	budynek gospodarczy	
88.	Jaksice	ul. Szosa Bydgoska 10	dom	
89.	Jaksice	ul. Wschodnia nr 1	dom	Wyburzony, nowy dom
90.	Jaksice	ul. Wschodnia nr 3	dom	
91.	Jaksice	ul. Wschodnia nr 4	dom	
92.	Jaksice	ul. Wschodnia nr 6	dom	
93.	Jaksice	ul. Wschodnia nr 7	dom	
94.	Jaksice	ul. Wschodnia nr 8	dom	
95.	Jaksice	ul. Wschodnia nr 9	dom	
96.	Jaksice	ul. Wschodnia nr 10	dom	
97.	Jaksice	ul. Wschodnia nr 27	dom	
98.	Jaksice	ul. Wschodnia nr 27	budynek gospodarczy I przy domu	
99.	Jaksice	ul. Wschodnia nr 27	budynek gospodarczy II przy domu	Wyburzony
100.	Jaksice	ul. Wschodnia	bruki	
101.	Karczyn Wieś	1	budynek gospodarczy	
102.	Karczyn Wieś	3	dom	
103.	Karczyn Wieś	4	obora przy domu	
104.	Karczyn Wieś	7	dom	
105.	Karczyn Wieś		figura NMP	
106.	Kłopot	49	dom dróżnika z budynkiem gospodarczym	Wyburzony
107.	Kłopot	32	pałac	A/1457
108.	Kłopot	32	park	A/1457
109.	Kłopot		magazyn zbożowy	Wyburzony
110.	Komaszyce	13	Dwór, ob. Budynek mieszkalny	
111.	Komaszyce	14	Dom, częścią gospodarczą ob. dom	
112.	Krusza Duchowna	3	dom	
113.	Krusza Duchowna	5	młyn, obecnie mieszkanie	
114.	Krusza Duchowna	6	dom	
115.	Krusza Duchowna	8	dom	
116.	Krusza Duchowna	23	dom	
117.	Krusza Duchowna	26	Szkoła, ob. dom	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

118.	Krusza Duchowna	26	budynek gospodarczy	
119.	Krusza Duchowna		kapliczka	
120.	Krusza Duchowna		Cmentarz ewangelicki	
121.	Krusza Podlotowa		Figura Matki Boskiej (1945 r.)	
122.	Krusza Podlotowa		Cmentarz ewangelicki	
123.	Krusza Zamkowa		kapliczka	
124.	Krusza Zamkowa	27	ośmiorak, obecnie budynek mieszkalny	
125.	Krusza Zamkowa	29	chlew, obecnie budynek gospodarczy	
126.	Krusza Zamkowa	29	dwór	
127.	Krusza Zamkowa	29	park	
128.	Krusza Zamkowa		bruk	
129.	Krusza Zamkowa		Cmentarz ewangelicki	
130.	Kruśliwiec	1	dwór	A/1456
131.	Kruśliwiec	1	park	A/1456
132.	Łatkowo	17	dwór, obecnie budynek mieszkalny i świetlica	A/1165
133.	Łatkowo	17	park	A/1165
134.	Łatkowo		kapliczka	
135.	Łąkocin	7-7a	dom	
136.	Łąkocin	10	dom	
137.	Łąkocin	6	mleczarnia - dom	
138.	Łąkocin		kapliczka	
139.	Łąkocin		figura Najświętszego Serca Jezusa	
140.	Łąkocin		pozostałość ogrodzenia z bramą	
141.	Łąkocin		park	A/206
142.	Łąkocin	17	chlew	
143.	Łojewo		Układ ruralistyczny w granicach strefy B	
144.	Łojewo	17	dom	
145.	Łojewo	18-20	dom	
146.	Łojewo	25	dom	
147.	Łojewo	29	dom	
148.	Łojewo	31	dom	
149.	Łojewo	34	dwór	A/1434
150.	Łojewo	34	park	A/1434
151.	Łojewo	35	„biuro księgowego”, obecnie dom	
152.	Łojewo	34	ogrodzenie w zespole dworsko-parkowym	
153.	Łojewo	34	gołębnik	
154.	Łojewo	34	obora budynek gosp. w zespole dworskim	
155.	Łojewo		budynek gospodarczy	
156.	Łojewo		kapliczka	
157.	Łojewo	Przy nr 15	kapliczka	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

158.	Łojewo		bruk	
159.	Marcinkowo		Układ ruralistyczny w granicach strefy B	
160.	Marcinkowo		Cmentarz poepidemiczny	
161.	Marcinkowo		dom	
162.	Marcinkowo	8	dom	
163.	Marcinkowo	20	dom	
164.	Marcinkowo	20	budynek gospodarczy przy domu	
165.	Marcinkowo	21	dom	
166.	Marcinkowo	22	dom	
167.	Marcinkowo	25	budynek gospodarczy	
168.	Marcinkowo	25	dom	
169.	Marcinkowo	26	dom	
170.	Marcinkowo	27	budynek gosp. / kuźnia?	
171.	Marcinkowo	28	dom	
172.	Marcinkowo	30	dom	
173.	Marcinkowo	31	dom	
174.	Marcinkowo	34	dom	
175.	Marcinkowo	35	dom, obecnie nieużytkowany	
176.	Marcinkowo	36	dom	Wyburzony
177.	Marcinkowo	40	budynek gospodarczy	
178.	Marcinkowo	Boczne drogi we wsi odchodzące od drogi asfaltowej z Inowrocławia, odc. ok. 650 m.	bruki	
179.	Marulewy	17	pałac	A/1458
180.	Marulewy	17	park	A/1458
181.	Olszewice	24	pałac	A/981
182.	Olszewice	24	park	A/981
183.	Oporówek		kapliczka	
184.	Orłowo	52	„dom administratora”, obecnie dom	
185.	Orłowo	51	dom	
186.	Orłowo	59	czworak, obecnie dom	
187.	Orłowo	105	dom	
188.	Orłowo	40	szkoła	
189.	Orłowo		cmentarz parafialny	
190.	Orłowo		kościół pw. św. Elżbiety	
191.	Orłowo		cmentarz przykościelny	
192.	Orłowo		cmentarz rodowy	
193.	Orłowo	54	dwór	A/182
194.	Orłowo		figura NMP	
195.	Orłowo		laboratorium z budynkiem gospodarczym obecnie budynek mieszkalny z budynkiem gospodarczym	
196.	Orłowo		park	A/182

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

197.	Orłowo	droga obok działki Orłowo nr 52	bruk	
198.	Piotrkowice		dwór	A/1204
199.	Piotrkowice		park	A/1204
200.	Pławin	17	dwór	
201.	Pławin	22	dom	
202.	Pławin	22	stodoła	
203.	Pławin		park	
204.	Pławin	przy domu nr 21	kapliczka	
205.	Pławin	odcinek zach. o dł. około 200 m	bruki	
206.	Pławinek		dwór	
207.	Pławinek		magazyn zbożowy	
208.	Pławinek		park	
209.	Popowice		stajnia	
210.	Popowice		obora	
211.	Popowice		kuźnia	Wyburzony
212.	Sikorowo	25	dom	
213.	Sikorowo	45	dwór	
214.	Sikorowo		park	
215.	Sikorowo		Cmentarz ewangelicki	
216.	Sławęcinek	11	budynek gospodarczy	
217.	Sławęcinek	11	dom	
218.	Sławęcinek	32	dwór	
219.	Sławęcinek		park	
220.	Sławęcinek	25	dom	
221.	Sławęcinek	33	dom	
222.	Sławęcinek		Cmentarz ewangelicki	
223.	Słońsko	67	dom	
224.	Słońsko	29	dwór, obecnie budynek mieszkalny	
225.	Słońsko		kapliczka	
226.	Słońsko		park	
227.	Sójkowo	4	dom	
228.	Sójkowo	1	dwór	
229.	Sójkowo		park	
230.	Sójkowo		kapliczka	
231.	Stefanowo		obora	Wyburzony
232.	Stefanowo		chlewnia	Wyburzony
233.	Strzemkowo		kapliczka	
234.	Strzemkowo		park	
235.	Trzaski	20	dwór	
236.	Trzaski		park	
237.	Trzaski		spichlerz	
238.	Trzaski		kapliczka	
239.	Trzaski		stacja uzdatniania wody	
240.	Tupadły		Układ ruralistyczny w granicach strefy B	
241.	Tupadły		szkoła	
242.	Tupadły	13	dom	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

243.	Tupadły	15	dom	
244.	Tupadły	18	dom	
245.	Tupadły	20	dom	
246.	Tupadły	28	dom	Wyburzony, nowy dom
247.	Tupadły	29	dom	
248.	Tupadły	30	dom	
249.	Tupadły	33	dom	
250.	Tupadły	33	budynek gosp. przy domu	
251.	Tupadły	34	dom	
252.	Tupadły	35	dom	
253.	Tupadły	36	dom	
254.	Tupadły	85	budynek gospodarczy	
255.	Tupadły	85	dom	
256.	Tupadły	86	dom	
257.	Tupadły	87	dom	
258.	Tupadły	88	dom	
259.	Tupadły	89	dom	
260.	Tupadły	90	dom	
261.	Tupadły	94	dom	
262.	Tupadły	96	dom	
263.	Tupadły	96	budynek gosp. przy domu	
264.	Tupadły	107	dom	
265.	Tupadły	107	budynek gospodarczy	
266.	Tupadły	108	dom	
267.	Tupadły	114	budynek gospodarczy	
268.	Tupadły	114	dom	
269.	Turzany		Układ ruralistyczny w granicach strefy B	
270.	Turzany	5	szkoła	
271.	Turzany	15	dom z bramą	
272.	Turzany	18	dom	
273.	Turzany	19	dom	
274.	Turzany	droga brukowana przy działkach Turzany nr 15 - 25 około 400 m	bruk	
275.	Turzany	23	budynek gospodarczy	
276.	Turzany		Cmentarz poepidemiczny	
277.	Witowy	3	budynek mieszkalny	
278.	Witowy	6	budynek mieszkalny	
279.	Witowy	11	obora przy domu	
280.	Żalinowo	9	dom	
281.	Żalinowo	11	dom	
282.	Żalinowo	11	obora/ budynek gospodarczy przy domu	

Załącznik nr II – Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków

Tabela 4. Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Inowrocław.

Lp.	Miejscowość	Nr w obrębie miejsc.	AZP	Nr na arkuszu AZP	Kultura / chronologia	Uwagi
1.	Balczewo	1	44-41	119	KPL, KAK, KCSZ, WEB, KŁ, KP, WSR, PSR/NOW	
2.	Balczewo	2	45-41	29	KPL, KAK, KP, WSR, NOW	
3.	Balczewo	3, 3a	44-41	120, 121	KPL, WEB, KŁ, KP, WSR, NOW	
4.	Balczewo	4	44-41	122	KP	
5.	Balczewo	5	44-41	123	SR	
6.	Balczewo	6	44-41	124	KP	
7.	Balczewo	7	44-41	125	KŁ, KP, WSR, NOW	
8.	Balczewo	8	44-41	126	KPL, KŁ, KP, PSR	
9.	Balczewo	9	44-41	127	KAK, KŁ, KP, WSR, NOW	
10.	Balczewo	10	44-41	128	WSR, NOW	
11.	Balczewo	11	44-41	129	KŁ, WSR, PSR, NOW	
12.	Balczewo	12	44-41	130	KAK, KŁ, NOW	
13.	Balczewo	13	44-41	131	NOW	
14.	Balczewo	14	44-41	132	PSR/NOW	
15.	Balczewo	15	44-41	133	PSR, NOW	
16.	Balczewo	16	44-41	134	PSR, NOW	
17.	Balczewo	17	44-41	135	PSR, NOW	
18.	Balczewo	18	44-41	136	KP, WSR, NOW	
19.	Balczewo	19	44-41	137	KAK, WEB, KŁ, WSR, NOW	
20.	Balczewo	20	45-41	30	? pradzieje, PSR, NOW	
21.	Balczewo	21	45-41	31	KPL, KŁ, NOW	
22.	Balczewo	22	45-41	32	WSR, NOW	
23.	Balczewo	23	45-41	33	KPL, NOW	
24.	Balczewo	24	45-41	34	KPL, KP, WSR, PSR, NOW	
25.	Balczewo	25	45-41	35	KPL, NOW	
26.	Balczewo	26	45-41	36	WSR, NOW	
27.	Balczewo	27	45-41	37	KPL, KAK, NOW	
28.	Balczewo	28	45-41	38	WSR, NOW	
29.	Balczewo	29	45-41	39	PSR, NOW	
30.	Balczewo	30	45-41	40	NOW	
31.	Balczewo	31	45-41	41	? pradzieje, NOW	
32.	Balczewo	32	45-41	42	KPL, NOW	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

33.	Balczewo	33	45-41	43	KP	
34.	Balczewo	34	45-41	44	KP	
35.	Balin	1	44-40	128	PSR/NOW	
36.	Balin	2	44-40	129	PSR	
37.	Balin	3	44-40	130	WSR, PSR, NOW	
38.	Balin	4	44-40	131	WSR	
39.	Balin	5	44-40	132	WSR, PSR	
40.	Balin	6	44-41	1	PSR/NOW	
41.	Batkowo	1	45-39	72	KPL, KAK, KŁ, KP	
42.	Batkowo	2, 2a	45-39	73,74	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, PSR-NOW	
43.	Batkowo	3	45-39	75	KPL, WSR, PSR, NOW	
44.	Batkowo	4	45-39	76	KPL, WSR	
45.	Batkowo	5	45-39	77	KPL, KP, PSR-NOW	
46.	Batkowo	6	45-39	78	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR-NOW	
47.	Batkowo	7	45-39	79	KŁ, WSR	
48.	Batkowo	8	45-39	80	KPL, NOW	
49.	Batkowo	9	45-39	81	EK, WSR	
50.	Batkowo	10	45-39	82	KCWR, KPL, KŁ	
51.	Batkowo	11	45-39	83	KPL, KŁ, KP, WSR	
52.	Batkowo	12	45-39	84	WSR, NOW	
53.	Batkowo	13	45-39	85	WSR, NOW	
54.	Batkowo	14	45-39	86	NOW	
55.	Batkowo	15	45-39	87	PSR, NOW	
56.	Batkowo	16	45-39	88	NOW	
57.	Batkowo	17	45-39	89	NESCH-WEB	
58.	Borkowo	1	44-39	16	WSR	grodzisko wpisane do rejestru zabytków
59.	Borkowo	2	43-39	176	KŁ, WSR	
60.	Borkowo	3	43-39	174	KP, WSR	
61.	Borkowo	4	43-39	175	KP, WSR	
62.	Borkowo	5	44-39	17	KŁ, KP, WSR	
63.	Borkowo	6	44-39	18	KCSZ, KŁ, KP	
64.	Borkowo	7	43-39	172	PSR	
65.	Borkowo	8	43-39	173	KP, WSR	
66.	Cieślin	1	44-39	53	WSR	
67.	Cieślin	2	44-39	54	WSR, PSR	
68.	Cieślin	3	44-40	1	PSR	
69.	Cieślin	4	44-40	2	PSR	
70.	Cieślin	5	44-40	3	PSR	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

71.	Cieślin	6	44-39	55	KP	
72.	Cieślin	7	44-39	56	KŁ, KP, WSR, PSR	
73.	Cieślin	8	44-39	57	WSR, PSR/NOW	
74.	Cieślin	9	44-39	58	KPL, KP	
75.	Cieślin	10	44-39	59	KP, WSR	
76.	Cieślin	11	44-40	4	PSR	
77.	Cieślin	12	44-39	60	KPL, PSR, NOW	
78.	Cieślin	13	44-39	61	PSR, NOW	
79.	Cieślin	14	44-39	62	KP	
80.	Czyste	1	44-39	63	PSR	
81.	Czyste	2	44-39	64	KPL, OR	
82.	Czyste	3	44-39	65	KPL	
83.	Czyste	4	44-39	66	NOW	
84.	Czyste	5	43-40	44	PSR, NOW	
85.	Czyste	6	43-40	45	OR	
86.	Czyste	7	43-40	46	PSR	
87.	Czyste	8	43-40	47	KPL, OR	
88.	Czyste	9	43-40	48	KPL	
89.	Czyste	10	43-40	49	NOW	
90.	Czyste	11	43-40	50	HA-LAT	
91.	Czyste	12	43-40	51	KAK	
92.	Czyste	13	43-40	69	HA-LAT	
93.	Czyste	14	43-40	226	LAT	
94.	Czyste	15	43-40	227	LAT	
95.	Czyste	16	43-40	130	PSR	
96.	Dalkowo	1	44-40	133	PSR/NOW	
97.	Dalkowo	2	44-40	134	KPL, KP	
98.	Dalkowo	3	44-40	135	KP, WSR, PSR/NOW	
99.	Dalkowo	4	44-40	136	KPL, KP, WSR, PSR, NOW	
100.	Dalkowo	5	44-40	137	WSR	
101.	Dalkowo	6	44-40	138	KP	
102.	Dalkowo	7	44-40	139	KPL, WSR	
103.	Dalkowo	8	44-40	140	WSR	
104.	Dalkowo	9	44-40	141	WSR, NOW	
105.	Dalkowo	10	44-40	142	PSR/NOW	
106.	Dalkowo	11	44-40	143	PSR	
107.	Dalkowo	12	44-40	144	PSR, NOW	
108.	Dalkowo	13	44-41	2	WSR	
109.	Dulsk	1	45-41	111	PSR	
110.	Dulsk	2	45-41	112	KP, WSR, PSR, NOW	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

111.	Dulsk	3	45-41	113	KPL, WSR, NOW	
112.	Dulsk	4	45-41	114	KP, WSR, NOW	
113.	Dulsk	5	45-41	115	PSR/NOW	
114.	Dulsk	6	45-41	116	WSR, PSR, NOW	
115.	Dulsk	7	45-41	117	WSR, PSR, NOW	
116.	Dulsk	8	45-41	118	KAK, WSR, PSR/NOW	
117.	Dulsk	9	45-41	119	KPL, PSR/NOW	
118.	Dulsk	10	45-41	120	PSR, NOW	
119.	Dulsk	11	45-41	121	KPL, KAK, KP, WSR, NOW	
120.	Dziennice	1	45-41	45	NE	
121.	Dziennice	2	45-41	46	WSR	
122.	Dziennice	3	45-41	47	? pradzieje, WSR, PSR, NOW	
123.	Dziennice	4	45-41	48	WSR	
124.	Dziennice	5	45-41	49	KPL, PSR/NOW	
125.	Dziennice	6	45-41	50	WSR, NOW	
126.	Dziennice	7	45-41	51	? pradzieje, WSR, PSR/NOW	
127.	Dziennice	8	45-41	52	KCWR	
128.	Dziennice	9	45-41	53	KŁ, PSR/NOW	
129.	Dziennice	10	45-41	54	KT, KŁ, WSR, NOW	
130.	Dziennice	11	45-41	55	? pradzieje, NOW	
131.	Dziennice	12	45-41	56	NOW	
132.	Dziennice	13	45-41	57	KPL, NOW	
133.	Dziennice	14	45-41	58	KPL, NOW	
134.	Dziennice	15	45-41	59	KPL, NOW	
135.	Dziennice	16	45-41	60	WSR, NOW	
136.	Dziennice	17	45-41	61	NOW	
137.	Gnojno	1	44-40	55	KCWR, KPL, KP, NOW	
138.	Gnojno	2	44-40	56	KPL, KŁ, KP, WSR, NOW	
139.	Gnojno	3	44-40	57	KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
140.	Gnojno	4	43-40	15	NOW	
141.	Gnojno	5	43-40	16	PSR, NOW	
142.	Gnojno	6	43-40	17	PSR	
143.	Gnojno	7	43-40	18	NOW	
144.	Gnojno	8	43-40	19	WSR	
145.	Gnojno	9	43-40	20	PSR, NOW	
146.	Gnojno	10	43-40	21	LAT	
147.	Gnojno	11	43-40	22	NOW	
148.	Gnojno	12	43-40	23	NOW	
149.	Gnojno	13	43-40	24	NOW	
150.	Gnojno	14	43-40	28	PSR	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

151.	Gnojno	15	43-40	29	NOW	
152.	Gnojno	16	43-40	30	NOW	
153.	Gnojno	17	43-40	31	NOW	
154.	Gnojno	18	43-40	32	LAT	
155.	Gnojno	19	43-40	33	HA-LAT	
156.	Gnojno	20	44-40	58	KPL, KŁ, KP, WSR	
157.	Gnojno	21	44-40	59	KŁ	
158.	Gnojno	22	44-40	60	WSR, NOW	
159.	Gnojno	23	44-40	61	WSR, NOW	
160.	Gnojno	24	44-40	62	KŁ, NOW	
161.	Gnojno	25	44-40	63	WSR, NOW	
162.	Gnojno	26	44-40	64	KP	
163.	Gnojno	27	44-40	65	WSR, NOW	
164.	Góra	1	45-41	91	PSR/NOW, NOW	
165.	Góra	2	45-41	92	WSR	
166.	Góra	3	45-41	93	KPL, KAK, KŁ	
167.	Góra	4	45-41	94	KP, WSR, PSR	
168.	Góra	5	45-41	95	KPL, KŁ, WSR, NOW	
169.	Góra	6	46-41	5	KŁ, WSR	
170.	Góra	7	45-41	96	WSR, NOW	
171.	Góra	8	45-41	97	WSR, NOW	
172.	Góra	9	45-41	98	WSR, PSR/NOW	
173.	Góra	10	45-41	99	WSR, NOW	
174.	Góra	11	45-41	100	? pradzieje	
175.	Góra	12	45-41	101	KPL, KL, KP, WSR	
176.	Góra	13	45-41	102	KAK, NOW	
177.	Góra	14	45-41	103	WSR, NOW	
178.	Góra	15	45-41	104	KPL, KAK, KŁ, WSR, NOW	
179.	Góra	16	45-41	105	KPL, NOW	
180.	Góra	17	45-41	106	WSR, NOW	
181.	Góra	18	45-41	107	KCWR, PSR/NOW	
182.	Góra	19	45-41	108	WSR, NOW	
183.	Góra	20	45-41	109	WSR	
184.	Góra	21	45-41	110	NE	
185.	Jacewo	1	44-40	144	WSR, NOW	
186.	Jacewo	2	44-40	145	PSR/NOW	
187.	Jacewo	3	44-40	146	KPL, KP, WSR, PSR	
188.	Jacewo	4a, 4b	44-40	147, 148	KPL, KI, WEB, KŁ, KP, WSR, PSR/NOW	
189.	Jacewo	5a,b	44-40	149, 150	KPL, KŁ, KP, WSR	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

190.	Jacewo	6	44-40	151	KP	
191.	Jacewo	7	44-40	152	KŁ, KP, WSR	
192.	Jacewo	8	44-40	153	KAK, KŁ, KP, PSR	
193.	Jacewo	9	44-40	154	EK, KŁ, PSR/NOW	
194.	Jacewo	10	45-40	87	PSR/NOW	
195.	Jacewo	11	45-40	88	PSR/NOW	
196.	Jacewo	12	44-40	155	KPL, KŁ, KP	
197.	Jacewo	13	44-40	156	PSR/NOW	
198.	Jacewo	14	44-40	143	PSR	
199.	Jacewo	15	44-40	157	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR/NOW	
200.	Jacewo	16	44-40	158	WSR, PSR/NOW	
201.	Jacewo	17	44-40	159	KP, PSR/NOW	
202.	Jacewo	18	44-40	160	PSR/NOW	
203.	Jacewo	19	44-40	161	PSR/NOW	
204.	Jacewo	20	44-40	162	KŁ, KP, WSR, PSR	
205.	Jacewo	21	44-40	163	KPL, KP	
206.	Jacewo	22	44-40	164	KPL, KP, WSR, PSR	
207.	Jacewo	23	44-40	165	KPL, KAK, KŁ, KP, PSR/NOW	
208.	Jacewo	24	44-40	166	KCSZ, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
209.	Jacewo	25	44-40	167	KP, WSR, PSR	
210.	Jacewo	26	44-40	168	KP, NOW	
211.	Jacewo	27	44-40	169	KŁ	
212.	Jacewo	28	44-40	170	KPL, KŁ	
213.	Jaksice	1	43-39	139	PSR	
214.	Jaksice	2	43-39	140	KŁ, KP, WSR, PSR	
215.	Jaksice	3, 3a,3b	43-39	143,146,148	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, PSR	
216.	Jaksice	4	43-39	141	KŁ, KP, WSR, PSR	
217.	Jaksice	5	43-39	142	KP, WSR, PSR/NOW	
218.	Jaksice	6,6a,6b	43-39	137, 138, 139	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR	
219.	Jaksice	7	43-39	131	PSR/NOW	
220.	Jaksice	8	43-39	130	PSR/NOW	
221.	Jaksice	9	43-39	135	WSR, PSR	
222.	Jaksice	10	43-39	136	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR/NOW	
223.	Jaksice	11, 11a	43-39	132, 130	KŁ, KP, WSR	
224.	Jaksice	12	43-39	134	KŁ, KP, WSR, PSR/NOW	
225.	Jaksice	13	43-39	150	KŁ, WSR, PSR	
226.	Jaksice	14	43-39	151	PSR	
227.	Jaksice	15	43-39	152	PSR	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

228.	Jaksice	16	43-39	153	PSR/NOW	
229.	Jaksice	17	43-39	154	WSR	
230.	Jaksice	18	43-39	126	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, PSR/NOW	
231.	Jaksice	19	43-39	155	PSR	
232.	Jaksice	20	43-39	128	KŁ, KP, WSR, PSR/NOW	
233.	Jaksice	21	43-39	127	KAK, KL, KP, WSR	
234.	Jaksice	22	43-39	156	PSR,NOW	
235.	Jaksice	23	43-39	125	KŁ, KP, WSR, PSR	
236.	Jaksice	24	43-39	123	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR	
237.	Jaksice	25, 25a	43-39	108,109	KAK, KŁ, KP, WSR	
238.	Jaksice	26	43-39	157	PSR	
239.	Jaksice	27	43-39	105	? pradzieje	
240.	Jaksice	28	43-39	158	PSR, NOW	
241.	Jaksice	29	43-39	159	NOW	
242.	Jaksice	30	43-39	160	WSR, PSR	
243.	Jaksice	31	43-39	161	NOW	
244.	Jaksice	32	43-39	106	NE, KP	
245.	Jaksice	33	43-39	107	WSR, PSR	
246.	Jaksice	34	43-39	162	PSR, NOW	
247.	Jaksice	35	43-39	163	NOW	
248.	Jaksice	36	43-39	164	WSR	
249.	Jaksice	37	43-39	165	NOW	
250.	Jaksice	38	43-39	166	NE	
251.	Jaksice	39	43-39	124	KŁ, KP, WSR, PSR	
252.	Jaksice	40	43-39	129	KŁ, KP, WSR	
253.	Jaksice	41	43-39	167	PSR/NOW	
254.	Jaksice	42	43-39	133	KPL, KŁ, KP, PSR/NOW	
255.	Jaksice	43	43-39	144	WSR, NOW	
256.	Jaksice	44	43-39	145	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR	
257.	Jaksice	45	43-39	147	KP	
258.	Jaksice	46	43-39	149	WSR	
259.	Jaksiczki	1	43-39	44	KPL, KŁ, WSR	
260.	Jaksiczki	2	43-39	47	KŁ	
261.	Jaksiczki	3	43-39	40	KŁ, KP	
262.	Jaksiczki	4	43-39	41	KPL	
263.	Jaksiczki	5	43-39	42	NE	
264.	Jaksiczki	6	43-39	43	KŁ	
265.	Jaksiczki	7	43-39	45	KŁ, KP, WSR	
266.	Jaksiczki	8	43-39	46	KAK, KŁ, WSR	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

267.	Jaksiczki	9	43-39	48	KPL, KŁ, KP	
268.	Jaronty	1	45-41	73	KAK, KŁ, WSR, NOW	
269.	Jaronty	2	45-41	74	PSR, NOW	
270.	Jaronty	3	45-41	75	KPL, KAK, KŁ, WSR, NOW	
271.	Jaronty	4	45-40	116	WSR	
272.	Jaronty	5	45-41	76	KPL, ? pradzieje, WSR, PSR, NOW	
273.	Jaronty	6	45-41	77	KPL, KŁ, WSR, NOW	
274.	Jaronty	7	45-41	78	KŁ, KP, NOW	
275.	Jaronty	8	45-41	79	KŁ, WSR, NOW	
276.	Jaronty	9	45-41	80	KAKA, KŁ, NOW	
277.	Karczyn Wieś	1	46-41	21	KPL, KAK, WEB, KŁ, KP	
278.	Karczyn Wieś	2	46-41	22	PSR/NOW	
279.	Karczyn Wieś	3	46-41	23	PSR	
280.	Karczyn Wieś	4	46-41	26	KŁ, KP, WSR, PSR	
281.	Karczyn Wieś	5	46-41	27	KPL, KP, WSR, PSR	
282.	Karczyn Wieś	6	46-41	28	KPL, KŁ	
283.	Karczyn Wieś	7	46-41	38	KPL, KAK, KŁ, KP	
284.	Karczyn Wieś	8	46-41	39	KŁ, KP, NOW	
285.	Karczyn Wieś	9	46-41	29	KŁ, WSR, NOW	
286.	Karczyn Wieś	10	46-41	40	KAK, KŁ, NOW	
287.	Karczyn Wieś	11	46-41	41	KPL, KAK, WEB, KŁ, KP	
288.	Karczyn Wieś	12	46-41	42	PSR/NOW	
289.	Karczyn Wieś	13	46-41	43	PSR	
290.	Karczyn Wieś	14	46-41	44	KŁ, KP, WSR, PSR	
291.	Karczyn Wieś	15	46-41	45	KPL, KP, WSR, PSR	
292.	Karczyn Wieś	16	46-41	46	KŁ, KP, NOW	
293.	Karczyn Wieś	17	46-41	47	KŁ, WSR, NOW	
294.	Karczyn Wieś	18	46-41	30	KPL, KAK, KT, KŁ, KP, WSR	
295.	Karczyn Wieś	19	46-41	38	KŁ, KP, NOW	
296.	Karczyn Wieś	20	46-41	31	KŁ, WSR, NOW	
297.	Karczyn Wieś	21	46-41	32	KAK, KŁ, NOW	
298.	Karczyn Wieś	22	46-41	33	KPL, KAK, WEB, KŁ, KP	
299.	Karczyn Wieś	23	46-41	22	PSR/NOW	
300.	Karczyn Wieś	24	46-41	23	PSR	
301.	Karczyn Wieś	25	46-41	24	KŁ, KP, WSR, PSR	
302.	Karczyn Wieś	26	46-41	25	KPL, KP, WSR, PSR	
303.	Karczyn Wieś	27	46-41	34	KPL, KŁ, NOW	
304.	Karczyn Wieś	28	46-41	35	KPL, KAK, KŁ, WSR	
305.	Karczyn Wieś	29	46-41	36	KŁ	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

306.	Karczyn Wieś	30	46-41	37	KŁ	
307.	Kłopot	1	44-40	67	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
308.	Kłopot	2	44-40	68	KP, WSR, NOW	
309.	Kłopot	3	44-40	69	WSR, PSR, PSR/NOW	
310.	Kłopot	4	44-40	70	KPL, KP, WSR, PSR	
311.	Kłopot	5	44-40	71	PSR	
312.	Kłopot	6	44-40	72	WSR, NOW	
313.	Kłopot	7	44-40	73	KŁ, WSR, PSR, NOW	
314.	Kłopot	8	44-40	74	KPL, KŁ, WSR, NOW	
315.	Kłopot	9	44-40	75	KŁ, WSR, NOW	
316.	Kłopot	10	44-40	76	WSR, NOW	
317.	Komaszyce	1	45-41	1	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, NOW	
318.	Komaszyce	2	45-41	2	KŁ, PSR, NOW	
319.	Komaszyce	3	45-41	3	WSR, NOW	
320.	Komaszyce	4	45-41	4	KŁ, PSR, NOW	
321.	Komaszyce	5	45-41	5	KPL, WSR, NOW	
322.	Komaszyce	6	45-41	6	NOW	
323.	Komaszyce	7	45-41	7	WSR, NOW	
324.	Komaszyce	8	45-41	8	? pradzieje, WSR, NOW	
325.	Komaszyce	9	45-41	9	WSR, NOW	
326.	Komaszyce	10	45-41	10	? pradzieje, WSR, NOW	
327.	Komaszyce	11	45-41	11	WSR, NOW	
328.	Komaszyce	12	45-41	12	KŁ, WSR, NOW	
329.	Komaszyce	13	45-41	13	KPL, KAK, WSR	
330.	Komaszyce	14	45-41	14	PRADZIEJE	
331.	Komaszyce	15	45-41	15	KŁ, NOW	
332.	Komaszyce	16	45-41	16	KAK, KŁ, ? pradzieje, NOW	
333.	Komaszyce	17	45-41	17	KAK, KŁ, WSR	
334.	Komaszyce	18	45-41	18	KPL, KAK, KP, NOW	
335.	Komaszyce	19	45-41	19	WSR	
336.	Komaszyce	20	45-41	20	? pradzieje	
337.	Krusza Duchowna	1	46-40	18	KŁ, KP, WSR, PSR-NOW	
338.	Krusza Duchowna	2	46-40	19	KŁ, KP, WSR	
339.	Krusza Duchowna	3	46-40	20	KŁ	
340.	Krusza Duchowna	4	46-40	21	KŁ	
341.	Krusza Podlotowa	1	45-39	121	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
342.	Krusza Podlotowa	2	45-39	122	KL, KPL, KAK, KCSZ, KL, KP, WSR	
343.	Krusza Podlotowa	3	45-39	123	KL	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

344.	Krusza Podlotowa	4	45-39	124	WEB, WSR, NOW	
345.	Krusza Podlotowa	5	45-39	125	KŁ	
346.	Krusza Podlotowa	6	45-39	126	KPL, WSR	
347.	Krusza Podlotowa	7	45-39	127	KCWR, KL, KPL, KŁ, KP, WSR	
348.	Krusza Podlotowa	8	45-39	128	KŁ	
349.	Krusza Podlotowa	9	45-39	129	KŁ-KPOM, KP, WSR	
350.	Krusza Podlotowa	10	45-39	130	KCWR, KPL, KL, KP, WSR	
351.	Krusza Podlotowa	11	45-39	131	KPL, KŁ, NOW	
352.	Krusza Podlotowa	12	45-39	132	WSR, NOW	
353.	Krusza Podlotowa	13	45-39	133	KŁ-KPOM, PSR, NOW	
354.	Krusza Zamkowa	1	45-40	160	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
355.	Krusza Zamkowa	2, 2a	45-40	161-162	KCWR, KPL, KT, KŁ, KP, WSR, NOW	
356.	Krusza Zamkowa	3	45-40	163	KCWR, KCW, KPL, KAK, KCSZ, KŁ, KP	
357.	Krusza Zamkowa	4	46-40	1	KCWR, KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
358.	Krusza Zamkowa	5	46-40	2	WSR	
359.	Krusza Zamkowa	6	46-40	3	KP, WSR, PSR, NOW	
360.	Krusza Zamkowa	7	46-40	4	? prądzieje, WSR, PSR, NOW	
361.	Krusza Zamkowa	8				
362.	Krusza Zamkowa	9	45-40	164	KCWR, KCW, KPL, KAK, KŁ, KP, PSR	
363.	Krusza Zamkowa	10/11	45-40	165	KŁ, KP, WSR, PSR	
364.	Krusza Zamkowa	12	45-39	134	KAK, KŁ, KP, WSR, PSR-NOW	
365.	Krusza Zamkowa	13	45-39	135	KCWR, KL, KAK, KPL, WEB, KL, KP, WSR	
366.	Krusza Zamkowa	14	45-40	166	KŁ, KP, WSR, PSR	
367.	Krusza Zamkowa	15, 15a	46-40 45-40	5 167	KCW, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
368.	Krusza Zamkowa	16	45-40	169	PSR	
369.	Krusza Zamkowa	17	45-39	136	KP, WSR	
370.	Krusza Zamkowa	18	45-39	137	KP, NOW	
371.	Krusza Zamkowa	19	45-39	138	KŁ	
372.	Krusza Zamkowa	20	45-39	170	PSR, NOW	
373.	Krusza Zamkowa	21	45-39	171	PSR	
374.	Krusza Zamkowa	22	45-40	168	NE	
375.	Krusza Zamkowa	23	46-40	6	KPL, KP, PSR-NOW	
376.	Krusza Zamkowa	24	46-40	7	WSR, PSR-NOW	
377.	Krusza Zamkowa	25	46-40	8	KŁ, KP, NOW	
378.	Krusza Zamkowa	26	46-40	9	KP, WSR	
379.	Krusza Zamkowa	27	46-40	10	KP, NOW	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

380.	Krusza Zamkowa	28	46-40	11	KŁ, KP	
381.	Krusza Zamkowa	29	45-40	169	KCWR, KŁ, KP, WSR	
382.	Krusza Zamkowa	30	45-40	170	KCWR, KPL, KŁ, KP, WSR	
383.	Krusza Zamkowa	31	45-40	171	KAK, KP, WSR	
384.	Krusza Zamkowa	32	46-40	12	KAK, KŁ, KP, WSR	
385.	Krusza Zamkowa	33	46-40	13	WSR, NOW	
386.	Krusza Zamkowa	34	46-40	14	KŁ, WSR, NOW	
387.	Krusza Zamkowa	35	46-40	15	WSR	
388.	Krusza Zamkowa	36	46-40	16	KŁ, WSR	
389.	Krusza Zamkowa	37	46-40	17	KŁ, NOW	
390.	Latkowo	1	44-40	86	KPL, NOW	
391.	Latkowo	2	44-40	87	WSR	
392.	Latkowo	3	44-40	88	PSR/NOW	
393.	Latkowo	4	44-40	89	PSR	
394.	Latkowo	5	44-40	90	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR	
395.	Latkowo	6	43-40	174	PSR	
396.	Latkowo	7	43-40	175	NOW	
397.	Latkowo	8	43-40	176	WSR	
398.	Latkowo	9	43-40	177	NOW	
399.	Latkowo	10	43-40	178	PSR	
400.	Latkowo	11	43-40	179	NOW	
401.	Latkowo	12	43-40	180	OR	
402.	Latkowo	13	44-40	91	KP	
403.	Latkowo	14	44-40	92	WSR, PSR/NOW	
404.	Latkowo	15	44-40	93	KP, WSR, PSR	
405.	Latkowo	16	44-40	94	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, PSR	
406.	Latkowo	17	44-40	95	WSR	
407.	Latkowo	18	44-40	96	PSR/NOW	
408.	Latkowo	19	44-40	97	WSR, NOW	
409.	Latkowo	20	44-40	98	KPL, KP, NOW	
410.	Latkowo	21	44-40	99	KŁ, KP, PSR	
411.	Latkowo	22	44-40	100	PSR, NOW	
412.	Latkowo	23	44-40	101	WSR, PSR, NOW	
413.	Latkowo	24	44-40	102	KŁ, KP, NOW	
414.	Latkowo	25	44-40	103	KPL, NOW	
415.	Latkowo	26	44-40	104	WSR	
416.	Latkowo	27	44-40	105	? pradzieje, KP, WSR	
417.	Latkowo	28	44-40	106	PSR/NOW	
418.	Latkowo	29	44-40	107	WSR	
419.	Latkowo	30	44-40	108	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

420.	Latkowo	31	44-40	109	WSR	
421.	Latkowo	32	44-40	110	KŁ, KP, WSR	
422.	Łąkocin	10	45-41	122	WSR, NOW	
423.	Łąkocin	11	45-41	123	PSR, NOW	
424.	Łąkocin	12	45-41	124	WSR, NOW	
425.	Łąkocin	13	45-41	125	NOW	
426.	Łąkocin	14	45-41	126	PSR/NOW	
427.	Łąkocin	15	45-41	127	NOW	
428.	Łąkocin	16	45-41	128	NOW	
429.	Łąkocin	17	45-41	129	PSR, NOW	
430.	Łąkocin	18	45-41	130	WSR, NOW	
431.	Łąkocin	19	45-41	131	PSR/NOW	
432.	Łąkocin	20	45-41	132	NOW	
433.	Łąkocin	21	45-41	133	KPL, WSR, NOW	
434.	Łojewo	1 / 2, 1a	45-40	141-143	KCWR, KCW, KŁ, KP, WSR	
435.	Łojewo	3	45-40	143	KPL, KAK, KCSZ, KŁ, KP, WSR, PSR	
436.	Łojewo	4, 4a	45-40	144,145	KPL, KAK, WEB, KI, KŁ, KP, WSR, NOW	
437.	Łojewo	5	46-40	37	WSR, PSR-NOW	
438.	Łojewo	6	46-40	38	KT, KP, WSR	
439.	Łojewo	7	46-40	39	? prądzieje	
440.	Łojewo	8	45-40	147	KP, WSR, NOW	
441.	Łojewo	9	45-40	148	WSR	
442.	Łojewo	10	45-40	149	PSR/NOW	
443.	Łojewo	11	46-40	40	KPL, KAK, KP, WSR, PSR-NOW	
444.	Łojewo	12	46-40	41	KPL, KP, WSR, NOW	
445.	Łojewo	13	46-40	42	KPL, KAK, KP, WSR, PSR	
446.	Łojewo	14	46-40	43	KPL, KŁ, KP, WSR	
447.	Łojewo	15	46-41	2	KPL, KCGD, KŁ, KP, PSR	
448.	Łojewo	16	46-40	44	KŁ, KP, WSR, NOW	
449.	Łojewo	17	45-40	149	WSR	
450.	Łojewo	18	45-40	150	? prądzieje, WSR, PSR, NOW	
451.	Łojewo	19	45-41	84	KCWR, KPL, NESCH, NOW	
452.	Łojewo	20	46-40	45	KŁ, KP, WSR, PSR-NOW	
453.	Łojewo	21	46-40	46	WSR, PSR-NOW	
454.	Łojewo	22	45-41	85	WSR, NOW	
455.	Łojewo	23	45-40	146	KŁ, WSR	
456.	Łojewo	24	46-40	50	KP, WSR, NOW	
457.	Łojewo	25	46-40	51	EK, KP, WSR	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

458.	Łojewo	26	46-40	52	KPL, KŁ, KP, WSR, NOW	
459.	Łojewo	27	45-40	151	WSR	
460.	Łojewo	28	45-40	152	KŁ, PSR	
461.	Łojewo	29	45-50	153	KAK, WSR, NOW	
462.	Łojewo	30	45-40	154	KŁ, KP, WSR	
463.	Łojewo	31	45-40	155	WSR, PSR	
464.	Łojewo	32	45-40	156	KAK, WSR, PSR	
465.	Łojewo	33	46-40	47	KPL, KŁ, KP, WSR, NOW	
466.	Łojewo	34	46-41	3	KPL, KAK, KP, PSR-NOW	
467.	Łojewo	35	45-41	86	KCWR, KPL	
468.	Łojewo	36	45-41	87	KCWR	
469.	Łojewo	37	46-40	53	WSR	
470.	Łojewo	38	46-41	4	KPL, KAK, KŁ, WSR, PSR-NOW	
471.	Łojewo	39	46-40	48	KŁ, KP, NOW	
472.	Łojewo	40	46-40	49	WSR	
473.	Łojewo	41	46-40	54	KPL, WSR, NOW	
474.	Łojewo	42	46-40	55	KPL, KP, NOW	
475.	Łojewo	43	46-40	56	? pradzieje	
476.	Łojewo	44	46-40	57	NE	
477.	Łojewo	45	46-40	58	LAT	
478.	Łojewo	46	45-40	157	KCSZ	
479.	Łojewo	47	45-40	158	WSR	
480.	Łojewo	48	45-40	159	KPL	
481.	Łojewo	49	45-41	88	KPL, WSR, PSR/NOW	
482.	Łojewo	50	45-41	89	KŁ, ? pradzieje, NOW	
483.	Łojewo	51	45-41	90	KŁ, WSR, NOW	
484.	Marcinkowo	1	44-41	96	KAK, KŁ, KP, WSR	stanowisko wielokulturowe wpisane do rejestru zabytków
485.	Marcinkowo	2	44-41	97	PSR, NOW	
486.	Marcinkowo	3	44-41	98	PSR	
487.	Marcinkowo	4	44-41	99	WSR, PSR, NOW	
488.	Marcinkowo	5	44-41	100	KPL, KŁ, KP, WSR	
489.	Marcinkowo	6	44-41	101	KPL, KŁ, WSR, PSR, NOW	
490.	Marcinkowo	7	44-41	102	KAK, KŁ, KP, PSR, NOW	
491.	Marcinkowo	8	44-41	103	KAK, WEB, KŁ, KP, WSR, PSR	
492.	Marcinkowo	9	44-41	104	KAK, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
493.	Marcinkowo	10	44-41	105	KŁ	
494.	Marcinkowo	11	44-41	106	KAK, NOW	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

495.	Marcinkowo	12	44-41	107	WSR	
496.	Marcinkowo	13	44-41	108	NOW	
497.	Marcinkowo	14	44-41	109	KAK, KŁ, KP, WSR, NOW	
498.	Marcinkowo	15	44-41	110	KP	
499.	Marcinkowo	16	44-41	111	KPL, WSR, NOW	
500.	Marcinkowo	17	44-41	112	WSR, NOW	
501.	Marcinkowo	18	44-41	113	WSR	
502.	Marcinkowo	19	44-41	114	KŁ, WSR, NOW	
503.	Marcinkowo	20	44-41	115	EK	
504.	Marcinkowo	21	44-41	116	KŁ, NOW	
505.	Marcinkowo	22	44-41	117	PSR, NOW	
506.	Marcinkowo	23	44-41	118	KŁ, WSR, NOW	
507.	Marulewy	1	45-40	89	KPL, KŁ, KP, WSR	
508.	Marulewy	2	45-40	90	PSR/NOW	
509.	Marulewy	3	45-40	91	KŁ, WSR	
510.	Marulewy	4	45-40	92	KPL, KŁ	
511.	Marulewy	5	45-40	93	KŁ	
512.	Marulewy	6	45-40	94	KPL, WEB, KT, KŁ, KP, WSR	
513.	Marulewy	7	45-40	95	PSR, NOW	
514.	Marulewy	8	45-40	96	WSR, NOW	
515.	Miechowice	1	45-40	97	WSR, PSR	
516.	Miechowice	2,2a,2b	45-40	98-100	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR	
517.	Miechowice	3	45-40	101	PSR/NOW	
518.	Miechowice	4	45-40	102	KPL, KŁ, KP, WSR	
519.	Miechowice	5	45-40	103	PSR/NOW	
520.	Miechowice	6	45-40	104	KAK, KŁ, WSR	
521.	Miechowice	7	45-40	105	KCWR, KPL, KI, KŁ, KP, WSR, PSR	
522.	Miechowice	8	45-40	106	WSR	
523.	Miechowice	9	45-40	107	KŁ, KP, WSR	
524.	Miechowice	10	45-40	108	KŁ, WSR	
525.	Miechowice	11	45-40	109	WSR	
526.	Miechowice	12	45-40	110	KL, NOW	
527.	Miechowice	13	45-40	111	PSR, NOW	
528.	Miechowice	14	45-40	112	WSR, NOW	
529.	Miechowice	15	45-40	113	KŁ, KP, PSR	
530.	Olszewice	1	44-41	57	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR/NOW	
531.	Olszewice	2	44-41	58	WSR, PSR, NOW	
532.	Olszewice	3	44-41	59	KŁ, WSR	
533.	Olszewice	4/5	44-41	60	KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

534.	Olszewice	6	44-41	61	KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
535.	Olszewice	7	44-41	62	KCW, WSR, NOW	
536.	Olszewice	8	44-41	63	? pradzieje	
537.	Olszewice	9	44-41	64	KP	
538.	Olszewice	10	44-41	65	KP	
539.	Olszewice	11	44-41	66	KP	
540.	Olszewice	12	44-41	67	WSR, PSR/NOW	
541.	Olszewice	13	44-41	68	PSR, NOW	
542.	Olszewice	14	44-41	69	PSR, NOW	
543.	Olszewice	15	44-41	70	KŁ, KP, PSR/NOW	
544.	Olszewice	16	44-41	71	PSR/NOW	
545.	Olszewice	17	44-41	72	? pradzeje	
546.	Olszewice	18	44-41	73	KŁ, KP, NOW	
547.	Olszewice	19	44-41	74	KP, WSR, PSR/NOW	
548.	Olszewice	20	44-41	75	KŁ, WSR	
549.	Olszewice	21	44-41	76	WSR	
550.	Olszewice	22	44-41	77	WSR	
551.	Oporówek	1	45-40	114	PSR	
552.	Oporówek	2	45-40	115	PSR/NOW	
553.	Oporówek	3	43-40	52	NESCH, PSR	
554.	Oporówek	4	43-40	53	PSR, NOW	
555.	Oporówek	5	43-40	54	PSR	
556.	Oporówek	6	43-40	55	PSR	
557.	Oporówek	7	43-40	56	WSR	
558.	Oporówek	8	43-40	57	PSR	
559.	Oporówek	9	43-40	58	NOW	
560.	Oporówek	10	43-40	59	HA-LAT	
561.	Oporówek	11	43-40	60	NOW	
562.	Oporówek	12	43-40	61	WSR, NOW	
563.	Oporówek	13	43-40	62	NOW	
564.	Oporówek	14	43-40	63	PSR	
565.	Oporówek	15	43-40	64	PSR	
566.	Oporówek	16	43-40	65	PSR	
567.	Oporówek	17	43-40	66	NOW	
568.	Oporówek	18	43-40	67	KAK	
569.	Oporówek	19	43-40	68	KPL, HA-LAT	
570.	Oporówek	20	43-40	88	PSR	
571.	Orłowo	1	43-40	20	WSR, PSR	
572.	Orłowo	2	43-40	21	PSR/NOW	
573.	Orłowo	3	43-40	22	NOW	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

574.	Orłowo	4	43-40	23	EK, PSR	
575.	Orłowo	5	43-40	24	NOW	
576.	Orłowo	6	43-40	25	PSR	
577.	Orłowo	7	43-40	26	PSR	
578.	Orłowo	8	43-40	27	PSR	
579.	Orłowo	9	43-40	34	PSR	
580.	Orłowo	10	43-40	35	PSR	
581.	Orłowo	11	43-40	36	WSR	
582.	Orłowo	12	43-40	37	OR, PSR	
583.	Orłowo	13	43-40	38	NOW	
584.	Orłowo	14	43-40	39	WSR, NOW	
585.	Orłowo	15	43-40	40	PSR	
586.	Orłowo	16	43-40	41	NOW	
587.	Orłowo	17	43-40	42	PSR	
588.	Orłowo	18	43-40	43	OR	
589.	Orłowo	19	43-40	164	NOW	
590.	Orłowo	20	43-40	165	PSR	
591.	Orłowo	21	43-40	181	OR	
592.	Orłowo	22	43-40	183	OR, PSR	
593.	Orłowo	23	43-40	184	KAK, HA-LAT, OR WSR, PSR	
594.	Orłowo	24	43-40	185	OR	
595.	Orłowo	25	43-40	186	PSR	
596.	Orłowo	26	43-40	187	OR	
597.	Orłowo	27	43-40	188	PSR	
598.	Orłowo	28	43-40	189	PSR	
599.	Orłowo	29	43-40	213	LAT	
600.	Orłowo	30	43-40	214	PSR	
601.	Orłowo	31	43-40	215	PSR	
602.	Orłowo	32	43-40	216	PSR	
603.	Orłowo	33	43-40	217	NOW	
604.	Orłowo	34	43-40	218	PSR	
605.	Orłowo	35	43-40	219	PSR	
606.	Orłowo	36	43-40	220	LAT	
607.	Orłowo	37	43-40	221	WSR, PSR	
608.	Orłowo	38	43-40	222	LAT	
609.	Ostrowo Krzyckie	1	46-40	208	KŁ, KP WSR, PSR	grodzisko wpisane do rejestru
610.	Ostrowo Krzyckie	2	46-40	209	KAP, KP, WSR	
611.	Ostrowo Krzyckie	3	46-40	210	KAP, KŁ	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

612.	Ostrowo Krzyckie	4	46-40	211	KAP, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
613.	Ostrowo Krzyckie	5	46-40	212	KAP, KŁ, KP, WSR	
614.	Ostrowo Krzyckie	6	46-40	213	KAP, KŁ, KP	
615.	Piotrkowice	1	45-39	90	KPL, KŁ, KP, WSR	
616.	Piotrkowice	2	45-39	91	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR-NOW	
617.	Piotrkowice	3	45-39	92	KŁ, KP, WSR, PSR	
618.	Piotrkowice	4	45-39	93	KAK, KŁ, KP, WSR	
619.	Piotrkowice	5	45-39	94	KP, WSR, PSR, NOW	
620.	Piotrkowice	6	45-39	95	KCWR, KPL, KŁ, KP, WSR, NOW	
621.	Piotrkowice	7	45-39	96	KPL, KŁ, KP, PSR	
622.	Piotrkowice	8	45-39	97	KŁ, WSR	
623.	Piotrkowice	9	45-39	98	KŁ, KP, WSR	
624.	Piotrkowice	10	45-39	99	KŁ, KP, WSR	
625.	Piotrkowice	11	45-39	100	KL, KPL, KAK, KŁ, KP, WSR	
626.	Piotrkowice	12	45-39	101	KŁ, WSR	
627.	Piotrkowice	13	45-39	102	WSR	
628.	Piotrkowice	14	45-39	103	WSR	
629.	Piotrkowice	15	45-39	104	KPL, KŁ, KP, WSR	
630.	Piotrkowice	16	45-39	105	KPL, KŁ, KP, WSR	
631.	Piotrkowice	17	45-39	106	KP, WSR	
632.	Piotrkowice	18	45-39	107	KPL, KŁ, KP, WSR	
633.	Piotrkowice	19	45-39	108	KP, WSR	
634.	Piotrkowice	20	45-39	109	KPL, KŁ, KP, NOW	
635.	Piotrkowice	21	45-39	110	NE, KŁ-KPOM, NOW	
636.	Pławin	1	44-39	1	KŁ, KP, WSR, NOW	
637.	Pławin	2	44-39	2	WSR	
638.	Pławin	3	45-39	3	PSR	
639.	Pławin	4	45-39	4	PSR/NOW	
640.	Pławin	5	43-39	169	KP, PSR	
641.	Pławin	6	44-39	3	KŁ, WSR	
642.	Pławin	7	44-39	4	KPL, KŁ, NOW	
643.	Pławin	8	44-39	5	KP, WSR, NOW	
644.	Pławin	9	44-39	6	KŁ, KP	
645.	Pławin	10	44-39	7	KPL, KAK, NOW	
646.	Pławinek	1	45-41	134	KPL, KAK, KP, PSR, NOW	
647.	Pławinek	2	45-41	135	NE, KP	
648.	Pławinek	3	45-41	136	KP	
649.	Pławinek	4	45-41	137	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR/NOW	
650.	Pławinek	5	45-41	138	KPL	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

651.	Pławinek	6	45-41	139	KAK	
652.	Pławinek	7	45-41	140	KPL, KAK, KCSZ, KŁ, NOW	
653.	Pławinek	8	45-41	141	KPL, KP, WSR	
654.	Pławinek	9	45-41	142	PSR/NOW	
655.	Pławinek	10	45-41	143	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, NOW	
656.	Pławinek	11	45-41	144	WSR, PSR/NOW	
657.	Pławinek	12	45-41	145	KPL	
658.	Pławinek	13	45-41	146	KPL, NOW	
659.	Pławinek	14	45-41	147	KPL	
660.	Pławinek	15	45-41	148	WSR	
661.	Pławinek	16	45-41	149	KP	
662.	Pławinek	17	45-41	150	KPL, KAK, KT, KŁ, KP, WSR, NOW	
663.	Pławinek	18	45-41	151	WSR, NOW	
664.	Pławinek	19	45-41	152	KCSZ, KP	
665.	Pławinek	20	45-41	153	KP, NOW	
666.	Pławinek	21	45-41	154	KPL, NOW	
667.	Pławinek	22	45-41	155	KP, NOW	
668.	Pławinek	23	45-41	156	WSR, NOW	
669.	Pławinek	24	45-41	157	KŁ, NOW	
670.	Pławinek	25	45-41	158	WSR, PSR, NOW	
671.	Pławinek	26	45-41	159	WSR, NOW	
672.	Pławinek	27	45-41	160	NOW	
673.	Pławinek	28	45-41	161	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
674.	Pławinek	29	45-41	162	KPL, WSR, NOW	
675.	Pławinek	30	45-41	163	KŁ, WSR, NOW	
676.	Pławinek	31	45-41	164	KAK, KŁ, KP, WSR, PSR	
677.	Pławinek	32	45-41	165	KCWR, KCW, WSR, NOW	
678.	Pławinek	33	45-41	166	WSR, NOW	
679.	Pławinek	34	45-41	167	KPL, KŁ, PSR/NOW	
680.	Pławinek	35	45-41	168	KPL	
681.	Pławinek	36	45-41	169	KPL, NOW	
682.	Pławinek	37	45-41	170	KP	
683.	Pławinek	38	45-41	171	? pradzieje	
684.	Popowice	1	45-40	71	KŁ, KP, WSR, PSR	
685.	Popowice	2	45-40	72	KCSZ?	
686.	Popowice	3	45-40	73	KPL, KI, KŁ, WSR	
687.	Popowice	4	45-40	74	KCW, KPL, KŁ, KP, WSR, PSR	
688.	Popowice	5	45-40	75	KPL, KP	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

689.	Popowice	6	45-40	76	KŁ, WSR	
690.	Popowice	7	45-40	77	KCWR, KPL, KAK, KŁ, WSR	
691.	Popowice	8	45-40	78	KPL, KP, WSR, PSR	
692.	Popowice	9	45-40	79	KPL, KAK, KL, KP, WSR, PSR	
693.	Popowice	10	45-40	80	KP, WSR, NOW	
694.	Popowice	11	45-40	81	KPL, KŁ, KP	
695.	Popowice	12	45-40	82	EK, KŁ, WSR	
696.	Popowice	13	45-40	83	KPL, KŁ, KP, WSR	
697.	Popowice	14	45-40	84	KP, PSR, NOW	
698.	Popowice	15	45-40	85	KPL	
699.	Popowice	16	45-40	86	KP	
700.	Radłówek	1	44-39	8	KPL, KP	
701.	Radłówek	2	44-39	9	KCSZ, KP, WSR, PSR	
702.	Radłówek	3	44-39	10	? pradzeje	
703.	Radłówek	4	43-39	4	KPL, KAK, KP, WSR, PSR	
704.	Radłówek	5	43-39	5	WSR, PSR	
705.	Radłówek	6	44-39	11	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR	
706.	Radłówek	7	44-39	12	KPL, KŁ, KP, WSR	
707.	Radłówek	8	44-39	13	KŁ, KP, PSR, NOW	
708.	Radłówek	9	44-39	14	NE/EB, KŁ, KP, WSR, NOW	
709.	Radłówek	10	44-39	15	KŁ, KP, WSR, NOW	
710.	Sikorowo	1, 1a	45-40	117,118	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, PSR	
711.	Sikorowo	2	45-40	119	KPL, KAK, KŁ, KP, PSR	
712.	Sikorowo	3	45-40	116	PSR/NOW	
713.	Sikorowo	4	45-40	120	KP, WSR	
714.	Sikorowo	5	45-40	121	KPL, KŁ, KP, WSR	
715.	Sikorowo	6	45-40	122	EK, KP, NOW	
716.	Sikorowo	7	45-40	123	EK, PSR	
717.	Sikorowo	8	45-40	124	WSR, PSR	
718.	Sikorowo	9	45-40	125	EK, NOW	
719.	Sikorowo	10	45-40	126	KŁ, PSR	
720.	Sikorowo	11	45-40	127	KAK, WSR	
721.	Sikorowo	12	45-40	128	WSR	
722.	Sikorowo	13	45-40	129	WSR	
723.	Sikorowo	14	45-40	130	KCWR, KPL, KAK, KCSZ, KŁ, KP, WSR	
724.	Sikorowo	15	45-40	131	KAK, WSR	
725.	Sikorowo	16	45-40	132	KPL, KŁ, WSR	
726.	Sikorowo	17	45-40	133	WSR	
727.	Sikorowo	18	45-40	134	KAK, KŁ	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

728.	Sikorowo	19	45-40	135	WSR	
729.	Sikorowo	20	45-40	136	WSR, NOW	
730.	Sikorowo	21	45-40	137	KP	
731.	Sikorowo	22	45-40	138	PSR, NOW	
732.	Sikorowo	23	45-40	139	WSR, NOW	
733.	Sikorowo	24	45-40	140	WSR, PSR	
734.	Sikorowo	25	45-41	81	KAK, WSR, NOW	
735.	Sikorowo	26	45-41	82	PSR/NOW	
736.	Sikorowo	27	45-41	83	NOW	
737.	Sławęcın	1, 1a	44-39	19,20	KPL, KAK, KŁ, KP, NOW	
738.	Sławęcın	2	44-39	21	KPL, KAKKT, KŁ, KP, WSR, NOW	
739.	Sławęcın	3	44-39	22	KŁ, KP	
740.	Sławęcın	4	44-39	23	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, PSR/NOW	
741.	Sławęcın	5	44-39	24	KCWR, KPL, KP, WSR, NOW	
742.	Sławęcın	6	44-39	25	KPL, KAK, KP, WSR	
743.	Sławęcın	7	44-39	26	KPL, WSR	
744.	Sławęcın	8	44-39	27	PSR/NOW	
745.	Sławęcın	9	44-39	28	KAK, KŁ, KP, WSR, NOW	
746.	Sławęcın	10	44-39	29	WSR	
747.	Sławęcın	11	44-39	30	KP	
748.	Sławęcın	12	44-39	31	KP	
749.	Sławęcın	13	44-39	32	KPL, KŁ, KP, WSR, NOW	
750.	Sławęcın	14	44-39	33	PSR/NOW	
751.	Sławęcın	15	44-39	34	WSR	
752.	Sławęcın	16	44-39	35	KPL, KP, WSR, NOW	
753.	Sławęcın	17	44-39	36	KP, NOW	
754.	Sławęcın	18	44-39	37	KŁ, WSR, NOW	
755.	Sławęcın	19	44-39	38	KPL, WSR	
756.	Sławęcın	20	44-39	39	KPL, KŁ, PSR, NOW	
757.	Sławęcinek	1	44-40	5	KPL, KŁ, WSR, PSR, NOW	
758.	Sławęcinek	2	44-40	6	KP, NOW	
759.	Sławęcinek	3	44-40	7	KŁ, WSR, NOW	
760.	Sławęcinek	4	44-40	8	KPL, WSR	
761.	Sławęcinek	5	44-40	9	KPL, KŁ, PSR, NOW	
762.	Sławęcinek	6	44-40	11	WSR, PSR, NOW	
763.	Sławęcinek	7	44-40	12	KP, NOW	
764.	Sławęcinek	8	44-40	13	KŁ, WSR, NOW	
765.	Sławęcinek	9	44-40	14	KPL, WSR	
766.	Sławęcinek	10	44-40	15	KŁ	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

767.	Sławęcinek	11	44-40	16	KŁ	
768.	Sławęcinek	12	44-40	17	KŁ, NOW	
769.	Sławęcinek	13	44-40	18	KPL, PSR, NOW	
770.	Sławęcinek	14	44-40	19	KP, NOW	
771.	Sławęcinek	15	44-40	20	KŁ, NOW	
772.	Sławęcinek	16	44-40	21	WSR, NOW	
773.	Sławęcinek	17	44-40	22	KŁ, KP, WSR, NOW	
774.	Sławęcinek	18	44-40	23	KP, NOW	
775.	Sławęcinek	19	44-40	24	KPL, KP, PSR, NOW	
776.	Sławęcinek	20	44-40	25	KŁ, WSR, NOW	
777.	Sławęcinek	21	44-40	26	KPL, KAK, KP, WSR	
778.	Sławęcinek	22	44-40	27	KPL, WSR	
779.	Sławęcinek	23	44-40	28	PSR/NOW	
780.	Sławęcinek	24	44-40	29	KAK, KŁ, KP, WSR, NOW	
781.	Sławęcinek	25	44-40	30	WSR	
782.	Sławęcinek	26	44-40	31	KP	
783.	Sławęcinek	27	44-40	32	KP	
784.	Sławęcinek	28	44-40	33	KPL, KŁ, KP, WSR, NOW	
785.	Sławęcinek	29	44-40	34	PSR/NOW	
786.	Sławęcinek	30	44-40	35	WSR	
787.	Sławęcinek	31	44-40	36	KPL, KP, WSR, NOW	
788.	Sławęcinek	32	44-40	37	KP, NOW	
789.	Sławęcinek	33	44-40	38	KPL, KAK, KP, WSR	
790.	Sławęcinek	34	44-40	39	KPL, WSR	
791.	Sławęcinek	35	44-40	40	KP, WSR	
792.	Sławęcinek	36	44-40	41	WSR	
793.	Sławęcinek	37	44-40	42	KP, NOW	
794.	Sławęcinek	38	44-40	43	NE, KP, WSR, NOW	
795.	Sławęcinek	39	44-40	44	KPL, KŁ, KP, WSR	
796.	Słońsko	1	44-41	3	NOW	
797.	Słońsko	2	44-41	4	KPL, WSR	
798.	Słońsko	3	44-41	5	KŁ, WSR, NOW	
799.	Słońsko	4	44-41	6	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR	
800.	Słońsko	5	44-41	7	KPL, KCSZ, WSR, PSR, NOW	
801.	Słońsko	6	44-41	8	? pradzeje	
802.	Słońsko	7	44-41	9	NESCH, WSR, PSR, NOW	
803.	Słońsko	8	44-41	10	KPL, NOW	
804.	Słońsko	9	44-41	11	KAK, NOW	
805.	Słońsko	10	44-41	12	KPL	
806.	Słońsko	11	44-41	13	KCSZ, PSR, NOW	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

807.	Słońsko	12	44-41	14	KCSZ, NOW	
808.	Słońsko	13	44-41	15	NESCH, WSR, PSR/NOW, NOW	
809.	Słońsko	14	44-41	16	WSR	
810.	Słońsko	15	44-41	17	NE	
811.	Słońsko	16	44-41	18	NE	
812.	Słońsko	17	44-41	19	WSR	
813.	Słońsko	18	44-41	20	NE	
814.	Słońsko	19	44-41	21	PSR/NOW	
815.	Słońsko	20	44-41	22	KPL, NOW	
816.	Słońsko	21	44-41	23	KŁ, PSR	
817.	Słońsko	22	44-41	24	PSR/NOW	
818.	Słońsko	23	44-41	25	KŁ, WSR, PSR, NOW	
819.	Słońsko	24	44-41	26	PSR/NOW	
820.	Słońsko	25	44-41	27	KPL, NOW	
821.	Słońsko	26	44-41	28	KPL	
822.	Słońsko	27	44-41	29	NOW	
823.	Słońsko	28	44-41	30	KPL, NESCH, PSR, NOW	
824.	Słońsko	29	44-41	31	EK, KPL, NOW	
825.	Słońsko	30	44-41	32	KPL, WSR, NOW	
826.	Słońsko	31	44-41	33	EK, NOW	
827.	Słońsko	32	44-41	34	PSR/NOW	
828.	Słońsko	33	44-41	35	WSR, NOW	
829.	Słońsko	34	44-41	36	EK, WSR, NOW	
830.	Słońsko	35	44-41	37	KPL, KAK, WSR, NOW	
831.	Słońsko	36	44-41	38	WSR, NOW	
832.	Słońsko	37	44-41	39	NOW	
833.	Słońsko	38	44-41	40	WSR, NOW	
834.	Słońsko	39	44-41	41	KAK, PSR, NOW	
835.	Słońsko	40	44-41	42	NOW	
836.	Słońsko	41	44-41	43	KAK, WSR, PSR/NOW	
837.	Słońsko	42	44-41	44	WSR. PSR, NOW	
838.	Słońsko	43	44-41	45	KP	
839.	Słońsko	44	44-41	46	EK, WSR	
840.	Słońsko	45	44-41	47	EK	
841.	Słońsko	46	44-41	48	EK, NOW	
842.	Słońsko	47	44-41	49	KAK, WEB	
843.	Słońsko	48	44-41	50	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, NOW	
844.	Słońsko	49	44-41	51	KAK, KŁ, WSR	
845.	Słońsko	50	44-41	52	KPL, NE/WEB, WSR, NOW	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

846.	Słońsko	51	44-41	53	? pradzieje	
847.	Słońsko	52	44-41	54	KPL, WEB, NOW	
848.	Słońsko	53	44-41	55	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR	
849.	Słońsko	54	44-41	56	KCW	
850.	Sójkowo	1,1a	44-39	40,41	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR/NOW	
851.	Sójkowo	2	44-39	42	KPL, KAK, KI, KŁ, KP, WSR, NOW	
852.	Sójkowo	3	44-39	43	KP, WSR	
853.	Sójkowo	4, 4a	44-39	44, 45	KAK, KP, WSR, PSR, NOW	
854.	Sójkowo	5	44-39	46	KŁ, KP, WSR, NOW	
855.	Sójkowo	6	44-39	47	KŁ, KP, PSR/NOW	
856.	Sójkowo	7	44-39	48	KŁ, KP	
857.	Sójkowo	8	44-39	49	KPL, KP, PSR, NOW	
858.	Sójkowo	9	44-39	50	KP, WSR, NOW	
859.	Sójkowo	10	44-39	51	KPL, KŁ, KP, WSR, NOW	
860.	Sójkowo	11	44-39	52	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, NOW	
861.	Strzemkowo	1	44-40	46	KAK, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	gródek stożkowaty wpisany do rejestru zabytków
862.	Strzemkowo	2	44-40	47	KP, PSR, NOW	
863.	Strzemkowo	3	44-40	48	KPL, KAK, NESCH, KŁ, KPOM, KP, WSR, PSR, NOW	
864.	Strzemkowo	4	44-40	49	KPL, WSR, PSR/NOW, NOW	
865.	Strzemkowo	5	44-40	53	PSR	
866.	Strzemkowo	6	44-40	52	PSR	
867.	Strzemkowo	7	44-40	50	KŁ	
868.	Strzemkowo	8	43-40	1	NOW	
869.	Strzemkowo	9	43-40	2	HA-LAT, NOW	
870.	Strzemkowo	10	43-40	3	WSR, NOW	
871.	Strzemkowo	11	43-40	4	HA-LAT, NOW	
872.	Strzemkowo	12	43-40	5	KPL, HA-LAT, OR	
873.	Strzemkowo	13	43-40	6	NOW	
874.	Strzemkowo	14	43-40	7	PSR, NOW	
875.	Strzemkowo	15	43-40	8	PSR	
876.	Strzemkowo	16	43-40	9	WSR	
877.	Strzemkowo	17	43-40	10	LAT, WSR, PSR	
878.	Strzemkowo	18	43-40	11	NOW	
879.	Strzemkowo	19	43-40	12	KPL	
880.	Strzemkowo	20	43-40	13	OR	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

881.	Strzemkowo	21	43-40	14	PSR	
882.	Strzemkowo	22	44-40	51	WSR, NOW	
883.	Trzaski	1	45-41	62	PSR	
884.	Trzaski	1a	45-40	114	PSR/NOW	
885.	Trzaski	2	45-41	63	KAK, KŁ, OR, WSR, PSR, NOW	
886.	Trzaski	3	45-41	64	KŁ, WSR, PSR/NOW	
887.	Trzaski	4	45-40	115	NESCH	
888.	Trzaski	5	45-41	65	WSR, NOW	
889.	Trzaski	6	45-41	66	KPL, KP, WSR, NOW	
890.	Trzaski	7	45-41	67	WSR, NOW	
891.	Trzaski	8	45-41	68	KPL, KŁ, WSR, NOW	
892.	Trzaski	9	45-41	69	KAK	
893.	Trzaski	10	45-41	70	WSR, NOW	
894.	Trzaski	11	45-41	71	? pradzieje, NOW	
895.	Trzaski	12	45-41	72	WSR, NOW	
896.	Tupadły	1	46-40	22	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, NOW	
897.	Tupadły	2	46-40	23	KP, KI, WSR	
898.	Tupadły	3	46-40	24	KPL, KŁ, KP, PSR-NOW	
899.	Tupadły	4	46-40	25	KŁ, KP, WSR	
900.	Tupadły	5	46-40	26	KPL	
901.	Tupadły	6	46-40	27	KPL, KŁ, PSR	
902.	Tupadły	7	46-40	28	KCWR, NOW	
903.	Tupadły	8	46-40	29	WSR, NOW	
904.	Tupadły	9	46-40	30	WSR	
905.	Tupadły	10	46-40	31	WSR	
906.	Tupadły	11	46-40	32	MEZ-NE, KŁ, NOW	
907.	Tupadły	12	46-40	33	KPL, KŁ, WSR, NOW	
908.	Tupadły	13	46-40	34	KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
909.	Tupadły	14	46-40	35	KŁ	
910.	Tupadły	15	46-40	36	KAK, KŁ, WSR, NOW	
911.	Tupadły	16	45-40	206	KCWR, KPL, KAK, KI, KŁ, KP	
912.	Tupadły	17	45-40	207	KPL, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
913.	Tupadły	18	45-40	208	KP, WSR, PSR, NOW	
914.	Tupadły	19	45-40	209	WSR, NOW	
915.	Tupadły	20	45-40	210	WSR, NOW	
916.	Tupadły	21	45-40	211	WSR	
917.	Tupadły	22	45-40	204	KCW, KPL, KAK, WEB, KŁ, KP, WSR	
918.	Tupadły	23	45-40	205	KCW, KŁ, KP, WSR/PSR	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

919.	Tupadły	24	45-40	212	KPL	
920.	Tupadły	25	45-40	213	NE	
921.	Tupadły	26	45-40	214	KŁ, PSR	
922.	Tupadły	27	45-40	215	KŁ	
923.	Tupadły	28	45-40	216	PSR	
924.	Turzany	1	45-41	20	PSR/NOW	
925.	Turzany	2	45-41	21	KP, PSR/NOW	
926.	Turzany	3	45-41	22	KP, PSR/NOW	
927.	Turzany	4	45-41	23	KPL, KAK, KT, KŁ, KP, WSR, NOW	
928.	Turzany	5	45-41	24	KPL, KAK, KŁ, KP, PSR/NOW	
929.	Turzany	6	45-41	25	KAK, KŁ, KP, WSR, NOW	
930.	Turzany	7	45-41	26	KŁ, WSR	
931.	Turzany	8	45-41	19	PSR/NOW	
932.	Turzany	9	44-41	78	KPL, KAK, KŁ, KP, WSR, PSR, NOW	
933.	Turzany	10	44-41	79	WEB, KŁ, KP, WSR, NOW	
934.	Turzany	11	44-41	80	KŁ	
935.	Turzany	12	44-41	81	EK, KŁ, WSR, NOW	
936.	Turzany	13	45-41	27	KŁ, KP, NOW	
937.	Turzany	14	44-41	82	KŁ, WSR, NOW	
938.	Turzany	15	44-41	83	? prądzieje	
939.	Turzany	16	44-41	84	KŁ, WSR, NOW	
940.	Turzany	17	44-41	85	KŁ, WSR, PSR, NOW	
941.	Turzany	18	44-41	86	KŁ, NOW	
942.	Turzany	19	44-41	87	KAK, KŁ	
943.	Turzany	20	44-41	88	PSR/NOW	
944.	Turzany	21	44-41	89	KŁ, KP	
945.	Turzany	22	44-41	90	KPL, KP, NOW	
946.	Turzany	23	44-41	91	KŁ, WSR, NOW	
947.	Turzany	24	44-41	92	KŁ, PSR	
948.	Turzany	25	44-41	93	WSR, PSR	
949.	Turzany	26	44-41	94	KŁ, NOW	
950.	Turzany	27	44-41	95	KŁ, PSR	
951.	Turzany	28	45-41	28	KAK, KŁ, WSR, PSR/NOW	
952.	Witowy	1	46-41	6	KŁ, WSR, NOW	
953.	Witowy	2	46-41	7	WSR	
954.	Witowy	3	46-41	8	WSR	
955.	Witowy	4	46-41	9	KPL, NOW	
956.	Witowy	5	46-41	10	KPL, WSR, NOW	
957.	Witowy	6	46-41	11	WSR, NOW	

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026

958.	Witowy	7	46-41	12	KŁ, PSR	
959.	Witowy	8	46-41	13	PSR, NOW	
960.	Witowy	9	46-41	14	KŁ, NOW	
961.	Witowy	10	46-41	15	PSR-NOW	
962.	Witowy	11	46-41	16	WSR, NOW	
963.	Witowy	12	46-41	17	KCWR, WEB, PSR-NOW	
964.	Witowy	13	46-41	18	PSR	
965.	Witowy	14	46-41	19	KŁ, NOW	
966.	Witowy	15	46-41	20	KPL	
967.	Żalinowo	1	45-39	111	KPL, KŁ, WSR, PSR	
968.	Żalinowo	2	45-39	112	KŁ	
969.	Żalinowo	3	45-39	113	KAK, KŁ, KP, WSR	
970.	Żalinowo	4	45-39	114	KL, KP, WSR	
971.	Żalinowo	5	45-39	115	KPL, KŁ, KP, WSR	
972.	Żalinowo	6	45-39	116	KŁ, WSR	
973.	Żalinowo	7	45-39	117	KAK, NOW	
974.	Żalinowo	8	45-39	118	KŁ, NOW	
975.	Żalinowo	9	45-39	119	? pradzieje	
976.	Żalinowo	10	45-39	120	KPL	

Spis tabel

TABELA 1. ZABYTKI WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW W GMINIE INOWROCŁAW.....	49
TABELA 2. MOŻLIWOŚCI POZYSKANIA ŹRÓDŁA DOFINANSOWANIA DZIAŁAŃ UJĘTYCH W GMINNYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY INOWROCŁAW NA LATA 2023-2026.	72
TABELA 3. WYKAZ OBIEKTÓW W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY INOWROCŁAW.	78
TABELA 4. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY INOWROCŁAW.	85

Spis fotografii

FOTOGRAFIA 1. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PW. ŚW. TRÓJCY W GÓRZE.....	31
FOTOGRAFIA 2. WIDOK NA KOŚCIÓŁ PW. ŚW. ELŻBIETY.....	32
FOTOGRAFIA 3. WIDOK NA DWÓR W CIEŚLINIE.....	32
FOTOGRAFIA 4. WIDOK NA DWÓR W CZYSTEM.....	33
FOTOGRAFIA 5. WIDOK NA DWÓR W GNOJNIE.....	33
FOTOGRAFIA 6. WIDOK NA PAŁAC W KŁOPOCIE.....	34
FOTOGRAFIA 7. WIDOK NA DWÓR W KRUSLIWCU.....	34
FOTOGRAFIA 8. WIDOK NA DWÓR W LATKOWIE.....	34
FOTOGRAFIA 9. WIDOK NA DWÓR W ŁOJEWIE.....	35
FOTOGRAFIA 10. WIDOK NA PAŁAC W MARULEWACH.....	35
FOTOGRAFIA 11. WIDOK NA DWÓR W ORŁOWIE.....	36
FOTOGRAFIA 12. WIDOK NA DWÓR W PIOTROWICACH.....	36
FOTOGRAFIA 13. WIDOK NA DWÓR W BORKOWIE.....	37
FOTOGRAFIA 14. WIDOK NA DWÓR W GÓRZE.....	37
FOTOGRAFIA 15. WIDOK NA DWÓR W JACEWIE.....	37
FOTOGRAFIA 16. WIDOK NA DWÓR W JAKSICACH.....	38
FOTOGRAFIA 17. WIDOK NA DWÓR W KOMASZYCACH.....	38
FOTOGRAFIA 18. WIDOK NA DWÓR W KRUSZY PODLOTOWEJ.....	38
FOTOGRAFIA 19. WIDOK NA DWÓR W KRUSZY ZAMKOWEJ.....	39
FOTOGRAFIA 20. DWÓR W PŁAWINIE.....	39
FOTOGRAFIA 21. DWÓR W PŁAWINKU.....	39
FOTOGRAFIA 22. WIDOK NA DWÓR W SIKOROWIE.....	40
FOTOGRAFIA 23. WIDOK NA DWÓR W SŁAWĘCINKU.....	40
FOTOGRAFIA 24. WIDOK NA DWÓR W SŁOŃSKU.....	40
FOTOGRAFIA 25. WIDOK NA DWÓR W SÓJKOWIE.....	41
FOTOGRAFIA 26. WIDOK NA DWÓR W TRZASKACH.....	41

Uzasadnienie

Gmina, zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40), w zakresie zadań własnych realizuje sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązek sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na Gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840).

Wojewódzki Konserwator Zabytków w Toruniu pismem Nr WUOZ.DB.RDZ.5121.9.2022.HM z dnia 30 listopada 2022 r. pozytywnie zaopiniował Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Inowrocław na lata 2023 – 2026.

Przyjęcie niniejszego programu nie tylko zachęci do działań ochronnych i edukacyjnych, ale także pozwoli właściwie zadbać o obiekty wymagające opieki. Z powyższych względów przyjęcie przedmiotowej uchwały uważa się za zasadne.

Przewodniczący Rady
Gminy Inowrocław

Krzysztof Kołtuński